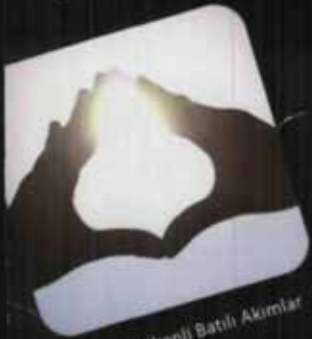

Diyânet

Aylık Dergi

**din görüntülü
yeni akımlar**

Doğu Kökenli Batılı Akımlar

Bireyin Anlam Arayışı
ve Din Eğitimi

Kurtuluş Mücadelesi
ve Din Adamları

221
Mayıs 2009

Kur'an-ı Kerim Hatm-i Şerifi

İTERAKTİF CD

pekyakında

yayınlarımız

GÜNDEM

- Doğu Kökenli Batılı Akımlar**5
Prof. Dr. Ali İhsan Yitik
- Yoga ve Düşündürdükleri**10
Doç. Dr. Selim Özarslan
- Gençlik ve Uzak Doğu Dinleri**12
Doç. Dr. Hüseyin Yılmaz
- Allah'ı Anarak Huzur Bulur Kalpler**16
Prof. Dr. Bünyamin Erul

KALBİN ERBAINI

- Beden Ülkesinin Sultanı**20
Prof. Dr. Mehmet Görmez

DİN - DÜŞÜNCE - YORUM

- Bireyin Anlam Arayışı ve Din Eğitimi**24
Prof. Dr. M. Şevki Aydın

DİN ve SOSYAL HAYAT

- Osmanlı Devrinde İmam-Hatiplik Görevi, Rolü ve Statüsü**28
Doç. Dr. Fikret Karaman
- Gecayı Zayıf Eden Gündüzü Kaybeder**32
Dr. Ekrem Keleş

AİLE

- İnternet ve Bilgisayar Oyunlarının Çocuk ve Gençler Üzerine Etkisi**35
Rahime Beder Şen-Semra Demirkan

BİR KONU BİR AYET

- Bir Bilinç Uyanıklığına Sahip miyiz?**38
Doç. Dr. İbrahim Hilmi Karılı

BİR HADİS BİR YORUM

- İnsan İradesine Saygı**40
Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal

DİN GÖREVLİSİNİN HATIRA DEFTERİNDEN

- Orada Parçalanmış Aileler Gördüm**42
Hatice Meraklı

KÜLTÜR - SANAT

- Cevher Ağa Vakfiyesi Neler Söylüyor?**44
Dr. Mustafa Küçük

TARİH

- Kurtuluş Mücadelesi ve Din Adamları**47
Ahmet Koçarslan

EDEBİYAT

- Açgözlülük ve Yalan**50
Mustafa Özçelik

ŞÖZÜN ÖZÜ - BERCESTE BEYİTLER

- Âyinesi ıstır kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde**52
Vedat Ali Tok

CAMİLERİMİZ

- Beyşehir Eşrefoğlu Camii**54
Cevat Akkanat

PORTRE

- Abdullah b. Revâha (r.a)**58
Doç. Dr. Adem Apak

KİTAP TANITIMI

- Makâlât**62
Yrd. Doç. Dr. Kıyasettin Koçoğlu

İÇİNDEKİLER

5

Doğu Kökenli
Batılı Akımlar

24

Bireyin Anlam
Arayışı ve Din
Eğitimi

35

İnternet ve
Bilgisayar
Oyunlarının
Çocuk ve Gençler
Üzerine Etkisi

54

Beyşehir
Eşrefoğlu Camii

İnsanoğlunun inanma ihtiyacı ve maneviyat arayışı fitridir. Bu yüzden Yüce Allah, her dönemde insanlara rehberlik etmek üzere kutlu elçiler ve yol gösterici kutsal kitaplar göndermiştir. Öyle ki kendilerine hakikat yollarını anlatan bir peygamberin gönderilmediği hiçbir kavim olmamıştır.

Ne var ki, dinin insanı huzura erştiren ve mutlu eden mesajına rağmen, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumları bilerek ya da bilmeyerek yanlış yönlendiren, bazen de zararlı olabilecek akımlara iten düşünüş ve eylemlerin varlığı da bir vaki'dir. Din görüntüsü adı altında şekillenen bu oluşumlar, özellikle son yıllarda ülkemizde de ilgi uyandırmıştır. Yoga, meditasyon, reiki v.b uygulamaların yapıldığı pek çok merkez, özellikle büyük şehirlerde faaliyet halindedir. Ruhsal eğitim ve kişisel gelişim iddialarıyla kendilerini tanıtan bu akımlar, insanlara ruhsal aydınlanma ve anınma vaat etmektedirler. Kullanılan bu farklı adlandırmalara bakıldığında, bunların Budizm ve Hinduizm'in dinî uygulamalarına dayanan yöntemler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu gerçeklerden habersiz ve dinî açıdan da yeterli bilgi ve donanımına sahip olmayan pek çok kişi, söz konusu seanslara kendini kaptrabilmektedir.

Özellikle gençlere ve yenilik arayışındaki kesimlere İslam dininin, insanın gönül dünyasına hitap eden mesajlarının yeterince tanıtılması, İslam'ın namaz, zikir, oruç, itikâf gibi ibadetleri ve bu ibadetlerin insan üzerindeki manevi etkilerinin anlatılması, ruhsal tatmin peşindeki insanları

arayışlarına cevap verecektir. Yine toplumun tüm kesimlerine özellikle de gençlere, dinimizin doğru ve sahih bilgisinin ulaştırılması, kuşkusuz onları bu tür akımlara karşı koruyacak önlemlerin başında sayılabilir.

Bunun yanı sıra, manevi değerlerimize karşı yabancılaşmanın önüne geçilmesi de önemsenmesi gereken diğer bir husustur. Modernizmin etkisiyle değerlerde meydana gelen yozlaşma ve aşınma, gençlerimiz başta olmak üzere insanımızı farklı arayışlara sürükleyebilmektedir. Bu noktada ailelerin yanlış inanışlar ve din görünümü akımlar konusunda daha dikkatli olmaları gerekmektedir.

Bilindiği gibi İslam, insanların hem bedeni hem de ruhi ihtiyaçlarına cevap veren bir dindir. Manevi tatmin ve mutluluğu, mahiyeti tam olarak bilinmeyen, üstelik gerçek anlamda huzur da getirmeyen anlamsız oluşumlar da aramak yerine; kalbi ve gönül dünyasını itminana erdiren zikir, ibadet ve güzel ahlak gibi derin dindarlıkta aramak daha sıhhatli bir yol olarak görünmektedir.

Bu düşüncelerden yola çıkarak hazırladığımız elinizdeki sayıda, din görünümü oluşumlar, faaliyetleri, amaçları ve kaynaklarını ele aldık. Bu oluşumlarla ulaşmak istenip de gerçekte İslam'ın özünde ve getirdiği hükümlerdeki incelik ve hikmetlere dikkat çekmek istedik.

Sizleri konuyla ilgili birbirinden değerli kalemlerle başa bırakıyor, bir sonraki sayıda tekrar birlikte olmayı diliyorum.

Dr. Yüksel Salman

Diyadin İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel Salman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdulbaki İçcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar (Dön. Ser. İşl. Mnd.)

Yayın Koordinatörleri
Ayfer Balaban ayferbalaban@mynet.com
Mustafa Bektaşoğlu mbektasoglu@mynet.com

Tashih
Sait Şan

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dizgi
Latif Köse/Rüvan P. Yedekçi

Yönetim Merkezi
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Eskişehir Yolu 9. km. 06530
Çankaya / ANKARA

Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri

Tel : (0312) 295 71 96-97
Fax : (0312) 285 18 54
e-mail : dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt içi yıllık : 24.00 TL
Yurt dışı yıllık : ABD, 30 ABD Doları
AB Ülkeleri, 30 Euro
Avustralya, 50 Avustralya Doları
İsviçre ve Danimarka, 250 Kron
İsviçre, 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası Ankara - Akay şubesindeki 5994308-5001 no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir mektubun Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü Eskişehir Yolu 9. km. Çankaya-ANKARA adresine gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın

Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Temailetilikler

Yurt içi : İl Müftölkleri, İlçe Müftölkleri
Yurt dışı : Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataölkleri

web : www.diyadinet.gov.tr
e-mail : diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir.
Yazının bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

Tasarım - Basım Çift
BEDİRALP MATBAACILIK
SAN. VE TİC. A.Ş.

Litros Yolu, Nevzat Fikret Koru Holding Binası
No:4/1B Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0 212 612 48 35 Pbx
Fax: 0 212 544 19 81

Basım Yeri: İSTANBUL
Basım Tarihi: 13.05.2009

ISSN - 1300 - 8471

BASVAAZİ

BAŞYAZI

İç Huzur Arayışı

Bireysel hayatın ve bencilliğin, ekonomik yarann ve görünür maddi ölçütlerin öne çıktığı, hızla gelişen teknolojinin de desteğiyle daha mekanik bir toplum yapısının oluştuğu modern toplumlarda, giderek çevresine ve hatta kendi öz benliğine yabancılaşmış insan tipinin de hızla arttığını görmekteyiz. Sürekli şekilde metaı, düşünceyi ve duygulan tüketmeye yönelik bir hayat döngüsünün ablukası altındaki insan, gelişen iletişim teknolojilerine rağmen daha çok kabuğuna çekilmekte, yalnızlaşan dünyasında kendisini ruhen hırpalanmış ve bedenen yorgun hissetmektedir.

Hayatın baş döndürücü akışı içinde tutunmaya ve yer edinmeye çalışırken çoğu zaman karar verici ve belirleyici değil de belirlenen model rollerden birinin aktörü olduğunu pek fark edemeyen, gecikmeli olarak fark ettiğinde ise hayatını anlamlı kılma ve içe dönüş yolları aramaya başlayan insan, yalnızlığını gidermek ve ruhen doyuma ulaşmak gibi düşüncelerle çeşitli bireysel kurtuluş yollarına yönelmektedir. Bu yönelişin sağlıklı bilgi ve kalıcı değer ekseninde yürümediğinde bireyi hangi uç ya da çıkmaz noktalara götürebileceğinin çok çeşitli örneklerini her toplumda sıkça görmekteyiz.

Günümüzde kitle iletişim araçları tarafından çoğunlukla "kişisel gelişim yolları", "stres, depresyon, zihinsel sorunlar ve yorgunluktan kurtulma çareleri" olarak cazip şekillerde sunulan transandantal meditasyon, reiki, yoga gibi adlarla anılan bazı yöntemlerin, astrolojik bazı akımların, çeşitli şifa teknikleri ile "şifrecilik", "ruhçuluk" ve "okültizm/gizlilik" üçgeninde harmanlanmış diğer gizemli oluşumların revaç bulmasını sadece bu konuda oluşan sektörün çabalarıyla izah etmek yerine, modern insanın yalnızlığıyla ve çaresizliğiyle de ilişkilendirmek gerekir.

Bu akım ve çağlar her ne kadar genelde dinî bir söylem ile sunulmayıp daha çok "sağlıklı yaşam", "başarı" ve "mutluluk" vaadiyle veya "çevrecilik", "alkol bağımlılığıyla mücadele" gibi kamu yaranna yönelik çeşitli söylemlerle desteklense de, esasen Hint ağırlıklı Uzak Doğu felsefesinden ve dinsel öğretilerden beslenmekte, Batı kültürünün hümanistik ve dinî söylemiyle de çok kolay ortak alanlar oluşturabilmektedir.

Öte yandan, kusurun kimde olduğunu tespit gibi genilimi timandıran bir noktaya saplanmaksızın sadece vakıayı görmek ve ifade etmek gerekirse, bu hâl içindeki modern insanımıza bu topraklarda derin ve mistik bir geçmişi bulunan dinî ve kültürel mirasımızın o müjdeleyen, sevgi ile kucaklayan, güven ve umut veren mesajının ulaştığını, ulaşım kanallarının yeterince açık olduğunu da söyleyemiyoruz. Vahyin aydınlığında insanı kalp, ruh, akıl, nefis ve beden bütünlüğü içinde ele alan derin İslam düşüncesini temsilde ve tanıtmada, çağın tereddütleriyle viran kıldığımız gönül dünyamızı sevgi, estetik ve aşk ile yeniden mamur etmede ciddi ihmallerin olduğu saklanamaz bir gerçek. Henüz dua, tevbe, niyaz, tefekkür ve ibadetin bireyi ne denli güçlü kıldığını ve onu Yüce Yaratana bağlayarak yalnızlıktan, karamsarlık ve umutsuzluktan kurtardığını yeterince fark etmiş veya ettirmiş de değiliz. Kur'an'da "Dikkat edin! Kalpler ancak Allah'ı sürekli hatırla tutmak ve anmakla huzur bulur." (Ra'd, 28) buyurulması da bu fark edişi sağlamak içindir.

Değerlendirmelerimiz ve özeleştinlerimiz, dikkatimizi ve sorumluluk bilincimizi din tutmak için olmalıdır.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

Doğu Kökenli Batılı Akımlar

Modern şehirlerde kalabalıklar içinde yalnızlık çeken, derdini paylaşacak bir dost bulamadığı için bunalıma giren pek çok kimsenin bu akımlara kapılmasına yol açmaktadır. Dahası, sıkı rekabet ortamında yaşayan, sürekli birileriyle yarışan ve bu hengâmede kendini dinleyecek ve gerektiğinde yardımcı olacak bir dost bulamayan her insan, böyle büyüsel ve dinsel hareketlerin üyesi olmaya adaydır.

Ülkemizde doğrudan Hinduizm veya Budizm propagandası yapan kişi veya kuruluşların sayısı yok denecek kadar azdır. Budist düşüncüyü Türk halkına anlatmak amacıyla bazı büyük şehirlerimizde açılan bürolarda dinsel eğitimden ziyade parayla medyumluk eğitimi verildiği veya Tarot falı açıldığı bilinmektedir.

Bununla birlikte, günümüzde kendilerini bir din veya inanç sistemi olarak tanımlamaktan kaçınan, ancak temelde Budizm ve Hinduizm'e dayanan birçok grup veya hareket vardır. Batı'da Yeniçağ

hareketleri veya yeni dinî hareketler olarak tanımlanan bu grupların en dikkat çekicileri arasında Reiki, Sahaja Yoga, Transandantal Meditasyon (TM), Spiritualistler, Ananda Marga ve Feng Shui gibi akımlar sayılabilir. Özde Hint veya Uzakdoğu kökenli olan, ancak bize Batı'dan intikal eden bu hareketler daha ziyade düzenledikleri kurslar, seminerler, toplantılar, muhtelif yayınlar ve internet sayfalarındaki reklamlarla tanınmakta ve taraf-tar toplamaktadır. Ayrıca çoğunluğu Batı dillerinden tercüme kitaplar ve televizyon dizileri vasıtasıyla da karma, avatara, samsara, nirvana, yoga ve

İslam dini ve kurumlarının son yıllarda sürekli terör ve şiddet olaylarıyla birlikte anılır olması ve din konusundaki sonu gelmeyen tartışmalar da, ruhsal tatmin arayışındaki insanların, böyle hareketlere yönelmesine yol açmıştır.

dairesel zaman gibi Hint dinî düşüncesine ait kavram ve anlayışların son yıllarda Türk halkı arasında yayıldığı dikkati çekmektedir.

Bu gruplara mensup üyelerin genelde inançlarını açıklamaktan ve kendilerini belli bir dine bağlı olarak nitelemekten ısrarla kaçındıkları gözlenmektedir.

Ülkemizde faaliyet gösteren yeni dinî/dinimsi düşünce ve gruplar hakkında güvenilir bilgiler elde etmek son derece güçtür. Bireysel görüşmeler ve dışardan gözlemler sayesinde elde edilen bilgilerin de doğrulanması epeyce zor görünmektedir. Bundan dolayı biz bu yazımızda söz konusu grupları yaptıkları genel tanıtım konferansları veya gazete ve internet sayfalarındaki ilanlarında yer alan bilgiler ya da bu hareketlerden bir şekilde ayrılan eski üyelerin yazdıkları muhalif yazılar ışığında tanımlamaya, daha sonra onlara ilginin muhtemel nedenleri üzerinde durmaya çalışacağız.

Reiki

Japonca, Rei, (her yerde var olan) ve ki (ruhsal yaşam enerjisi) sözcüklerinden oluşan ve "Tannsal/Aşkın enerji veya kozmik yaşam enerjisi" anlamına gelen Reiki terimi, yediden yetmişe herkesi maddi-manevi sağlığa/tekâmüle götüren bir yol/uygulama olarak tanımlanır.

Reiki uygulayıcıları ısrarla kendilerinin bir din veya tarikat olmadıklarını söylerler. Ayrıca onlara göre Reiki kimyasal veya fiziksel enerjilerden farklı, dünyanın dışındaki yüce katlardan gelen ve tac çakrasından (Çakra, Sanskritçede tekerlek anlamına gelen bir kelimedir. Ancak geleneksel yoga öğretisinde vücutta varlığı kabul edilen enerji merkezleri anlamına gelir) vücuda giren bir enerjidir, uygulaması kolay ve kişiye hiçbir zarar olmayan bir şifa tekniğidir. (Bkz. Esin Ateş-Rüya Ateş, Geleceğimiz Ellerimizin Arasında Reiki ile Türkiye'de Büyük Dönüşüm, II. Baskı, Dharma Yayınları, 2002-İst., 13-14; www.petek-kitamura.com) Buna rağmen sessiz ve loş ışıklı seans

salonları, ayinleri, duaları, sembolleri, masterları, vaat ettikleri ruhsal ve bedensel huzur göz önüne alındığında Reiki'yi Budizm'in Batı'da oluşmuş yeni bir versiyonu olarak tanımlamak mümkündür. Zaten Reiki'nin kurucusu Mikao Usui, Mahayana Budizmi'nin Çin ve Japonya'da yayılan Tendai ekolüne mensup bir aileden gelmektedir. 15 Ağustos 1865 yılında Japonya'da dünyaya gelen Mikao Usui, küçük yaşlarında manastıra gönderilmiş ve burada Budist felsefesi ve ruhsal eğitim almıştır.

Hatırlanacağı üzere 1860-1890 arası, Japonya'da önemli siyasi ve kültürel değişimlerin yaşandığı yıllardır. Bilhassa Katolik ve Protestan misyonerlerin ülkeye giriş ve faaliyetlerine izin verilmesi dinsel hayatta önemli değişimlere yol açmıştır. 1900 yıllarında ağır bir hastalık geçiren Usui, iddiaya göre kendi keşfettiği özel yöntemler sayesinde hastalıktan kurtulmuştur. Keşfettiği özel şifa yöntemini insanlara anlatma konusundaki ısrarı ve aydınlanmış ruhlarla görüştüğüne dair iddialarından ötürü de manastırdan kovulmuştur. Nitekim, Reiki uygulamalarında vücuttaki enerji merkezlerine vurgu yapılarak, bunları harekete geçirmek için Hint düşüncesinde yoga basamakları olarak bilinen egzersizlerin önerilmesi, ondaki Budist mirasın tesiri olarak yorumlanabilir.

Sahaja Yoga

Vishwa Nirmala Dharma adıyla da bilinen ve bütün dünya üzerine yayılmış Sahaja Yoga (SWAN) ülkemizde son yıllarda yayılan dinsel akımlardan biridir. (Seda Ercan-Şirzat Bilalılar, "Diskotte Üç Gün Üç Gece" Gizli Ayin", Flaş Yaşam, Mart-2000)

Temel öğretisi 1970 yılında Hint asıllı Shri Mataji Nirmala Devi tarafından ortaya atılan ve yeni bir meditasyon yöntemi sayılan Sahaja Yoga, Hint düşüncesinde nirvana, mokşa veya jivanmukti gibi soyut kavramlarla tanımlanan nihai amaç yerine insanın kendini gerçekleştirmesini koyar. Bu-

Hinduizm veya Budizm'den kaynaklanan düşünce ve akımların Batı'nın kapitalist sistemine entegre edilmesinin tipik bir örneğidir. Aynı olay reinkarnasyon, reiki ve meditasyon için de söz konusudur. Başka bir ifadeyle, bütün bu düşünce ve uygulamalar her ne kadar doğu kaynaklı olsalar da doğu kültüründen ziyade Batı kültürünün etkilerini taşır. Çünkü ham-madde doğudan gelse de onları işleyenler batılidir.

nun da, Ana Tanrıça veya Adi Shakti'nin inkamasyonu kabul edilen Shri Mataji'nin yardımı sayesinde kolayca gerçekleşeceğine inanılır. Çünkü o, insanın içinde uyuyan ve uyanıldığında içsel aydınlanma veya miraç tecrübesi meydana getiren kundaliniyi uyarma ve harekete geçirme gücüne sahip biri olarak kabul edilir. Hatta onun yokluğunda, Mataji'nin fotoğrafı da aynı etkiyi sağlayabilir.

Bugün Sahaja Yoga yöntemini öğrenmeye çalışanların çoğu 20-45 yaş arası insanlardan oluşmaktadır. Bunların çoğu gelir düzeyi ülke ortalamasının üzerinde olan kimselerdir. Sahaja Yoga ülkenin Batı'ya yönelik yüzünün maneviyat arayışını temsil etmektedir. İlk dönemlerde hareketin reklâmı daha ziyade arkadaşlık ilişkilerine dayandığı halde bu günlerde internet sayfaları ve video tanıtım programları pek çok yeni üyenin katılmasında önemli bir faktördür. Kıdemli üyeler her pazar haftalık puja/ayine katılmak zorundadır; Puja adı verilen dinsel törenlerde topluca dualar okunur ve mantralar söylenir. Ayrıca Shri Mataji'nin resmi yıkanarak üzerinde meditasyon yapılır. Törenden sonra bütün katılımcılar topluca yemek yer ve böylece tören tamamlanmış olur. Kendini tamamen Sahaja Yoga'ya vakfetmiş üyeler ise Shri Mataji'nin de hazır bulunduğu uluslararası toplantılara iştirak eder. Ayrıca yıllık Hindistan turlarında gerçekleştirilen toplu nikâh törenine de katılırlar. Üyelerden gezi ve organizasyon masrafları için düzenli olarak bağış toplanır. Bireyler istedikleri takdirde hareketten ayrılabilir, ancak hareketten ayrılanlar yeni hayata uyum sağlamakta zorlanırlar. (Eileen Berker, *New Religious Movements: A Practical Introduction*, London, 1992, s. 207-209)

Yoga: Elitlerin İbadet Yolu

Aslında Yoga, Hinduizm'de havas diye isimlendirilebileceğimiz seçkinlere özgü bir ibadet biçimidir. Hatırlamak gerekir ki, söz konusu dinde avamın,

elbette daha farklı ibadet ve uygulamaları vardır. Fakat samsara çemberinden kurtulmak ve mutlak kurtuluşa ulaşmak isteyenler için yegâne yol yoga egzersizlerini uygulamaktır. Hinduizm'in dışında Budizm ve Caynizm gibi bölge dinleri için de aynı durum geçerlidir.

Hinduizm'e göre insan için hayatın dört temel gayesi vardır: Dharma, artha, kama ve moksha. Bunlardan ilk üçü bütün Hinduların ortak amaçlarını ifade eder. Dharma, kişinin atalarının yolunu, yani töresini, geleneğini öğrenerek ona uygun hayat tarzını benimsemesidir. Artha ise, bireyin başkasına muhtaç olmadan nzkını temin etmesi, kendine ve ailesine yetecek mala ve mülke sahip olması ve bunun için çaba göstermesi demektir. Kama da, kişinin zinadan uzak durması ve ailesini kurarak ölümünden sonra adını yaşatacak ve kendisi için hayırlı işler yapacak evlatlar yetiştirmek için çalışması anlamına gelir. Bunlar Hinduizm'de 50 yaşına kadar olan herkesin ortak amacıdır. 50 yaşına ulaşarak hayatın üçüncü dönemine geçen kişi için ise gerçekleştirilmesi gereken bir tek amaç vardır: O da moksha/mutlak aydınlanmaya veya kurtuluşa ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşmanın yegâne yolu da yoga egzersizleridir.

Ancak şunu da hatırlatmak gerekir ki, bizdeki yoga ve meditasyon merkezlerinde önerilen ve uygulanan yoga egzersizleri, hem amaç hem de içerik bakımından Hindu yoga uygulamalarından farklıdır. Zira Hinduizm'de yoga, ilk ikisi söz konusu dinin emir ve yasaklarını yerine getirmeyi ifade eden yama ve niyama basamaklarından oluşan sekiz dilimli bir yoldur. Hâlbuki birtakım jimnastik ve aerobik uygulamalarla süslenmiş yoganın sadece iki basamağı vardır. İlk aşama, rahat oturma alışkanlığı kazanmak/lotus pozisyonunda oturmayı öğrenmek; ikinci aşama ise, bu pozisyondayken okunacak mantralar ve uygulanacak nefes tutma egzersizleri sayesinde zihinsel konsantrasyonu

sağlama iddiasıdır. Aslında bu durum, Hinduizm veya Budizm'den kaynaklanan düşünce ve akımların Batı'nın kapitalist sistemine entegre edilmesinin tipik bir örneğidir. Aynı olay reinkamasyon, reiki ve meditasyon için de söz konusudur. Başka bir ifadeyle, bütün bu düşünce ve uygulamalar her ne kadar doğu kaynaklı olsalar da doğu kültüründen ziyade Batı kültürünün etkilerini taşır. Çünkü hammadde doğudan gelse de onları işleyenler batılidir.

TM: Transandantal Meditasyon Tekniği

Transandantal Meditasyon (TM), ruhu derin düşünme sürecinin başlangıcına götüren ve burada bilince dönüştüren bir teknik olarak tanımlanır. Taraftarları gözünde o, basit, doğal, özel çaba gerektirmeyen, kolaylıkla öğrenilen, günde iki kere gözler kapalı şekilde 15-20 dakika süreyle oturularak yapılan bir zihinsel yoğunlaşma tekniğidir. Amacı, yaratıcılık, zekâ ve enerjiyi geliştirip arttırmak; zihnin ve bedenin sınırsız potansiyelini harekete geçirmek ve böylece hayatta sağlık, mutluluk ve başının keyfini çıkarmaktır. (Robert Roth, TM Transandantal Meditasyon Tekniği, Çev. Deniz Yılmaz, İstanbul 1997, s. 11,16) Antik Veda Bilimi ile modern kişisel gelişim yöntemlerinin başarılı bir harmanlaması olduğu düşünülen TM, bir din, felsefe veya yaşam biçimi değildir. Ayrıca kendine özgü bir değerler sistemi, inanç, tapınma, moral eğitim veya terminoloji içermez. TM dinlere karşı hoşgörülüdür ve onların varlığından yanadır. O, evrensel kabul görmüş, tekrarlanabilen ve doğruluğu her yerde ve zamanda kanıtlanabilen bir tekniktir. Kökleri sulanan bir ağacın yaprakları ve dallarının canlanması gibi bedenimiz de canlılığını ve hareketini "birleşik alan"daki kaynağından alır, dolayısıyla onun harekete geçirilmesi bireyi canlandırır, yorgunluk ve strese kurtarır. (Robert Roth, age, s. 11-17)

Maalesef birçok kişi, bu iddialı ve hayali hedeflerin peşine düşmüş, bu uğurda hem zamanlarını hem de paralarını heba etmişlerdir. Bugün beş milyon civarında taraftarı bulunduğu iddia edilen TM Merkezleri veya diğer adıyla Maharishi Birleşik Alan Teknolojisi Demekleri ülkemizde de 1966 yılından beri faaliyettedir.

Sprituālistler / Ruhçular

Sprituālistler, Türkiye'de kendilerini din-dışı veya

Antik Veda Bilimi ile modern kişisel gelişim yöntemlerinin başarılı bir harmanlaması olduğu düşünülen TM, bir din, felsefe veya yaşam biçimi değildir. Ayrıca kendine özgü bir değerler sistemi, inanç, tapınma, moral eğitim veya terminoloji içermez. TM dinlere karşı hoşgörülüdür ve onların varlığından yanadır.

dinler üstü olarak gören grupların en eski ve en etkin olanlarındandır. Hız kazanan yayınlar ve periyodik konferanslar sayesinde hareket popüler hale gelmiştir. Çeşitli demekleri adıyla konferans ve yayın faaliyetlerini çeşitlendirerek sürdürmektedirler.

Sprituālistlerin Budizm veya Hinduizm'le doğrudan organik bağları yoktur. Ancak yazılı ve sözlü etkinliklerinde duyular-dışı algılama, hipnoz, medyumluk gibi ruhsal konuların yanı sıra Hint düşüncesinin temel kavramlarından karma ve tekrarduş konularına geniş yer verdikleri dikkati çekmektedir. Ayrıca dünyanın bütün kurumlarıyla yozlaştığını, topyekün insanlığın bencil istek ve eyellerinin etkisi altına girdiğini ve bütün bunların son zamanın hazırlığı olduğunu iddia etmeleri de semitik dinlerdeki kıyamet öğretilerini ve Hinduizmdeki kali-yuga ve sonrasında gerçekleşeceği kabul edilen krita-yuga öğretilerini hatırlatmaktadır. (Ergün Anıkdağ, Değişime Doğru, İst. 1996, s. 117-125)

Sonuç

Bütün bu akımların ortak iddiası, bireyi ruhsal bakımdan güçlendirerek, onu yeni döneme/çağa hazırlamaktır. Bu düşünce, aslında Batıdaki Yehova Şahitleri gibi akımların binyılcı düşüncelerinin do-

ğu kavram ve uygulamalarıyla süslenmiş bir versiyonu olarak düşünülebilir.

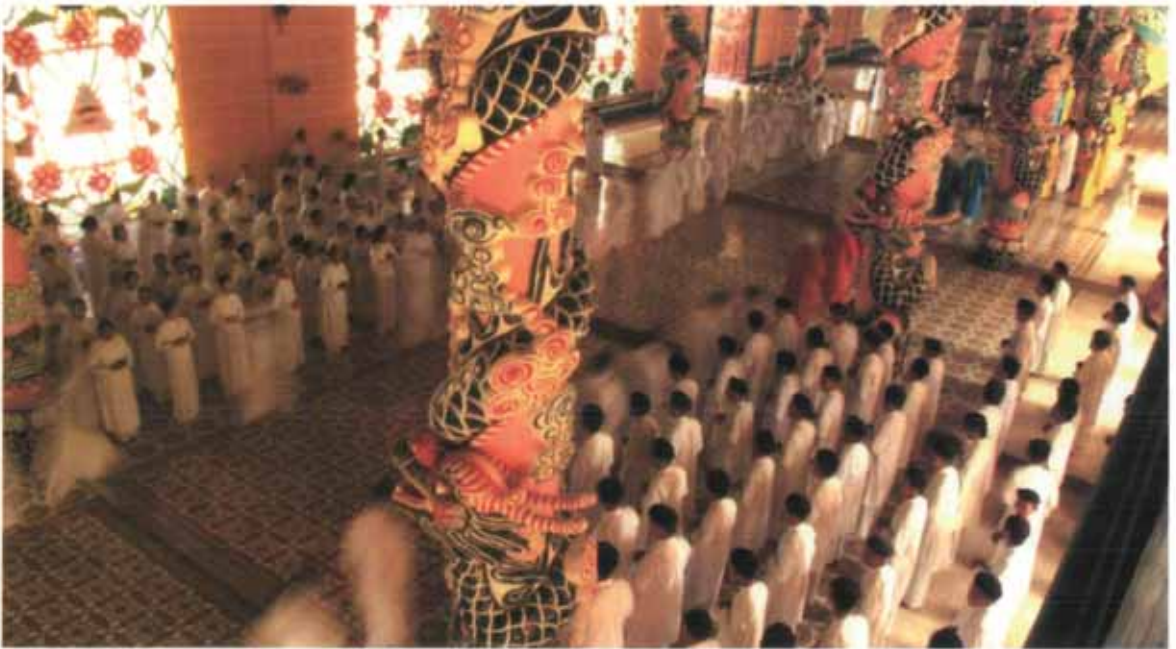
Pazarlama teknikleri ve reklam cümlelerindeki çecikilik kadar kullandıkları rasyonel ve hümanist söylem, zikredilen düşüncelerin Batı'da ve Türkiye'de yayılmasında en önemli etkidir. Örneğin, E. Fromm Budizm'le ilgili olarak şunları söyler:

"İlk dönem Budizmi, hümaniter dinlere en iyi örnektir. Budda aydınlanmış, büyük bir öğretmendir ve insan varlığının gerçeğini bilir. Doğa üstü bir gücün adına değil, akıl yolunda konuşur. Aklın temsilcisidir ve bunu kendi başına ilk bulan olduğu için, diğer insanları da kendi akıllarını kullanmaya ve gerçeği tanımaya çağırır." (Erich Fromm, Psikanaliz ve Din, Çev. Aydın Artan, İstanbul-1996, s.66-68)

Buna ilaveten, farklı olana ve bilinmeye karşı duyulan merak da bu yönelişlerdeki başka bir faktör olarak zikredilebilir. Bilhassa özel oturumlarda terennüm edilen ve kendilerine birçok gizem atfedilen mantralar veya şarkılar, çok fazla konuşan ve neredeyse kendisini dinleyecek zamanı olmayan günümüz insanının ilgisini çekmektedir diye düşünülebilir. Ancak hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, bütün bu süreçler, insanların kendi kültürlerine yabancılaşması ve yabancı kültürlerin çekim alanına girmeleriyle sonuçlanmaktadır.

Yine, böyle toplulukların üyeleri arasında yakın ve sıcak ilişkiler söz konusudur. Ayrıca geleneksel lider-taraftar ilişkisi terkedilmiş, onun yerini bir çeşit doktor-hasta ilişkisi almıştır. Bu durum, modern şehirlerde kalabalıklar içinde yalnızlık çeken, derdini paylaşacak bir dost bulamadığı için bunalmaya giren pek çok kimsenin bu akımlara kapılmasına yol açmaktadır. Dahası, sıkı rekabet ortamında yaşayan, sürekli birileriyle yarışan ve bu hengâmede kendini dinleyecek ve gerektiğinde yardımcı olacak bir dost bulamayan her insan, böyle büyüsel ve dinsel hareketlerin üyesi olmaya adaydır. Son yıllarda hızlı sosyo-kültürel değişim yaşayan ülkemizin, böyle sosyal oluşumlar için oldukça mümbit bir ortam olduğu da unutulmamalıdır.

İslam dini ve kurumlarının son yıllarda sürekli terör ve şiddet olaylarıyla birlikte anılır olması ve din konusundaki sonu gelmeyen tartışmalar da, ruhsal tatmin arayışındaki insanların, böyle hareketlere yönelmesine yol açmıştır. Dahası, bu toplulukların kendilerini bir çeşit seçkinler veya aydınlar grubu olarak tanımlaması, pek çok insanda var olan sıradanlıktan kurtulma ve elitler arasına katılma arzusunu tatmin eder görünmektedir. Böyle kimseler kendilerini ya çölde aradığı suyu bulan bir yolcu gibi görmekte, ya da kendisini içinde yaşadığı toplumun diğer bireylerinin aksine, toplumsal ve çevresel konulara karşı duyarlı, dünyamızın hem bugünü hem de yarınını düşünen sıra dışı seçkin bir kişi olarak algılamaktadır.

Yoga ve Düşündürdükleri

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren yoga, daha çok bedensel ve zihinsel rahatlama alıştırmaları olarak özellikle Batı ülkelerinde yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bu amaçla çeşitli dernekler ve kulüpler kurulmuş, dünya ölçeğinde yaygın bir hal almıştır.

Yoganın Tanımı, Tanıncısı ve Uzak Doğu Dinleriyle İlişkisi

Sanskritçe'de "bağlamak, birleştirmek" anlamına gelen yoga, insanın enerji ve iradesine hakim olarak nefsinin kontrol altına almasını sağlayan bir egzersizdir. Buna Hind fakirizmi de denmektedir. Yogayı ruhi yaşama ve bedene egemen olmayı amaçlayan Hint Felsefe sistemi diye de tanımlayabiliriz. Dinî bir yönünün olmadığı, insanın zihinsel ve bedensel anımsamasını amaçlayan bir alıştırmalar bütünü olduğu söylene de bu doğru bir yaklaşım değildir. Zira yoga sistemi ilk defa IV. yüzyılda Patanjali'nin Yoga Sutrada'nda açıklanmıştır. Dolayısıyla uzak doğu dinleriyle özellikle Hinduizmle ve onların din anlayışlarıyla yakından ilişkilidir ve bir tür dinî ritüeldir. Özellikle sonraki Brahmanizm'de yoga, evrensel ruh Brahma ile öznel ruh olan atmanın pratikteki birleşme-

si olarak düşünülmüş ve yoga yapanlar (yogiler) birer aziz ve veli olarak düşünülmüştür. (Bkz. Günay Tümer, Brahmanizm, DIA, İstanbul, 1992, VI, 331) İnsanın benliğini ve bedenini eğitmesine dayanan yoga, Hindu dininde bütün tanrıların en üstünde olduğuna inanılan ilahî ruh ya da tanrı Brahman'a ulaşabilmek ve onunla bütünleşebilmek için uygulanan yöntemlerden birisidir. Yoga yöntemini uygulayanlara yogi adı verilir. Yoga yöntemini uygulayan yogiler belirli aşamalarla bedensel ve zihinsel alıştırmalar yaparak bu dünyaya ilişkin konuları düşünecek biçimde benliklerini eğitmeye çalışırlar. Bunu yaparken dikkatlerini bütünüyle bir noktada toplayıp yoğunlaştırarak, duygu ve düşüncelerini denetlemeyi ve arındırmayı amaçlarlar. Orjinali itibarıyla bireyi dış dünyaya yönelik düşüncelerden, arzu hırs ve isteklerden uzaklaştırarak tamamıyla saf ve arınmış bir durumda

Meditasyon uzak doğu dinleriyle ilişkin olarak yüzyıllardan beri uygulanmakta olan bir yöntem olup, önceleri insanların iç dünyalarını anlamaları için kullanılan bir eylem biçimiydi. Günümüzde ise birçok birey meditasyonu günün yorgunluk ve stresini azaltmak veya rahatlamak için kullanmaktadır.

tanın Brahman'a kavuşturmayı hedefleyen yoga, son derece güç ve yorucu bir süreçtir. Uzak doğu dinlerinden Budizmde de buna benzer bir anlama ile büyük ruhta yani Nirvana'da fani olmak esastır. (Özarslan, Selim, İslam'da Ölüm ve Dinliş Öğretisi, Kitap Dünyası, Konya, 2001, s. 40)

Yoga'nın Uygulanış Aşamaları

Bu egzersiz tanrıya ulaşma ve birleşmeyi amaçlayan zor bir süreç olması hasebiyle genellikle belirli aşamalara bölünerek uygulanır. İlk iki aşama bireyi ahlakî yönden eğitmeyi, başka bir deyişle yalan söylememeyi, canlılara zarar vermemeyi, nefret, kin ve haset gibi gayriahlakî duygulardan kurtulmayı öğretir. Takip eden üçüncü ve dördüncü aşamalar bedensel eğitimi içerir. Bu bölüm soluk alıp vermeyi düzenlemeye, hiçbir rahatsızlık duymadan vücudu uzun süre aynı biçimde tutma becerisine yönelik bir dizi alıştırmaya ve egzersizlerden oluşur. Sonraki aşamalar bilinci tek bir nesne üzerinde yoğunlaştırarak Brahmanla bütünleşmeye yöneliktir. Bunu yaparken birey tüm düşüncesini içe döndürerek dış etkenlere tepki vermemeyi öğrenir. Brahman'la bütünleşme yoganın en son ve en yüksek hedefidir. Yoga, daha çok Hindu, Budist ve Caiyistler tarafından uygulanmaktadır.

Günümüzde Yoga ve Meditasyon

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren yoga, daha çok bedensel ve zihinsel rahatlatma alıştırmaları olarak özellikle Batı ülkelerinde yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bu amaçla çeşitli demekler ve kulüpler kurulmuş, dünya ölçeğinde yaygın bir hal almıştır.

Çağdaş Batılı insanların yogayı bedensel ve tinsel rahatlatma aracı olarak uygulama ve benimsemelerinde vahiy temellerden uzaklaşmış bir yaşam biçiminin etkisi gözlemlenmektedir.

Günümüzde yogayı öne çıkaranlar, bunun dinsel bir yönünün olmadığını, yoga yapmak için din değiştirmek veya din propagandası yapmaya gerek olmadığını, yoganın bütünüyle insan sağlığını ve hayat kalitesini her yönüyle yükselten bir yaşam tarzı olduğunu söylese de biz biliyoruz ki, hiçbir yaşam tarzı, onu düzenleyen ilahî ya da felsefî doktrinden/öğretiden bağımsız ve ilintisiz olamaz. Ayrıca insan sağlığını ve yaşam kalitesini yükselten, bireyin ruhi ve bedensel rahatlatmasını sağlayan başka alternatiflerin

de bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Günde beş vakit eda edilen namaz kılmak, oruç tutmak ve dua gibi...

Meditasyon: Latince'de "düşünceye dalma, derin derin düşünme, derin düşüncenin sonucu olan yazı" anlamına gelen meditasyon, genellikle beşeri kaynaklı din ve felsefeye ilişkin ruhi konular üzerinde derin düşünme eylemidir.

Meditasyon uzak doğu dinleriyle ilişkin olarak yüzyıllardan beri uygulanmakta olan bir yöntem olup, önceleri insanların iç dünyalarını anlamaları için kullanılan bir eylem biçimiydi. Günümüzde ise birçok birey meditasyonu günün yorgunluk ve stresini azaltmak veya rahatlatmak için kullanmaktadır. Bu yöntemi benimseyenler, meditasyonun bedene derin bir rahatlatma ve sakinlik verdiğini, zihni ise olabildiğince durgunlaştırdığını, stres, gerginlik, sünmenaj vb. zihinsel sorunlara karşı dayanıklılık kazandırdığını, konsantrasyon yeteneğini artırdığını, sorunları kendi düşüncemizle çözmemizi sağladığını, zihindeki karmaşık duygu ve düşünceleri düzene soktuğunu, bireyi dış etkenlerin kölesi olmaktan kurtarıp, kendisinin efendisi yaptığını, özgüveni, iş ve yaratıcı gücünü geliştirdiğini, biyolojik olarak gençleştirdiğini, pozitif düşüncüyü geliştirdiğini, içerde uyuyan ışık ve gizli gücü keşfettiireceğini, bireyi daha insanca yapacağını, daha da önemli sevgi, saygı kazandırıp iç ve dış temizliğe daha çok önem vereceğini, bedendeki enerjinin stoklanması, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağladığını ileri sürerler. Meditasyonun beden, zihin ve ruh sağlığını en üst düzeyde korumakla birlikte bireyin kendisini tanımasına yardımcı olacağı da sıklıkla vurgulanmaktadır. (<http://www.psikoenerji.com/meditasyon.html>)

Meditasyonun bireyin duygusal ve fiziksel yapısına olumlu yönlerden etki yaptığı ve onu bir süreliğine olsa da dinlendirdiği kabul edilebilirse de nihai huzur ve dinginliğe ulaşması mümkün görülmemektedir. Kutsal niteliklerini yok etmeyi hedefleyen "izm"ler ve analitik felsefenin girdabına düşmüş, bu nedenle kutsaldan hızla uzaklaşarak dünyevileşen günümüz insanı, aradığı beden ve zihin huzurunu, kaybettiği kutsal değerlerine yeniden dönerek tekrar kavuşabilir kanaatindeyiz. Zira ilahî mesajın son esintisi İslâm, bütün dünya coğrafyasında, inanç, ibadet ve ahlak ilkeleriyle günümüz insanına dünya ve ahiret mutluluğunu vaat etmektedir. Gerisi onu bireysel ve toplumsal yaşamda layıkıyla temsil etmeye kalıyor.

Gençlik ve Uzak Doğu Dinleri İlgi mi Yönlendirme mi?

Uzak Doğu dinlerinin ya da bu dinlerle bağlantılı çeşitli akımların kendilerini en iyi ifade ettikleri ve yayılmak için kullandıkları aracın, özellikle İnternet ortamı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bilhassa büyük şehirlerimizdeki çeşitli adreslerin verildiği bir çok merkez kurdukları İnternet siteleri aracılığı ile hem kendi görüşlerini yaymaya çalışmakta hem de kendi etkinliklerine insanları çekmek için propaganda yapmaktadırlar.

Ülkemizde son yıllarda Uzak Doğu dinlerine yönelik görünürde bir ilgiden söz etmek mümkündür. Ancak bu ilginin sahiçiliğine ve yaygınlığına; ne kadar insanın bu dinlere yöneldiğine dair sayısal verileri ortaya koyan ciddi bilimsel veriler ve çalışmalar yapılmamıştır. Bununla birlikte özellikle büyük şehirlerde bu dinlere ilgi duyanların açtığı birçok merkezde faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Bu konuyu incelerken öncelikle bu dinlerin faaliyet yöntemleri ve gençlerin bu dinlere olan ilgisi- ni birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Her

şeyden önce ülkemizde belki de misyonerlik yöntemi olarak bu kendilerini bir din olarak sunmaya özen gösterdiklerini belirtmemiz gerekmektedir. Hatta bununla bağlantılı olarak dinî bir grup veya uygulama olmadıkları vurgu yapan söylemleri öne çıkarmaktadırlar. Ancak bu dinlerle ilgilenen ve onlar hakkında az çok bilgisi olan kişiler, bunların özellikle Hinduizm ve Budizm ağırlıklı dinî yapılanmalar olduğunu ilk bakışta anlamaktadır. Gerçektende bu görünüşü örtbas etmek için, genellikle din isimleri yerine yoga, meditasyon, reiki gibi daha çok bu dinlerin bir nevi iba-

det yöntemleri diyebileceğimiz uygulamalar sanki bu dinlerden bağımsız objektif şifa yöntemleriymiş gibi sunulmaktadır. Nitekim ülkemizde bu uygulamalara devam eden bazı sanatçıların ve gençlerin de çoğu kez bu yaptıklarının herhangi bir din ya da dinî bir yapı ile alakası olmadığına vurgu yapmaya özen gösterdikleri dikkat çekmektedir. Ülkemizde insanların bu uygulamaların herhangi bir dinle ilintisini bilmemelerini doğal karşılasak bile; yoga ve meditasyonu yaygınlaştırmak ve bunu dinlerini yayma yöntemi ve aracı olarak kullanmak isteyenlerin bir taktik tercihi olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Aynı zamanda bu, din yayma çabasına gelebilecek tepkileri karşılamaya yönelik alınmış bir önlem olarak da değerlendirilebilir.

Burada şu konuya da dikkat çekmek uygun olacaktır: Bu uygulamaların yapıldığı birçok kurs, dernek vb. yerlerde hizmetler ücret karşılığı yapılmakta ve ticari bir kazanç da elde edilmesi söz konusu olmaktadır. Hatta bazı yerlerde tamamen ticari kazanca yönelik medyumluk, fal bakma ve sihirvari uygulamalarla insanların sömürüldüğüne de tanık olunmaktadır. Yine bununla bağlantılı olarak bu merkezlerden birçoğunun Uzak Doğu dinlerinden ayrılan yeni heretik dinî akımların temsilcileri olmaları da ayrıca dikkat çeken başka bir konudur.

Burada meditasyon ve yoga gibi uygulamaların yaygınlaşmasının nedenlerine kısaca değinmek gerekmektedir. Çeşitli tıp programlarında özellikle yoga ve meditasyonun sağlık açısından yararlı olduğunu ve sağlık için düzenli olarak yapılmasının gerektiğini ileri süren doktor ve bilim adamları görülmektedir. Haliyle bu yaklaşımlar da yoga ve meditasyonun bir tedavi ve şifa uygulaması olarak teşvik edilmesi sonucunu ister istemez doğurmaktadır.

Reklamlarda Uzak Doğu dinlerine ait kavramların kullanılması da yine gençlerin bu dinlere yönelik ilgisinin artmasına neden olabilmektedir. Yine bazı ticari markaların bu dinlere ait kavramları ürün ismi olarak kullanması da benzer bir etki oluşturmaktadır. Ancak özellikle gençlere yönelik bazı müzik parçalarındaki bu dinlere ait kavram ve temaların kullanılması herhalde gençleri daha fazla etkilemektedir. Gerek reklamlardaki gerekse müzikteki bu yansımaların, bilinçli bir tercih mi olduğu yoksa gençlerde var oldukları düşünülen bu eğilimlere yönelik ticari bir kaygıdan mı kaynaklandığı konusu ise üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur. Çünkü Uzak Doğu dinlerine olan ilginin sınırlı bir çerçevede kaldığı ve geniş kitleleri etkisi altına alan bir eğilim göstermediği bilinmektedir. Ancak bununla birlikte bu dinlere ya da bu dinlere ait çeşitli uygulamalara eğilimin daha çok

Yaşamakta olduğumuz toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan dinî bilgi ihtiyacının sağlıklı bir şekilde giderilmesi konusunda gösterilen gevşeklik modern şehir hayatının girdileriyle birleşince ortaya telafisi gittikçe güçleşen sorunlar çıkaracak gibi görünmektedir.

lüks semtlerde yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında tüketim düzeyi yüksek kesimleri hedef alan reklamcılık açısından da bunun mantıklı bir tercih olduğu düşünülebilir.

Uzak Doğu dinlerinin ya da bu dinlerle bağlantılı çeşitli akımların kendilerini en iyi ifade ettikleri ve yayılmak için kullandıkları aracın, özellikle İnternet ortamı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bilhassa büyük şehirlerimizdeki çeşitli adreslerin verildiği bir çok merkez kurdukları İnternet siteleri aracılığı ile hem kendi görüşlerini yaymaya çalışmakta hem de kendi etkinliklerine insanları çekmek için propaganda yapmaktadırlar.

Uzak Doğu dinlerini yaymak için yapılan en ciddi çalışmalar, doğrudan bu dinlerle ilgili eserler yayınlayan yayınevleri aracılığı ile yapıldığını söyleyebiliriz. Bu yayınevleri daha çok çeviri eserlerle hem bu dinleri tanıtmakta hem de özellikle yoga ve meditasyon uygulamalarının yapılmasına yönelik pratik bilgiler vermektedirler.

Yukanda değindiğimiz gibi Uzak Doğu dinlerine eğilim daha çok zengin muhitlerde belirgindir. Dolayısıyla Uzak Doğu dinlerine yönelimleri bu çevredeki insanların yeni arayış peşinde olmalarına da bağlamak mümkündür. Bununla birlikte yine farklı olana ilgi gösterme ve onu deneyimleme hevesi de bu arayışta göz önünde bulundurulmalıdır. Tabi burada hiçbir zaman unutulmaması ge-

reken asıl konu, gençlerin kendi gelenekleri ile olan bağlarını koparmış olmalarının ortaya çıkardığı boşluktan kaynaklanan kendi dinine yabancılaşma olgusudur. Nitekim bazı durumlarda; dinî arayışında oldukça ciddi olan ve bu yönelimini sadece heves düzeyinde bırakmayan bazı gençlerin kendi toplumundaki benzer manevi değerler arayışına girdiği görülmektedir. Bu durumda bir kısım gençlerin İslam tasavvufuna yönelerek bu manevi arayışını sonlandırdıklarına da tanık olunmaktadır. Esasen özellikle Hinduizm ve Budizm başta olmak üzere Uzak Doğu dinlerinin ancak kendi manevi atmosfer ve coğrafyalarında yaşamaları daha kolay olmaktadır. Bu nedenle yoga ve meditasyon uygulamalarında belli bir aşama kat edenlerin bu ülkelere götürüldüğüne tanık olmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu dinleri yaymak için oldukça sistematik organizasyonlar yapılmaktadır. Ayrıca bu durum bize yoga ve meditasyon uygulamalarının bu dinlere kazanımın başlangıç uygulamaları olarak kullanıldığını da göstermektedir.

Gerek Antropolojinin gerekse Dinler Tarihinin ortaya koyduğu en önemli gerçeklerden birisi, insanlığın manevi arayışının hiçbir zaman bitip tükenmediğidir. Ancak günümüzde gençlerin gerçek din ile diğer sözde dinler arasında bir ayrım yapabilecek donanıma sahip olmadıkları ortadır. Dolayısıyla gençlerin manevi arayışlarında birçok tuzaklarla dolu seçenekler arasında bazen çaresiz kaldıklarını düşünebiliriz. Bu bakımdan gençlerin

her zaman bu arayışlarına karşılık alabilecekleri hakiki seçeneklerin onlara sunuluyor olması gerekir. Eğer kendi dinini bilmez ya da diniyle ilgili çarpıtılmış yönlendirmelerin etkisine kapılırsa, gençlerin yeni arayışlara yönelmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Bu bakımdan günümüz dünyasında insanların manevi yönelimlerini tatmin etmek isteyen yeni dinî hareketler, satanizm ve spiritüalizm gibi sözde dinî akımların ortaya çıkmasını bu arayışlara bağlayabiliriz.

Sonuç olarak ülkemizde her geçen gün boşanmaların ve ailelerinden ayrı yaşayan gençlerin sayısının artmasına paralel olarak Uzak Doğu dinlerinin adından daha fazla söz edilir olmuştur. Ancak her şeye rağmen bu akımlara yönelimin sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Özellikle aile bağlarının kuvvetli olduğu durumlarda gençlerin bu arayışlara karşı daha donanımlı olduğunu görüyoruz. Ancak aile yapısında gevşeklikler ortaya çıktığı ya da ailenin dağıldığı durumlarda gençlerin yeni arayışlar peşinde koşmaları daha sık rastlanan bir durumdur.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere gençlerin her zaman karşılaşılabilecekleri manevi boşluğu, yeni deneyim arayışlarını ve yalnızlık duygusunu giderme arayışında olmaları kaçınılmaz gibi görünmek-

tedir. Dolayısıyla kendi dünyasının manevi zenginliklerini tanıdıkları zaman buradan devşirecekleri bir sürü değer olan tatmin etmeye yetecek birçok seçenek sunacaktır. Bunu gençlere sunmak için ise herhalde yapılması gereken birçok şey vardır.

Yaşamakta olduğumuz toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan dinî bilgi ihtiyacının sağlıklı bir şekilde giderilmesi konusunda gösterilen gevşeklik modern şehir hayatının girdileriyle birleşince ortaya telafisi gittikçe güçleşen sorunlar çıkaracak gibi görünmektedir. Bu nedenle ilgili kurumların konuya bilimsel birikimleri ile yaklaşarak gençliğin kendi dinî ve kültürel değerlerini öğrenebilecekleri ortamları sağlamaları gerekmektedir.

Allah'ı Anarak Huzur Bulur Kalpler

Zikir gereksiz düşünce ve kuruntular yerine Allah'ı bilme, takdir etme, ona gerçek kul olma şuurunu kazandırır. Bundan dolayı zikir halî, inanan insanın bütün hayatını kuşatmalı, bütün davranışlarına yansımalıdır. Bu ise, gönlü ferahlatacak, göğse genişlik verecek, kalbi huzurla dolduracaktır.

"Enfâsü'l-hayyi, hutâhu ilâ ecelih" der bir Arap özdeyişi. Yani "Dirinin nefesleri, eceline atılan adımlardır." Aslında bu gerçeği bilmeyen ya da inanmayan hiçbir insan yoktur. Fakat bunun bilinciyle nefes alıp veren ya da adımlarını bu farkındalıkla atan insan sayısı da pek fazla değildir. "Her canlı, ölümü tadacaktır" mealindeki ilahi ferman da (Âl-i İmrân, 185) hemen herkesin malumudur. İster bunu Kur'an'dan bir ayet olarak, isterse yadsınamaz bir hakikat olarak bilsin, her fani bu acı sondan haberdardır. Gelin görün ki, bu gerçeği dikkate alarak hazırlanan çok az inançlı er vardır.

Hakikatte bu ikilem, insanın tabiatından kaynaklanmaktadır. Zira insan, ruh ve ceseden oluşan, maddi ve manevi yönü olan şuurlu bir varlıktır. Hem ne-

fis (şehvet), hem de vicdan (kalp) sahibidir. Dünyanın fani, ahretin ise baki olduğunu bile bile, sürekli dünyaya meyleder. Yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin, hep çok uzun yıllar yaşayacağı ümidini taşır. Tûl-i emel sahibidir, hırslıdır, tamahkârdır, doyumsuzdur, bir türlü elindekine kanaat etmez.

Özellikle kapitalist tüketim alışkanlıklarının da etkisiyle içinde yaşadığımız tempolu hayat tarzı, insanlara neredeyse çekilmez hale getirdi hayatı. Artık modern dönemin insanları, elde ettiği bunca lüks, konfor, servet ve imkânlarla rağmen bir türlü arzuladığı iç huzuru bulamamakta. Bundan dolayıdır ki, arayış içerisindeki modern insan, genellikle stres, genilim, şiddet, cinnet, paranoya, sapkınlık ve intihar gibi çeşitli psikolojik rahatsızlıkların kurbanı olmaktadır. Bu du-

rum, beraberinde bazı biyolojik hasatlıklar da tetiklemekte. İş hayatının, ekonomik sıkıntıların verdiği darlığı, yorgunluğu kimileri içki, kumar ve çılgınca eğlencelerle savuşturmaya çalışırken, kimileri ise tam aksine ruhunu terbiye etme, kalbini teskin ve tatmin etme yolunu seçmektedir. Ancak bu son seçeneğin yöntemi, niteliği ve niceliği, dinden dine, kültürden kültüre değişiklik arz etmektedir. Bazılar bunun için modern hayattan soyutlanarak münzevi bir hayatı tercih ederken, bazılar da farklı inanç ve kültürlerin sunduğu alternatiflere sığınabilmektedir. Oysa İslam, ne inziva hayatını, ne de "öteki"ne ait bir ritüeli tasvip etmektedir. (Hadid, 27; Tirmizi, Nikah, 2)

İslam, insanın bu manevi boyutunu da dikkate almış ve müntesiplerine bir değil, birçok alternatifler sunmuştur. İşte bu yazıda Müslümanların kalp huzuru için, gönül boyutu için dinimizin ortaya koyduğu bazı ibadet ve amellerden söz edilecektir. Dinimizde bu konuda sunulan reçete, zikirden tefekkür, ibadetten ahlaka kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Burada örnek kabilinden kısaca birkaç tanesi üzerinde durulacaktır.

Zikir: Her An O'nunla Olmak

En yalın anlamıyla, anmak, hatırlamak, hatırdı tutmak, dile getirmek anlamına gelen demektir zikir, Kur'an'ın en temel kavramlarından biridir. zikir, bir müminin daima Allah'ı hatırında tutması, O'nu anması, diliyle, kalbiyle, hâliyle, kâliyle Rabbiyle beraber olması demektir. Kitabullah'ın yanı sıra kâinat kitabını okuyabilmek, yerdeki ve gökteki her şeyde yaratıcının yüceliğini görebilmektir zikir. Allah'ın varlığının, birliğinin ve sonsuz kudretinin delili olan pek çok konuyu düşünmek, tefekkür, tezekkür ve tedebbür etmektir. Aklın, fikrin ve kalbin birlikte yoğunlaşmasıyla ruhun ibadetidir zikir. Bu hususu Yüce Allah şöyle ifade buyurur:

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahipleri için deliller vardır. Onlar ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler." (Âl-i İmran, 190-191)

Bir hususu, derinlemesine ve ibret alacak şekilde düşünme diyebileceğimiz tezekkür (geçmişe dönük) ve tedebbür (geleceğe dönük), kalp ve aklın birlikteliğinden doğan tefekkür eylemlerini ifade eder. Aynı zamanda tedebbür ve tezekkür, Allah tarafından "zikir" olarak anılan (Enbiya, 50; Hicr, 9) Kur'an üzerine zihni yoğunlaşma anlamına gelir.

Elbette bu yoğunlaşmayı ancak "akıl sahipleri" gerçekleştirebilir. "Bu Kur'an, ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır." (Sad, 29) İster kendilerine yol göstermesi için gönderdiği Allah'ın Kitabı, isterse beşerin istifadesi için yarattığı kâinat kitabı olsun, neticede yaratıcının ayetleri üzerine düşünmek, dersler çıkarmak ise tefekkür demektir.

Her ne kadar ayet ve hadislerde yer alan enfes dualar ve tesbihat, dil ile zikir cümlesinden ise de, hakikatte zikir, belli mistik tecrübelerde terennüm edilen çeşitli dua, tesbihatla sınırlandırılacak kadar dar anlamlı bir kavram değildir. Aslında zikir, her an yaratıcıyı hatırlamak, O'nun görüp gözettiği bilinciyle yaşamaktır. Rasul-i Ekrem'in "İhsân" kavramıyla ifade ettiği üzere, Allah'ı görüyormuşçasına kulluk sergilemektir. Biz O'nu göremesek de, O'nun bizi gözettiği bilinciyle davranmaktır. (Buhan, İman, 37) Ahlakı Kur'an olan rahmet elçisi için zikir, hayatı dolu dolu ve anlamlı bir şekilde yaşamaktır. Bundan dolayıdır ki o (s.a.s.), hayatının her kesitinde, her zaman Allah'ı zikrederdi. (Tirmizi, Daavât, 9)

Zikir, öncelikle bir kalp eylemidir. Müminlerin kalpleri, Allah anıldığında ürperdiği gibi (Enfal, 2-4; Hac, 34-35); yine Allah'ı anarak yumuşar (Zümer, 23) ve neticede aradığı huzuru bulur. Zira iman edenlerin kalpleri Allah'ı anarak sükuna erer. Kalpler Allah'ın zikri ile huzur bulur. (Ra'd, 28)

Aslında Allah'ı anmak, O'nun tarafından anılmak demektir. Zira "Beni zikredin; Ben de sizi zikredeyim" (Bakara, 152) buyuran Yüce Allah kendisini zikreden kimseye, onu zikrederek karşılık vermektedir. Allah o kulunu kendisi sevdiği gibi, mahlûkâtına sevdirebilir. Bir kutsi hadiste Allah Teala şöyle buyurur: "Ben kulumun zannı üzereyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni kendi içinde zikrederse ben de onu kendi nefsimde zikrederim. Eğer beni topluluk içinde zikrederse ben de onu ondan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. O bana bir kanş yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşım. O bana bir kulaç yaklaşırsa ben ona iki kulaç yaklaşım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." (Müslim, Zikir, 2)

Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber "Zikir için oturanlar, melekler kuşatırlar, rahmet kaplar, üzerlerine sekinet iner ve onları Allah kendi yanındakilere anar." (Müslim, Zikir, 39) buyurmuştur.

Zikir, öncelikle bir kalp eylemidir. Müminlerin kalpleri, Allah anıldığında ürperdiği gibi; yine Allah'ı anarak yumuşar ve neticede aradığı huzuru bulur. Zira iman edenlerin kalpleri Allah'ı anarak sükuna erer. Kalpler Allah'ın zikri ile huzur bulur.

Gerçek iman erlerini, ne ticaretleri, ne de alış-veriş Allah'ı zikretmekten, O'nu hatırdan tutmaktan alıkoymaz. (Nur, 37) Zikri bu şekilde kavrayabilen kimseler, bedenleriyle nızıklarını temin ederken, kalpleriyle de zikir halindedirler. İşte bizim kültürümüzdeki "El kârda, gönül yârda" tabiri tam da bu hali ifade eder.

Zikrin aksi ise, unutmak, ihmal etmektir. Nazargâh-ı ilahi olan kalp, şayet Allah'ı anmaya kapanırsa, katılaşacaktır (Zümer, 22), daralacaktır (Zümer, 45), mühürlenecektir. (Bakara, 7) Allah'ı unutan gafil kalp, bunun bedeli olarak hem kendisini unutacak, (Haşr, 19) hem de ahirette unutulacaktır. (Câsiye, 34)

Unutulmamalıdır ki zikir kalplerin huzuru, ruhun gıdasıdır. Zikir, kula uyanıklılık ve bilinçli olma hali kazandırır, gönülleri gafletten korur ve neticede kulu takvaya ulaştırır. Ayrıca zikirle insan, yoksulluktan kanaat zenginliğine, yalnızlıktan ebedi ve bitmez dostluğa, mazhar olur. Zikir gereksiz düşünce ve kuruntular yerine Allah'ı bilme, takdir etme, ona gerçek kul olma şuurunu kazandırır. Bundan dolayı zikir hali, ina-

nan insanın bütün hayatını kuşatmalı, bütün davranışlarına yansımalıdır. Bu ise, gönlü ferahlatacak, göğse genişlik verecek, kalbi huzurla dolduracaktır.

Namaz: Huzur Seansları

İslam'ın en önemli ibadet tarzı olan namazın, elbette pek çok hikmetli yönü vardır. Günde beş ayrı vakitte kılınan farz namazlar, yorulan beden, genilen ruhun rahatlaması için Müslümana sunulmuş rahatlatma seanslarıdır aslında. İslam Peygamberi ve onun güzide ashâbı, huzur ve mutluluğu birlikte kıldıkları namazlarda bulurlardı. Nitekim Allah Rasulü, sevgili müezzini Bilal-i Habeşî'ye: "Kum yâ Bilâl! Fe erihnâ bi's-salâtı" "Kalk ey Bilal! Bizi namazla rahatlat!" derdi. (Ebu Davud, Edeb, 78, no: 4986)

Müslümanın Rabbi ile buluşması, konuşması ve doğrudan iletişim içerisine girmesi demek olan namaz/salât (sıla=bağlantı), hakkı verildiği takdirde, mâsivâdan ilişkiyi kesmek demektir. Şam'daki bir camide yer alan ve cep telefonlarının kapanmasını rica eden şu uyan, bunun farklı bir ifadesiydi: "Ahî'l-Müslim! İktâ' silâteke bi'n-nâs! Ve'ttasil bi'llâh!" yani "Müslüman kardeşim! İnsanlarla ilişkisini kes ve Allah ile iletişim kur!"

Beş vakit kılınan namaz, uzun yola çıkan ve saatlerce araç kullanan bir şoförün, sağlıklı bir şekilde menziline varabilmesi için belli aralıklarla yorgun bedenini dinlendirmek, dağılan dikkatini toplamak üzere verdiği

molalara benzer. Yorgun beden buna ne kadar muhtaç ise, Müslümanın kalbi, ruhu da namazlarla rahatlamaya, sükunete ermeye o kadar muhtaçtır.

Evet, namaz, Allah'ın huzuruna çıkmak, O'na yönelmek, O'nunla münacat etmek yani konuşmaktır. Kısa bir süre için, işinden, meşgalesinden el çekip, manevi enerjisini toplamaktır. Hele bir de namazda olması istenen "huşu" hali yani "kalbî yakarış" yakalanabilirse, zihni meşgul eden dünyanın geçici sıkıntılarını iftihar tek-biriyle âdeti kâfadan atılır ve okunan dua ve surelerle farklı bir moda girilmek suretiyle dünyadan soyutlanılır. Burada sadece problemleri unutmaya, zihni boşaltmaya çabası yoktur. Aynı zamanda, okunan ayetlerden, yapılan dualardan hareketle zihni ve kalbi ebedi hakikatlerle, asıl gerçeklerle doldurma gibi ikinci bir durum söz konusudur. Her rekatta Fatiha suresini okuyarak karşılık gününün sahibi olan Allah ile iletişime giren Müslüman, sadece O'na kulluk edeceğini ve yalnızca O'ndan yardım dileyeceğini ikrar eder. Kendisini, gazaba uğramışların ve sapıkların yoluna değil, peygamberlerin yoluna iletmesini defalarca ifade eder. O, bunu günde en az kırk defa dile getirirken, âdeti en Yüce Makam'a sözlü dilekçeler vermiş gibidir. "Amin" diyerek bütün benliğiyle imza atar ve bu dileğinin, dilekçelerinin arkasında durur artık. Namaz esnasında ilâhî murakabayı, kiramem kâtibini, hesabı, kitabı, mahkeme-i kübrayı tekrar hatırlar, bu bilinç içerisinde yapar tahiyattaki samimi dualarını. Ve katlanmış kalbi, okuduğu ayetlerle, dualarla yumuşar, Allah korkusuyla titrer ve imanı daha bir güçlenerek tamamlar namazını. Huzurlu bir şekilde ayrılarak Rabbinin huzurundan. Bu huşu ve bilinçle kılınan namaz, artık sahibini her türlü "fahş ve münker"den yani hayasızlıktan ve çirkin işlerden alıkoyar. (Nahl, 90)

İtikaf: Yılın Muhasebesi

Namazdan sonra söz edeceğimiz ikinci ibadet, ramazan ayının en önemli sünnetlerinden biri olan itikafıdır. Kişinin sıradan davranışlardan uzaklaşarak, ibadet amacıyla belli bir şekilde camide kalması demektir itikaf. (DİA, İtikaf mad. XXIII. 457-9) Bir ibadet çeşidi olarak itikaf, ta Hz. İbrahim zamanından beri bilinmekteydi. (Bakara, 125) Kur'an vahyi tarafından da onaylanan (Bakara, 87) bu önemli sünnet, Hz. Peygamber'in hayatında mühim bir yer tutar. Rasulüallah (s.a.s.)'ın Medine'de sadece bir sene hariç her yıl itikaf yaptığı bilinmektedir. (Tirmizi, Savm, 79)

İtikaf, insanlardan uzaklaşarak köşeye çekilme, toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama hali, bir çe-

şit ruhbanlık, inziva ya da uzlet hali değildir. Zira ibadet kastiyla da olsa, kişinin evlenmemesi, dünyadan el etek çekmesi gibi bir tavır zaten İslam'da yasaklanmıştı. Allah Rasulü Medine toplumunun merkezi, üssü olan mescitte, bütün ashabının arasında girmişti itikafa. Ve on gün süren bu itikaf halinde, insanlarla olan ilişkilerini koparmadı. Onlarla görüşüp konuştuğu gibi, beşeri ilişkilerini de sürdürdü.

Muhtelif ilim adamlarına göre itikaf, ramazanda ve ramazan dışında olabileceği gibi belirli bir süreye de tabi değildir. İtikaf niyetiyle camide birkaç saat veya birkaç gün kalmak da yeterlidir. Çok kısa bir süreyi de yeterli gören âlimler bulunmaktadır. (DİA, İtikaf mad. XXIII. 458)

Evet, modern hayatta yaşanan yoğunluk sebebiyle, kendisine zaman ayıramayan Müslüman için bulunmaz bir fırsattır itikaf hali. Geride bıraktığı yılın muhasebesini yapmak, geleceği daha verimli bir şekilde planlayabilmek, ramazan ayının manevi ikliminden daha fazla yararlanmak ve "bin aydan daha hayırlı olan o kadri yüce olan Kadir Gecesi'ni" (Kadr, 1-5) tam olarak ihya edebilmiş olmanın yoludur.

Son yıllarda kimi çevrelerin, hayatın yoğun stresine ve sorunlarına karşı, trans, meditasyon, yoga vb. bazı uygulamaları yegane çözüm gibi sunduğu ülkemizde, zikir halinde geçirilen zamanlar, huşu içinde kılınan namazlar ve itikaf içinde geçirilen mübarek günler ve geceler, sadece bir zihin boşalması değildir. Aynı zamanda bu, imanın kemale erdirilmesi gayreti, nefis muhasebesi, nefis terbiyesi ve tezkiyesidir. Kişinin nereden geldiğinin, nereye gittiğinin derinlemesine tefekkür ederek hayat yoluna, hedeflerine daha emin adımlarla ilerlemesi için tamamen kendine ayırdığı vakitlerdir. Bireyin kendini hatırlamasıdır, Rabbini hatırlamasıdır, hakikat aynasına bakıp kendine gelmesidir...

İslam'ın, insan ruhuna sunmuş olduğu bu güzelliklere rağmen, muhtaç olduğu iç huzuru "öteki" inanış, kültür ve ritüellerde arayanların durumu, Yüce Allah'ın indirdiği kudret helvası ve bıldırcın etiyile beslediği İsrailoğulları'nın Hz. Musa'ya gelerek "Ey Musa! Bir çeşit yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabbine yalvar, bize, yerin bitirdiği sebze, salatalık, sanmsak, mercimek ve soğan yetiştirsin" demelerine ne kadar da benzemektedir. İşte biz de Hz. Musa'nın onlara dediğini demekten kendimizi alamıyoruz. "Daha iyi olanı, daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz?!" (Bakara, 57, 61)

Beden Ülkesinin Sultanı

Nu'man b. Beşir'den rivayet edildiğine göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi/doğru/düzgün olursa bütün vücut iyi/doğru/düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir." (Buhârî, İman, 399)

Arapça'da sadr, fuad, lübb, nüha; Türkçe'de gönül, yürek, dil gibi kelimelerle ifade ettiğimiz kalp irfan geleneğimizde insanlığın dinî, manevî, ilmî, fikrî, hissî, ahlakî ve vicdani hayatının merkezinde yer alır. Kalp; insanlığın bîtinî ve derunî idraklerinin tamamını ihata eden bir ilhamlar, anlamlar ve semboller kaynağıdır. Varlığı maddeden, hayatı dünyadan, insanı bedenden ibaret zannetmek ne kadar eksik, ne kadar yanlış bir düşünce ise, kalbi de sadece vücutta kan dolaşımını sağlayan bir organ olarak tanımlamak o kadar eksik, o kadar yanlış olur. Bu sebeptendir ki, Kur'an; kalbi, imana, hakikate, bilgiye ve hikmete dair kavramsal çerçevenin merkezine yerleştirmiştir. Her şeyden önce Kur'an tabibu'l-kulub olan bir beşerin kalbine nazil olmuş (Bakara, 97) ve bütün kalplerin basiretini açmayı gaye edinmiştir. Kalp kelime olarak 131 yerde doğrudan, 36 ayette dolaylı olarak geçse de Kur'an'ın kalbe verdiği önemi kelime sayısı ile izah etmek yanlış olur. Kur'an'ın kalbe dair çizdiği çerçeve bilgiye, sevgiye, hikmete ve hakikate dayalı bütün gönül felsefelerine vücut verecek enginlik ve zenginlikte olmuştur.

Aynı zenginlik ve derinliği sevgili Peygamberimiz'in bize bıraktığı hadis mirasında görmek mümkündür. Hadis kaynaklarımızda yer alan onlarca hadis kalbe dair muazzam bir literatüre vücut vermiş, nice gönül âlimlerinin eserlerine, gönül yazarlarının yazılarına, nice gönül şairlerinin mısralarına ilham kaynağı olmuştur. İslam bilginleri kâmil insanı inşa edecek gönül terbiyesini söz konusu hadis-i şe-

riflerle yağurmuşlardır. Buhari'de yer alan bir rivayete göre: Sadece sevgili Peygamberimiz değil, bütün peygamberler gönderildikleri toplumlarda katılaşıp, hakikatin önünde perdelenmiş kalpleri açmakla, karanlıklara gömülen marazlı kalplere şifa dağıtmakla görevli kimselerdir. Onların kazanmaya ve fethetmeye çalıştıkları ilk şey insanların kalbi olmuştur. Bu bağlamda Rasul-i Ekrem için en çok kullandığımız sıfat tabîbu'l-kulub olmuştur. İşte kalplerin manevi tabibi Allah Rasulü'nün kalbe dair şifa dağıtan sözlerinden birisi; "Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi/doğru/düzgün olursa bütün vücut iyi/doğru/düzgün olur, o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir."

Rasul-i Ekrem'in kalp ile beden arasındaki ilişkiyi anlatan sözleri bundan ibaret değildir. Kadim hadis kaynaklarımızda yer alan bazı rivayetlerde insan bedeni bir şehre yahut ülkeye benzetilir. Hem de sınırları, bekçileri, orduları olan bir ülkeye. Sürekli saldırılara, taarruzlara muhatap olan bir ülkeye. Sınırları sürekli ihlal edilmek istenen, hükümdarın bir anlık gafleti ile işgal edilebilen bir ülkeye. Ancak cihad-ı ekber ile ayakta durabilen bir ülkeye. Kalp de, ahsen-i takvim/en güzel kıvamda yaratılan bu hanikulade ülkenin sultanına benzetilir.

Bu sultan da her hükümdar gibi hem çok zayıf hem çok güçlü bir sultan. Küçük bir öfke ile basit bir arzu ile ülkesini harabeye çevirecek kadar zayıf; ilim, iman ve hikmet nuruyla bütün kâinatı abat edecek kadar güçlü. Her sultan gibi hem çok küçük hem çok büyük. Kin, öfke, intikam, kibir, haset gibi basit bir duygu ile ülkesini zillate duçar edecek kadar küçük, sultanlar sultanına ev sahipliği yapacak kadar büyük.

Yere göğe sığmayan

Bir müminin kalbindedir.

Melekût âlemine, müteâl olanın vahyine, rahmanın ilhamına açık olacak kadar mümin ve âlim, şer güçlerin desisesine, şeytanın vesvesesine sinesini açacak kadar münkir ve cahil bir sultan. Her sultan gibi hem çok sabit, çok azimli, çok kararlı hem de çok değişken, çok dönüşken, çok kararsız; hakikat denizinde hiçbir fırtınaya kapılmayacak kadar sırat-ı müstakim üzere sabit, her an her türlü ihtilale, her türlü inkılabı, her türlü değişime, dönüşüme, başkalaşmaya müsait olacak kadar kararsız. Zaten kalbe kalp denilmesi de bu özelliğindendir. Ebu Musa'dan rivayet edilen bir hadis-i şerife göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Kalbe kalp denilmesinin sebebi çok değişken olduğundandır. Kalbin misali çöldeki bir ağacın üzerinde asılı kalan kuş tüyünün misali gibidir. Rüzgâr onu bir oraya bir buraya savurur." (Ahmet b. Hanbel, Müsned IV, 409) Mikdad b. Esved der ki; Allah Rasulü'nden öyle bir söz işittim ki, sonunu görmeden hiç kimse hakkında iyi yahut kötü diyemez oldum. Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Ademoğlunun kalbi (ateşin üzerindeki) tencere gibi kaynayan şeydir, sürekli değişir."

Abdurrezzak'ın Musannef'inde Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasul-i Ekrem şöyle buyurmuştur: "Kalp (bedenin) sultanıdır ve onun orduları vardır. Sultan

düzgün/iyi olursa askerleri de düzgün/iyi olur. Sultan bozuk/kötü olursa ordulan da kötü olur. Kulaklar bu sultanın habercileridir. Gözler bekçileridir. Dil sultanın tercümanıdır. Eller (tebaasını kuşatan) kanatlandır. Ayaklar postacılandır. Ciger şefkat ve merhamet kaynağıdır. Dalak ve böbrekler (kendisine yönelen tehlikeleri bertaraf eden) tuzaklandır. Akciğer (hayatın kaynağı) nefestir. Sultan iyi olursa askerleri de iyi olur, sultan kötü olursa askerleri de kötü olur." (Abdumezzak, el-Musannef, XI. 221; Sembolik anlatımlarla dolu bu rivayet sadece Ebu Hureyre tarafından rivayet edilmemiştir. Beyhaki Abdullah b. Mübarek tarihiyle de rivayet etmiş. (Şuabu'l-İman I/122) ve Ebu Said'den de merfu olarak rivayet edildiğini haber vermiştir. Ebu Davud'a göre bu haber Ka'bu'l-Ahbar'ın mevkuf olarak nakil ettiği bir rivayettir. (Ebu Davud 2/18) Başka bir rivayette ise Ka'b bunu Hz. Aişe vâlidemize anlatmış, Hz. Aişe'de bu sözü Rasûlullah'tan işittiğini ifade etmiştir. Feyzu'l-Kadir 4/704)

Bu hadis isnat bakımından tartışmalı olsa da Peygamberimiz'in Numan b. Beşir tarafından rivayet edilen ve sahih olduğunda hiç şüphe olmayan "Dikkat edin cesette bir et parçası vardır. O düzgün olursa bütün beden iyi olur o kötü olursa bütün beden kötü olur." hadisine paralel olduğu içindir ki, İslam geleneğinde kalbe dair bu sembolik anlatım oldukça rağbet görmüş ve bu rivayet gönül felsefemize vücut veren, yürek yazılanımızı biçimlendiren bir rivayet olmuştur. Ebu Talib el-Mekkî'nin Kûtu'l-Kulub (Kalbin azığı) adlı eserine şekil veren, Gazalî'ye Kalbin Ordulan'ını yazdıran da bu rivayet olmuştur. İrfan geleneğimiz kalbe dair literatürün merkezine bu hadisi almıştır.

Gazalî, Muhalled İhya'sında ilhamını bu rivayetten alarak şöyle der: "Kalp bir şehrin yahut memleketin hükümdarı gibidir. Beden ise nefsin vatanı, memleketi ve şehri gibidir. Bedenin diğer organları ve kuvvetleri sultanın işçileri ve sanatkârları gibidir. Akıl ve düşünce ona yol gösteren müsteşarları ve vezirleri gibidir. Şehvet ve arzu beden ülkesine yiyecek ve içecek taşıyan bir hizmetçi gibidir. Öfke ve hamiyet sultanın muhafızları gibidir. Ülkeye erzak taşıyan şehvet ve arzu yalancı, habis ve düzenbaz olduğu halde samimi görünür. Samimiyet görüntüsünün altında korkunç kötülükler ve öldürücü zehirler vardır. Onun asıl vazifesi düşüncelerinde samimi olan vezirlerin düşünce ve tedbirlerine karşı çıkmaktır. O, itirazlarından bir an bile geri durmaz. Beden ülkesinin sultanı hikmetli veziri ile istişare ederek bu habis hizmetkârın işgalına aldanmaz, ondan yüz çevirirse asıl, söylediklerinin doğru ve hakikat olmadığını tespit eder, muhafızları onu tedip eder, vezir yönetimi altına alır. Kendisini ve avanesini sultana boyun eğdirirse ülkenin işleri düzelir, adalet hâkim olur. Nefis akıldan yardım alır. Gazab'ın hamiyeti ile edeplenirse, öfkeyi şehvete musallat ederse bütün kuvvetleri düzene girer ve ahlaki güzelleşir. (Gazalî, İhya, III. 7, Dâru'l-Fikr, Beyrut)

Ona göre Allah'ın kalplerde, ruhlarda ve diğer âlemlerde sayısını ve hakikatini bilmediğimiz, kendisinden başka kimsenin bilemediği pek çok askerleri vardır. "Nitekim "Rabbinin askerlerini O'ndan başkası bilmez ancak o bilir." buyrulmuştur. (Müddessir, 31) Buna göre kalbin iki çeşit askeri vardır. Biri dünya gözü ile görülür, bi-

Her sultanın asıl gayesi ülkesini huzur ve refaha erdirmektir. Ancak bu sultanın asıl gayesi sadece beden ülkesini huzur ve sükûna erdirmek değildir; asıl gayesi cihad-ı ekber ilan ederek askerleriyle, nefse karşı mücadele vererek sinesine masıvayı sokmamaktır; asıl gayesi sultanlar sultanına doğru yolculuk etmektir.

ri de ancak kalp gözü ile görülür. Göz ile görülen askerleri; el, ayak, göz, kulak, dil, dudak... Bunların hepsi kalbin emrinde ve hizmetindedirler. Kalp dilediği gibi bunlar üzerinde tasarruf eder ve istediği istikamete sevk eder. (Gazâlî, İhya, 13)

Her sultanın asıl gayesi ülkesini huzur ve refaha erdirmektir. Ancak bu sultanın asıl gayesi sadece beden ülkesini huzur ve sükûna erdirmek değildir; asıl gayesi cihad-ı ekber ilan ederek askerleriyle, nefse karşı mücadele vererek sinesine masıvayı sokmamaktır; asıl gayesi sultanlar sultanına doğru yolculuk etmektir. Beden ülkesi bütün askerleriyle sadece sultanın binitidir. Akıl kalbin veziridir. Allah'a giden yolda en önemli azık marifettir. Sultan beden ülkesinde kalarak ve ülkesini iyi yöneterek dünyadan geçmezse Allah'a ulaşamaz. Enginleri geçmeden yükseklerle çıkamaz. Hakîm Tirmizi hem Kur'an'da hem de hadislerde geçen kalp, fuad (gönül) lübb, sadr (göğüs) kelimelerini ve aralarındaki farkları izah etmek için müstakil bir kitap kaleme almış ve bu kitapta kalbi Kabetullah'a benzeterek sadri de kalbin harem bölgesi olarak tarif etmiştir. Sultanın asıl görevi haremine masıvayı sokmamaktır. (Hakîm Tirmizi, Beyanu'l Fark, 4-5)

Kalbin haremine sokulmaması gereken masıvanın izahını başka bir hadisin yorumuna bırakarak sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in en çok yaptığı bir dua ile bitirelim:

Şehr b. Havşeb der ki, bir heyet olarak Ümmü Seleme validemize giderek dedik ki: "Ey müminlerin annesi, Allah Rasulü senin yanında iken en çok yaptığı dua ne idi?" Onun en çok yaptığı duanın şöyle bir dua olduğunu söyledi:

"Ey Kalpleri bir halden diğer bir hale çeviren Rabbim, benim kalbimi senin dinin üzere sabit kıl." ben kendisine "Ey Allah'ın Rasulü neden bu duayı çokça yapıyorsun." diye sordum. Şöyle buyurdular: "Hiç kimse yoktur ki onun kalbi Allah'ın parmakları arasında olmuş olmasın, dileyenin kalbini düzeltir, doğru yola kor, dileyenin de kalbini kaydırır, yoldan çıkar." Hadisin ilk ravisi Muaz sonra şu ayeti okur! "Ey Rabbimiz bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma katından bize rahmet bahşet. Şüphesiz sen bağışıs en çok olansın." (Tirmizi, Daavât, 89)

Yürekleri tükenmiş insanların dünyasında beden ülkesinin sultanına, kalbimize mukayyet olabilmek için insana, eşyaya, kâinata kalp gözü ile bakabilmek, gönül dili ile konuşabilmek için en çok yapacağımız dua bu olsa gerektir.

Ey kalpleri halden hale evirip çeviren Allah'ım! Kalbimize hakikat üzere sebat ihsan eyle...

Bireyin Anlam Arayışı ve Din Eğitimi

Bireyin düşünme, sorgulama, anlamlandırma yeteneğini geliştiren bir din eğitimi, dinî bilgilerin birey tarafından keşfedilmesini kılavuzlar. Bu din eğitimi sürecinde birey bunu yaparken doğal olarak, onları anlamlandırır. Anlamlandırma işlemini yaparken de, mevcut dinî bilgilerini ve diğerlerini kullanır. Sonuçta onlar arasında ilişkiler kurarak kendi bilgi sistemini oluşturur; onları bütünleştirir.

Biyolojik anlamda insan olmaktan kültürel anlamda insan olmaya doğru yol alan herkes, anlam arayışı içinde bulur kendini. Hayatın, varlığın, kendi varlığının, var olmanın anlamını yakalamak ister. Konuşmaya başlayan çocuğun, çevresinde gördüğü, hissettiği her şey ve her olup biten hakkında sorular sorup bilgi istemesi, işte bu arayışın eseridir. O da merak ediyor, çevresini tanımak, anlamak ve bu çerçevede kendini tanıyıp varlığını anlamlandırmak istiyor. Bu isteği doğrultusunda oluşturduğu sorulara uygun ve doyurucu cevaplar buldukça, yoluna aşıla, giderek artan istekle devam edecektir.

Bu anlam arayışı, o bireyin gelişmişlik düzeyine göre yoğunlaşır, derinlik kazanır. Varlığı ve hayatı doğru anlamlandırma, bireye, kendini bulma, kendi varlığını inşa edip hayatını yönetme/ denetleme imkanı sağlar. Bireyin hayatı doğru anlamlandırması, mutlu olma imkanını elde etmesine katkı sağlar. Çünkü her insan, varlığı anlamlandırma düzeyine göre kendi dünya görüşünü oluşturur ve bu görüş, onun tutum ve davranışlarını yönlendirir.

Bireyin anlam arayışının odağında Tann algısı yer almaktadır. Kur'an'da anlatılan Hz. İbrahim'in Rab-

bini arayışı, O'nu tanıma çabası çok dikkat çekici bir örnektir." (En'âm, 76-78; Bakara, 260) Girard, bu çerçevede ilginç bir olay anlatmaktadır: "Sintenis isminde bir genç adam genç ve güzel karısını kaybetmiştir. Geride henüz pek küçük bir oğlu kalmıştır. Bu acı ile hayata küsen Sintenis, oğlunu alarak şehirden ayrılmış, bir küçük çiftlik evine taşınmıştır. Orada insanlardan uzak, tabiatla baş başa yaşamıştır. Sintenis'in inzivada büyüttüğü oğlu daha sonra şunları anlatmıştır:

On yaşına geldiğim halde Allah adını ne işitmiş ne okumuştum. İşte bu eksiklik benim bir ihtiyacı şiddetle duymama sebep olmuştu. Var olan her şeydeki hareketliliğin ve canlılığın güneşin eseri olduğunu sanıyordum. Bu parlak yıldız her gün doğuşundan batışına katar gökyüzünü dolaşır, sayısız varlıklara sıcaklık ve ışık yayıyordu. Onun canlı olduğundan hiç şüphem yoktu. Bu konuda babama bir şey söylemiyordum. Bu benim sıımdı. Her sabah güzel havalarda erkenden kalkıp usulca bahçeye çıkıyor, gündüzün yıldızının doğuşunda hazır bulunuyordum. Böylece ona olan minnettarlığımı göstermek istiyordum. Daha sonra büyüüp yetişkin olduğumda katıldığım gerçek ibadetlerden hiçbirinde, o zaman bu ilk ayinde hissetmiş olduğum doğruluğu ve içtenliği hissetmemişimdir... ." (G. Girard, Ana Dilinde Düzenli Öğretim'den naklen, Bilgin, 1995:120-121)

Varlığı, hayatı, olup bitenleri bireyin anlamlandırma çabasına din çok önemli katkı sağlamaktadır. Her şeyden önce, bu çerçevede sorulan, "Niçin vanm? Yaşamının anlamı nedir? Ölüm nedir? vb. temel soruların cevaplarını sadece din vermektedir. Böylesi temel soruların ötesindekilerin cevapları, çeşitli yollarla elde edilen verilerle verilmeye çalışılmaktadır. Bu konularda da din, çok farklı ve önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu noktada hayatî öneme sahip olup altı çizilmesi gereken husus, çocuğun/bireyin içinde bulunduğu kültürel ortamın/egitimin niteliğidir. Onun içinde bulunduğu kültürün/aldığı eğitimin, anlam arayışını tetikleyici... olup olmaması, sonucu belirleyecektir. Buna göre bireyin, ya varlığı ve bir bütün olarak hayatı anlamlandırma çabası nicel ve nitel boyutuyla artarak devam edip gidecek, ya da bu anlam arayışı yeteneği giderek dumura uğrayabilecektir. Bu durum, genel eğitim için olduğu kadar, din eğitimi için de söz konusudur. Hatta, arkasına dinin gücünü de aldığı için din eğitiminin,

hem olumlu hem de olumsuz niteliğinin sonuçları daha büyük olacaktır.

Dini anlama bağlamında bireyin dine ilişkin bilgileriyle öteki bilgileri arasında ilgi kurmak zorunludur. Bunların birbirinden kopuk, birbirinden ilgisiz olması, dini anlama işinin önünde engel teşkil eder. Birey, varlık ve hayat hakkında çeşitli kaynaklardan, farklı yollarla elde ettiği bilgileri kullanarak dini anlamaya çalışır. Bu bilgileri kullanarak ve bunların elverdiği ölçüde dinin kaynaklarını anlam(landım)aya çabalar, dinî bilgiyi elde eder ve bu bilgilerin hayatla bağlantısını kurup onunla bütünleştirerek kullanılabilir hâle getirir.

Bireyin varlık ve hayata ilişkin bilgileri ne kadar fazla ve nitelikli ise, anlama ve kavrama düzeyi o kadar gelişmiş olacak; dolayısıyla bunları kullanarak elde edeceği dinî bilgiler de o kadar fazla ve nitelikli olacaktır. Onun idrak düzeyi ve bu bilgilerin nicel ve nitel durumu, dini iyi anlama düzeyini, elde edeceği dinî bilgilerin yeterli derecesini belirleyici rol oynamaktadır. Kur'an'ın bizi yeryüzünde dolaşmaya (Nahl, 36; Ankebut, 20), kendi varlığımız ve evren hakkında düşünüp bilgilenmeye yönlendirmesinin (Fussilet, 53; Neml, 93) altında yatan espi budur, diyebiliriz.

Bu ilişki, genel eğitimle din eğitimi arasında organik bir bağın varlığını; hatta bütünlüğünü işaret etmektedir. Genel eğitimi ihmal ederek, sağlıklı bir din eğitimi yapılamayacağı gerçeğini açık seçik biçimde gözler önüne sermektedir. İslam'ın bilgiyi, bilimi tevhidî bir yaklaşımla ele alıp, mutlak ilmi yücelterek bilimler arasında hiçbir fark gözetmeden her birini Müslümanın elde etmesini istemesi (Zümer, 9; Fatır, 28; Kenzu'l-Ummal, c.10, s.138. No: 28697), Müslümanın bilimsel bilgi/hikmet avcılığına çıkmasını ilke olarak koyması (İbn Mace, Hikmet,15, No: 4169), böylesine bütüncül bir eğitim anlayışını öğördüğünün kanıtlarıdır.

Esasen İslam'a göre, indirilen Kitab'ı da kâinat kitabını da insanoglu okuyup anla(mlandı)rmakla yükümlüdür ve bu iki kitabın sahibi de Allah olduğundan dolayı aralarında asla çelişki olamaz; birbirini tamamlamaktadırlar. Bu iki kitabın her birine ilişkin elde edilen bilgiler, bir diğerrinin daha iyi anlaşılmasına yol açar. Hayata ve varlığa ilişkin elde edilen nitelikli bilgiler, Kur'an'ın mesajını daha iyi kavramanın yolunu açacağı gibi, vahiyle elde edilen bilgiler de hayatı ve varlığı anlamlandırma hususunda ufuk açıcı katkıda bulunacaktır.

Çocuklarımızın yarınını riske atmamak için din eğitimimiz, çocuğun/bireyin anlam arayışını iyi kılavuzlamalı, bu yeteneğini besleyip geliştirici nitelikte olmalıdır. Ancak, bunu yapabilmemiz, din eğitimi anlayış ve uygulamalarımız konusunda paradigma değişikliğini gerektirmektedir.

Gerçekte insan fıtratı, daima bütünlüğü ve bu bütünlük içinde tutarlılığı arar. Sözü edilen anlam arayışının gereğidir bu. Zira, birey elde ettiği veriler/bilgiler arasında ilişkiler kurup bir bütünlük ve tutarlılık oluşturmadan, onları kullanarak anlamlandırma işleminde başarılı olamaz. Bu yüzden birey, dinden gelen bilgileriyle, bilim, felsefe gibi başka kaynaklardan çeşitli yollarla elde ettiği bilgileri, bu iç tutarlılık çerçevesinde bütünleştirmeye çalışır. Bu tutarlı bütünlüğü sağladığı oranda tatmin edici anlamlara ulaşabilir.

İnsan fıtratının ve İslam'ın öngördüğü bu tutarlılık arayışı, bireyin tabi tutulduğu eğitimin, dolayısıyla o eğitim sürecinde elde ettiği bilgilerinin niteliğiyle doğrudan ilgilidir. Ezberci bir eğitim, bu tutarlılık arayışını yok ederken, anlamlı öğrenmeyi gerçekleştiren eğitim, bunu besleyip geliştirmektedir. Hazır kalıplar olarak ezberlenmiş bilgiler arasında tutarlılık arama ihtiyacı kolay kolay duyulmaz. Çevre temizliği yapan çocukların, gördüğü her atığı, ellerine tutuşturulan torbaya rastgele atıp biriktiren onları düzenli yerleştirmeyi düşünmedikleri gibi, bu bilgileri de hafızaya rastgele depolarlar. Oysa, birey tarafından bizzat üretilmiş olan an-

lamlandırılmış bilgiler böyle depolanamaz; onların her birinin sistem içinde ilgili yere yerleştirilmesi gerekir.

Bireyin düşünme, sorgulama, anlamlandırma yeteneğini geliştiren bir din eğitimi, dinî bilgilerin birey tarafından keşfedilmesini kılavuzlar. Bu din eğitimi sürecinde birey bunu yaparken doğal olarak, onları anlamlandırır. Anlamlandırma işlemini yaparken de, mevcut dinî bilgilerini ve diğerlerini kullanır. Sonuçta onlar arasında ilişkiler kurarak kendi bilgi sistemini oluşturur; onları bütünleştirir. Bu yolla birey, dinî bilgi kalıplarını ezberlemekle yetinmek yerine, onları gerekçelendirerek anlamlandırmanın peşinde koşar. Bu işlemler, farklı bilgiler arasında tutarlılık sağlanmadan gerçekleştirilemez.

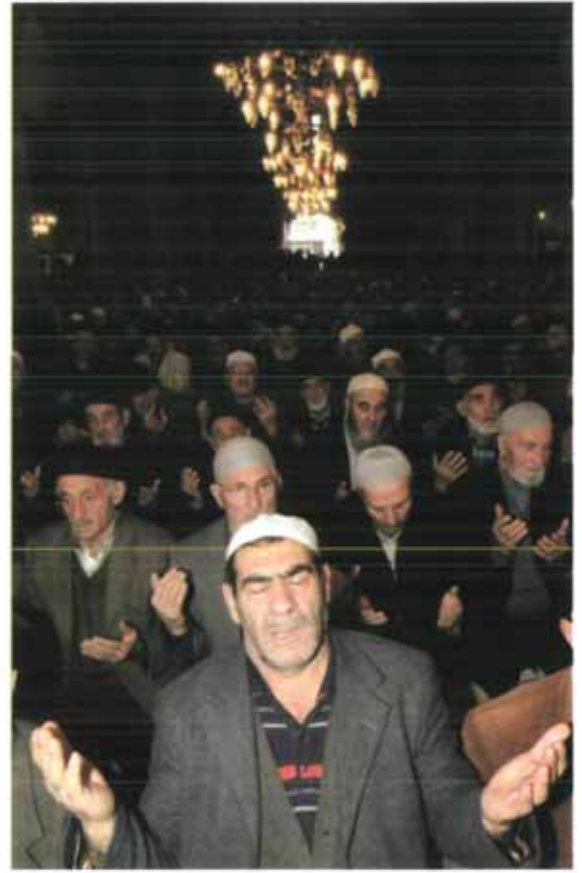
Dinî bilgi, ne kadar sağlam temellendirilirse o kadar etkili, uygulanabilir ve kalıcı olur. Anlamlandırıldığı dinî bilgileri birey, daha iyi içselleştirip benimser. Bu bilgileri sürekli geliştirebilir, güncelleştirebilir. Kendi malı olduğu için de bu bilgilere sahip çıkar ve bu bilgiler doğrultusunda dindarâne tutum ve davranışlarını oluşturma yoluna girer.

İyi anlamlandırılmamış, empoze edilmiş, dayatılmış ezber dinî bilgiler ise, sahibine pek yarar sağlamaz. Çünkü böyle biri ya körü körüne bağlanmaya, dolayısıyla içe kapanıp bağnazlaşmaya, tutuculuğa mahkum olur; ya da en küçük bir itiraz karşısında onları çöpe atabilir. Küreselleşme olgusu karşısında, bireyin dış dünyayla doğrudan ve yoğun etkileşim içine girmesi hesaba katılırsa, ikinci şıkkın daha geçerli olacağı rahatlıkla anlaşılır. Çocukluğunda birtakım kalıp bilgileri ezberleyip anlamadan benimseyen/veya benimser görünenler, ergenlik dönemine doğru sorgulama imkanı bulunca, bunları savunma gücünü kendilerinde bulamazlarsa kabullenmekte zorluk çekmekte, kolaylıkla terk edebilmektedirler. Daha kötüsü, o bilgilere olduğu kadar, onları empoze edenlere karşı da güvenlerini kaybetmektedirler.

Mevcut bilgilerini terk eden kişi, bilgi kirliliğinin de yaygınlaştığı günümüzde yeni bilgileri ne kadar sağlıklı elde edebilir? Böylesine altyapısız olan birisi, bu karmaşık çevredeki imkanları ne ölçüde doğru değerlendirebilir? Bir din bilimleri uzmanı akademisyenimizin şu kişisel serüvenine ilişkin değerlendirmesi bu konuda önemli ipuçları vermektedir:

"Çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda endişe, yasak ve güvensizlikten kaynaklanan ve belki korku, belki tabu diyebileceğim tutumlarımdı; büyüklere kayıtsız şartsız itaat; devlete ve devlet adamlarına sonsuz saygı ve hürmet. Dinî konularda hoca efendilerin söylediklerinin aynen kabulü, ibadet ve ritüellerin en ince detayları içerecek şekilde yapılmaması durumunda kabul görmeyeceği endişesi; günahkârlık ve suçluluk duygusu. İlk gençlikte bedensel ve ruhsal değişimlerin yarattığı gerilimler, yaşanan farklılaşmalar karşısında ne yapacağımı bilememenin şaşkınlığına, beden ve cinsiyetle ilgili oluşturduğu tabuları da eklemek gerek. Otorite, din ve cinsiyet konularındaki tabuları yıktım. Yurt dışındayken aldığım dersler ve tanıklık ettiğim devlet-toplum ve birey-devlet ilişkisi, ülkemizdeki seçkinliğin nasıl bir baskı oluşturduğunu görmeme katkıda bulundu. Dinle ilgili tabuların yıkılmasını sağlayan en önemli etken yine bilgi oldu." (Aktüel, 19.06.08)

Herkes, körü körüne bağlandığı tabularını, sistemli ve tutarlı bilgiyle yıkmaya şansına sahip olabilecek mi? Elbette hayır! Bu mevcut dayanakları kaybetmenin sürüklediği boşluktan çıkmak hiç de kolay

Dinî bilgi, ne kadar sağlam temellendirilirse o kadar etkili, uygulanabilir ve kalıcı olur. Anlamlandırıldığı dinî bilgileri birey, daha iyi içselleştirip benimser. Bu bilgileri sürekli geliştirebilir, güncelleyebilir. Kendi malı olduğu için de bu bilgilere sahip çıkar ve bu bilgiler doğrultusunda dindarâne tutum ve davranışlarını oluşturma yoluna girer.

olamamaktadır. Bu boşlukta, her tür anlamsız inançların ipoteği altına girip onların bağnaz savunucusu olma riski yüksektir.

Çocuklarımızın yannını riske atmamak için din eğitimimiz, çocuğun/bireyin anlam arayışını iyi kılavuzlamalı, bu yeteneğini besleyip geliştirici nitelikte olmalıdır. Ancak, bunu yapabilmemiz, din eğitimi anlayış ve uygulamamız konusunda paradigma değişikliğini gerektirmektedir.

Kaynaklar

Bilgin Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara 1995.

Osmanlı Devrinde İmam-Hatiplik Görevi, Rolü ve Statüsü

İmam-hatiplik görevinin tabiatında bir itibar, huzur, güven, bereket ve ferahlık vardır. Tarih boyunca bu güzel duygular ve düşünceler değişmemiştir. Bugün ve yarın da değişmemelidir. Bu yüzden din görevlilerinin ve toplumun daha duyarlı olması gerekir. Konu ile ilgili Nizamü'l-atik yazarı Ömer Faruk Efendi şöyle demektedir: "İmama tazim ve hürmet onun zatına değil, kalblerinde taşıdıkları Kur'an-ı Kerim'den dolayıdır. Dolayısıyla ona saygı duymak, inancımızın ve kültürümüzün bir gereğidir."

Toplum hayatında, her görevin kendine göre bir özelliği ve uzmanlık alanı vardır. Bu görevlerde çalışanların bir kısmı sürekli halkla iç içedir. Bir kısmı da görevin özelliğine göre daha sakin ve tenha bir ortamda çalışmaktadır. Doğal olarak halkla temas halinde olanlar; daha geniş kitlelerce tanınmaktadır. Bunlara örnek olmak üzere mesaisi toplum içinde geçen imam-hatip, öğretmen, polis ve muhtarlar gösterebiliriz. Çünkü bu unvanlar toplumun ortak bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmış ve zamanla kurumsal bir kimlik kazanmıştır. İmam-hatiplik de bu unvanlardan biri olup, İslam tarihinin başlangıcıyla ortaya çıkmıştır. Her ne kadar imam-hatiplik görevi cami ile birlikte gündeme gelmişse de tarihi süreç içinde ilgi alanı ve sorumluluğu daha da genişlemiştir. Zira günümüzde kimi çevreler bilerek veya bilmeyerek bu görevle ilgili farklı bir imaj ve görüntü çizmeye çalışmış olabilir. Bu nedenle bazıları söz konusu göreve daha mesafeli durmaktadır. Hatta aynı görevde çalışanların bir kısmı, önemli ölçüde etkilenmiş ve kurum değiştirme eğilimine girmiştir. Oysaki bu gö-

revin nimet ve fazileti; dün, bugün ve yarınla birlikte değerlendirilmelidir. Daha da önemlisi bu görevin ehil kişilerce sahiplenilmesi için ilgililere sevdinilmesi gerekir. Hal böyle olunca öncelikle bu hizmeti yürütenler kendilerini tam bir güven içinde hissetmelidir. Biz bu yazımızda konuyu biraz zenginleştirmek ve söz konusu görevin bir nebze de olsa derinliğine işaret etmek için Osmanlı Devleti'nde imam-hatiplik görevinin sosyal hayattaki konumunu ve etkinliğini tartışmak istiyoruz. Gerçekten bu anlamlı hizmeti geçmişten günümüze kadar devreden çok kıymetli din bilgileri gelip geçmiştir. Bunların hizmet tarzlarını tanımak, tecrübe ve birikimlerinden yararlanmak önemli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Tarihteki bir adı da "Devleti Aliye" olan Osmanlı İmparatorluğu, çok geniş bir coğrafya üzerinde altı yüz yıl gibi uzun bir süre hüküm sürmüştür. Bünyesinde yaşayan insanların din, dil, ırk ve mezhep farkına bakmaksızın değişik kültürlerle mensup bu kitleleri birbirleriyle kaynaştırmıştır. Şüphesiz ki bu uzun ve sağlam yapının bir ulu çınara dönüşmesinde; adalet, hoşgörü, fazilet ve disiplin gibi temel değerler rol oynamıştır. Bu değerlerin meyvesi ve dışa yansması, "Din ve devlet, mülk ve millet" gibi ortak bir amaç olarak tescil edilmiştir. Tarih ve kamu vicdanının, adaleti ve hoşgörüsü üzerinde ittifak ettiği Osmanlı devleti; sosyal, bilimsel ve kültürel anlamda kurumlara büyük önem ve destek vermiştir. Böylece çok zengin ve erdemli bir medeniyetin temelleri atılmıştır. Bu medeniyetin ve sosyal kurumların başında; cami, imaret, hastane, kervansaray, köprü, han, hamam, çeşme ve zaviyeler gelmektedir. Bu kurumların yaşatılması için vakıflar kurulmuş veya devletçe çeşitli vergi muafiyetleri sağlanarak destek verilmiştir. Söz konusu kurumların başında yer alan camiler; İslam tarihi boyunca Müslümanların işlerini görmek sorunlarını çözmek ve karar altına almak için bir toplantı yeri olmuştur. Diğer bir ifade ile buralarda çalışan din görevlilerinin hizmetleriyle bu kutsal mekânlar manevi bir toplanma alanı, ibadet yeri ve cazibe merkezi haline gelmişlerdir.

Bu nedenle Osmanlılar camiye ve yönetimine çok önem vermişlerdir. Böylece camiler; yerleşim yerlerinin en uygun semt ve merkezlerinde inşa edilmişlerdir. Bazen mahallelerde şahısların

bizzat kendi katkılarıyla bazen de kurulmuş vakıfların maddi destekleriyle ibadete açılmışlardır. Öyle görünüyor ki Osmanlı şehir örgütlenmesinde mahallenin özel konumu ve mahalle imamlığı sözü edilen bu camiler üzerinden ön plana çıkmıştır. Bu geleneksel ilgi ve artış, Tanzimat devrine kadar devam etmiştir. Kriter olarak camilere atanan imam-hatiplerin tahsil görmüş, yeterli dinî bilgilerle mücehhez ve güzel ahlakla tanınması esas alınmıştır. Nüfuz ve itibar sahibi olması ayrıca tercih sebebi sayılmıştır. Bu itibarla Osmanlı Devleti'nde imam-hatipler, Müslüman topluma hizmet veren kadrolar arasında büyük bir çoğunluk oluşturuyordu. Padişah beratı ile göreve atanıyor ve kamu görevlisi sayılıyordu. Bunların maaş ve ücretleri başlangıçta vakıflar tarafından ödenmiştir. Zamanla maddi yükün artması üzerine yeni kaynaklar aranmış ve giderek merkezi idarenin maaş tahsis etmesi zorunlu hale gelmiştir. Böylece Tanzimat dönemine kadar imam-hatip hem devleti temsil etmiş hem de mahallenin önde gelen yetkilisi ve sorumlusu kabul edilmiştir. Hatta resmî kayıtlarda bulundukları yer ve çevredeki "kadıların" (hakimlerin) tabii yardımcılar sayılmışlardır. Genellikle bu yetki ve sorumluluklarına istinaden beldenin başı, huzur, düzen ve asayişini sağlıyorlardı. Hatta camiye gelenlere devlet ilanları, mahallenin iş ve kararları hakkında bilgi veriyorlardı. Dolayısıyla imamların; cami cemaati, mahalle halkı başta olmak üzere; kültürel, sosyal ve yardımlaşmaya ilişkin güncel problemleri çözmek, onların başı ve huzuruna katkıda bulunmak gibi üstün bir kabiliyete haiz olması bekleniyordu. Öyle ki, devlet tarafından üç meslek mensubuna yaptıkları hizmetin önemi ve özelliğinden dolayı gece feneri verilirdi. Bunlar; imam-hatip, muhtar ve polis teşkilatına mensup kimselerdi. (Prof. Dr. Yaşar Yücel, Prof. Dr. Ali Sevim, Türkiye Tarihi, c. 2, s. 330)

Osmanlı idare sisteminde imam-hatiplerin görev ve çalışma alanı sadece cami hizmetiyle sınırlı değildi. Kaynaklardan anlaşıldığına göre onlara; asli hizmetlerine ilave olarak bazı toplumsal hizmet ve görevler de verilmiştir. Söz konusu görevler; çalıştıkları mahalle ve köylerde halka çeşitli konularda yardımcı olmak, ikamet ettikleri yer ve adres hakkında bilgi toplamak, kimlik bilgilerini tespit etmek, dışardan gelenlerin kayıtlarını yapmak, ayrılanların bilgilerini ilgili mercilere iletmek, kim-

Osmanlı ordusunda çalışmış Liman Von Sanders isimli bir Alman Generali "Türkiye'de Beş Sene" isimli eserinde "Türkler, dindar, bilhassa gelenekçi idiler. Din adamlarının her tabaka ve seviyeden insanlar üzerinde büyük tesirleri vardı. Bu hasleti bilen kumandanlar ferdi feragat ve serdengeçlilik isteyen muharebe safhalarında, din adamlarının telkinlerinden en geniş manada istifade ediyorlardı. Bu din adamları ağırbaşlı oldukları ölçüde şefkatli, hal ve tavırları ile saygı değer ve güvenilir insanlardı. Onları en buhranlı anlarda bile kötümser bulmadım." demiştir.

sesizlere kefil olup güvence vermek, ölüm, defin ve doğum kayıtlarını yapmak, nikâh akdi ve boşanma işlemlerini yürütmek gibi hususlardır. Ayrıca muhtar ve mahallenin ileri gelenleriyle birlikte günümüzde belediye hizmetleri arasında yer alan çevre temizliğini denetlemek, finnlarda üretilen ekmekleri kontrol etmek, gıda maddelerinin stok edilmesini önlemek, çarşı pazarda yapılan hile ve yanlışlıklara engel olmak, ihtiyaç halinde makbuz karşılığında yardım toplamak, kurban derilerini alıp değerlendirmek gibi konularda da yetkili kılınmışlardır. Bazen gayrimüslimler bile nikâh kıyma ve boşanma işlemlerinde din görevlilerine başvurmuşlardır. Ancak bu konudaki müracaatların artması üzerine, kilise ve papazların şikâyetlerine neden olmuş ve sonraları bu hususta ısrar edilmemiştir. Mahallindeki anlaşmazlıkları çözmek gerektiğinde soruşturma yapmak üzere kurulan yerel komisyonda, kiliselerin yapımı, onarımı ve diğer problemleriyle ilgili ihtilafı çözmek amacıyla kurulan teftiş heyetinin tabii üyesi olarak görev verilmiştir. Bütün bu konularda kendilerine mühür ve imza yetkisi de sağlanmıştır. Ayrıca toplum üzerinde etkili olmalarından ötürü köy hayatının önünde gelen simaları arasında da yer almışlardır. (Bkz. İslam Ansiklopedisi, T. Diyanet Vakfı, cilt. 22, s. 182)

Mahalle ve köy camilerinin dışında diğer resmî kurumlarda çalışan imamlar da vardı. Bunlar hem kurum mensuplarına dinî konularda rehberlik yapıyor hem de diğer işlerinde yardımcı oluyorlardı. Bu cümleden olarak ordu ve kışlalarda hizmet eden din görevlileri gösterilebilir. Yeniçeri ocaklarında, eğitilmiş askerî birliklerde, müstahkem mevkiilerde, teknik malzemelerin üretildiği tophanelerde, donanmalarda, tersanelerde ve askerî hastanelerde çalışıyorlardı. Ordunun herhangi bir kademesinde çalışanların tamamı padişahın beraati ile tayin ediliyor ve maaşları resmî makamlarca

ödeniyordu. Yeniçeri ocağında ortalama 150 kişiye bir imam düşecek şekilde ve beş yıl süre ile atama yapılıyordu. Bunlar öncelikle askerlere vakit namazları kıldırıyor ve dinî eğitimleriyle ilgili dersler veriyorlardı. Buradaki hizmet sürelerini dolduranlar bir üst görevle "kadî" olarak başka yerlere tayin olma hakkını elde ediyorlardı.

Daha sonra kurulan "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye" teşkilatıyla din hizmeti daha da etkin hale gelmiştir. Yüz kişinin başına bir imam-hatip verilmesi uygun görülmüştür. Bu dönemde on beş yaşındaki gençler acemi kışlalarda askere alınıyor ve uzun süre dinî eğitime tabi tutulurdu. Her sabah bunlara bir saat Kur'an-ı Kerim dersi ve temel dinî bilgiler veriliyordu. Dersler sade, anlaşılır ve basit bir üslup içinde yapılıyordu. Ayrıca beş vakit namazı cemaatle kıldırıyorlardı. Askerlerin dinî meseleler konusunda yararlanacakları kitapları yazıyorlardı. İlerleyen zaman diliminde topçu, arabacı, piyade, süvari ve teknik sınıflara ait taburlara da birer imam tayin edilmiştir. Orduda çalışan bu görevlilere, 150-500 kuruş arasında maaş ödenmiştir. Hizmetleri esnasında başarılı olan tabur imamları "kadî" veya sınavı başararak halinde "Alay Müftüsü" olarak tayin edilmişlerdir.

Görüldüğü gibi imamlık hizmetine bütün kesimlerde ve kurumlarda yer verilmiştir. Saraylarda, konaklarda bile resmî veya özel imamlar görevlendirilmiştir. Daimi elçiliklerin nezdinde, diğer dış temsilciliklerde ve yurt dışında açılan sergilerde de aynı teamüle riayet edilmiştir. Savaş sonrasında elden çıkan veya ihtilafli durumda olan yerlerdeki halkın durumu ilgili devletlerle görüşülürken halkın dinî inancı ve ibadet hümiyeti siyasi konuların başında yer almıştır. Özellikle bu tür yerlerdeki dinî idarenin hür ve serbest olması müftülerin halk tarafından seçilmesi, imamların da bağlı ol-

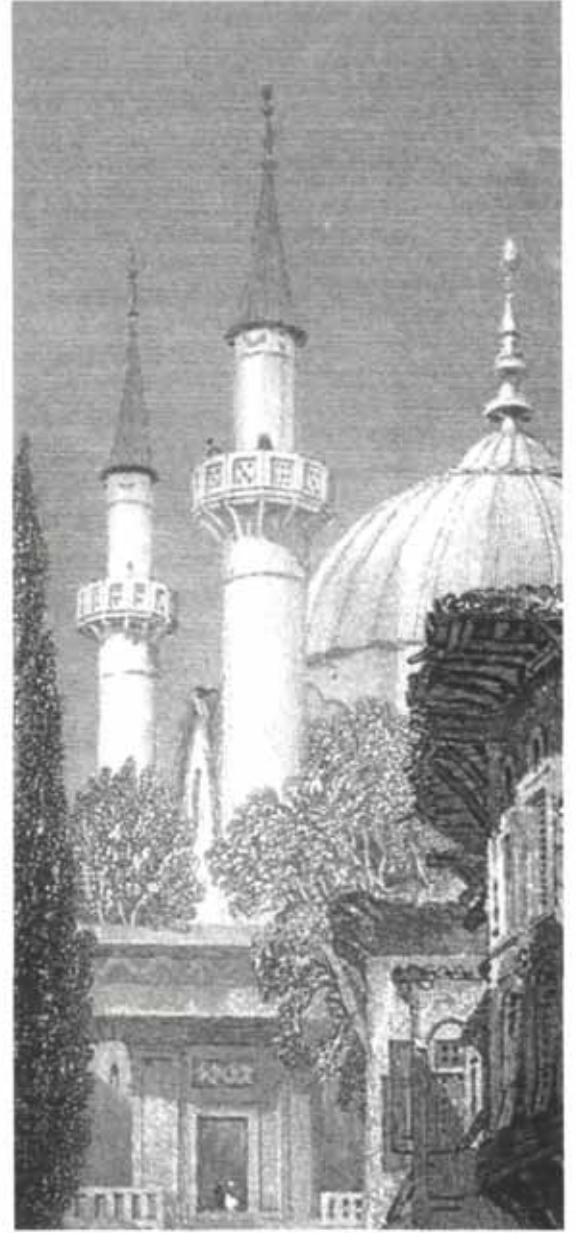
dukları müftülüklerce atanması önemli bir ilke olarak korunmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan Osmanlı devleti, sadece Müslümanlar için değil emrinde yaşayan bütün azınlıkların da din, inanç ve vicdan hürriyetlerine önem vermiştir. İstanbul'un fethinde bile yerlerinde kalmayı arzu eden gayrimüslimlere, dinî özgürlüklerde bir kısıtlama yapılmamıştır. Belki de bu cihan devletini başına ulaştıran temel şartlardan biri de tebaa arasındaki bu adalet ve hoşgörü olmuştur. Bu aynı zamanda yönetimin insana ve insan haklarına olan saygısını göstermektedir.

Ayrıca Osmanlı döneminde dinî idareyi temsil eden "meşihat" makamına özel bir değer verilmiştir. Bu teşkilatın başında şeyhülislam bulunuyordu. Onun devlet protokolündeki yeri sadrazamdan sonra ikinci sırada gelmektedir. Padişah, makamında onu ayakta karşılar. Ramazan ayı gelince sarayda onunun bir iftar verilirdi. Buna diğer devlet yetkilileri de davet edilirdi. Bu programın Kadir Gecesi'nde olmasına özen gösterilirdi. Mevlit kandilinde de benzer bir tören yapılırdı. Bu geceye mahsus selatin camilerin birinde mevlit alayı düzenlenirdi. Bu merasime katılan padişahın yanında yine şeyhülislam başta olmak üzere diğer devler büyükleri ve on dört kadar büyük camide görev yapan imam-hatip yer almıştır. (Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, cilt.10, s. 256)

Gerçekten imam-hatiplik görevinin tabiatında bir itibar, huzur, güven, bereket ve ferahlık vardır. Tarih boyunca bu güzel duygular ve düşünceler değişmemiştir. Bugün ve yarın da değişmemelidir. Bu yüzden din görevlilerin ve toplumun daha duyarlı olması gerekir. Konu ile ilgili Nizamü'l-atik yazarı Ömer Faruk Efendi şöyle demektedir: "İmama tazim ve hürmet onun zatına değil, kalblerinde taşıdıkları Kur'an-ı Kerim'den dolayıdır. Dolayısıyla ona saygı duymak, inancımızın ve kültürümüzün bir gereğidir."

Konu hakkında daha çok şey yazılabilir. Tarihi örnek, söz ve hatıralarla süslenebilir. Fakat asıl amacımız bu alanda hizmeti geçenleri rahmetle anmak ve bu zenginliği bir kez daha meslektaşlarımızla paylaşmaktır. Ayrıca Başkanlığımız kadrolarının yaklaşık % 90 kadranı teşkil eden din görevlisi arkadaşımızın duygularına tercüman olmak ve onlara katkı sağlamaktır. Yazımızı, Osmanlı ordusunda çalışmış Liman

Von Sanders (1855-1929) isimli bir Alman Generali "Türkiye'de Beş Sene" isimli eserinde yer verdiği şu özet değerlendirme ile tamamlayalım: "Türkler, dindar, bilhassa gelenekçi idiler. Din adamlarının her tabaka ve seviyeden insanlar üzerinde büyük tesirleri vardı. Bu hasleti bilen kumandanlar ferdi feragat ve serdengeçlilik isteyen muharebe safhalarında, din adamlarının telkinlerinden en geniş manada istifade ediyorlardı. Bu din adamları ağırbaşlı oldukları ölçüde şefkatli, hal ve tavırları ile saygı değer ve güvenilir insanlardı. Onları en buhranlı anlarda bile kötümser bulmadım." (Mehmed Akif Külliyyatı, cilt.10, s. 333)

Geceyi Zayi Eden Gündüzü Kaybeder

“Geceleyin öyle bir an vardır ki, Bir müslümanın o ana rastlayıp Allah’tan dünya ve ahirete dair hayırlı bir şey isterse, Allah ona istediğini verir. Bu her gece böyledir.”

(Müslim, Müsâfirîn 166, 167)

İnsanı en iyi tanıyan, onu yaratandır.

Yaratıcımız, geceyi dinlenme zamanı, gündüzü ise çalışma vakti olarak göstermiştir. Elbette zorunlu değil ama ilke olarak böyledir. İnsanın yaratılışına ve fizyonomik yapısına en uygun olan düzen de bu olmalıdır. Genel olarak gece dinlenme ve istirahat, gündüz ise çalışma ve iş zamanıdır. (Bakınız: ‘Geceleyin uyumanız ve gündüzün onun lutfundan istemeniz de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır.’ (Rum, 23) ‘Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık.’ (Nebe, 10), ‘Geceyi (sizi örten) bir

elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık.’ (Nebe, 10-11), ‘O, içinde dinlenesiniz diye geceyi sizin için (karanlık); gündüzü ise aydınlık kılandı. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır.’ (Yunus, 67), ‘Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lutfundan isteyesiniz ve şükredesiniz diye sizin için yarattı.’ (Kasas, 73), ‘Onlar görmüyorlar mı ki biz geceyi içinde rahat etsinler diye, gündüzü de (her şeyi) gösterici (aydınlık) olarak yarattık. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette (Allah varlığını gösteren) deliller vardır.’ (Neml, 86))

'O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır.' (Furkan, 47)

Herhangi bir zorunluluk yok iken günümüzde bazılanımızın bunun tersi bir uygulamayı alışkanlık haline getirmemiz, Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu bu nizam ile pek bağdaşmıyor. Gecelerini ilimle, ibadetle değerlendirebilenler için söylenecek bir şey yok ise de bu önemli zaman dilimini yararsız programlar seyretmek gibi malayani ile zayi edenlerimizin bu alışkanlıklarının, Kur'an'ın ortaya koyduğu nizamla pek bağdaşmadığı söylenebilir.

Gece ve gündüzün düzenli bir şekilde birbirini izlemesi, Cenab-ı Hakk'ın büyük nimetlerindendir.

'Şüphesiz gece ve gündüzün ardı ardına değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yeryüzünde yarattığı şeylerde, Allah'a karşı gelmekten sakınan bir toplum için pek çok deliller vardır.' (Yunus, 6)

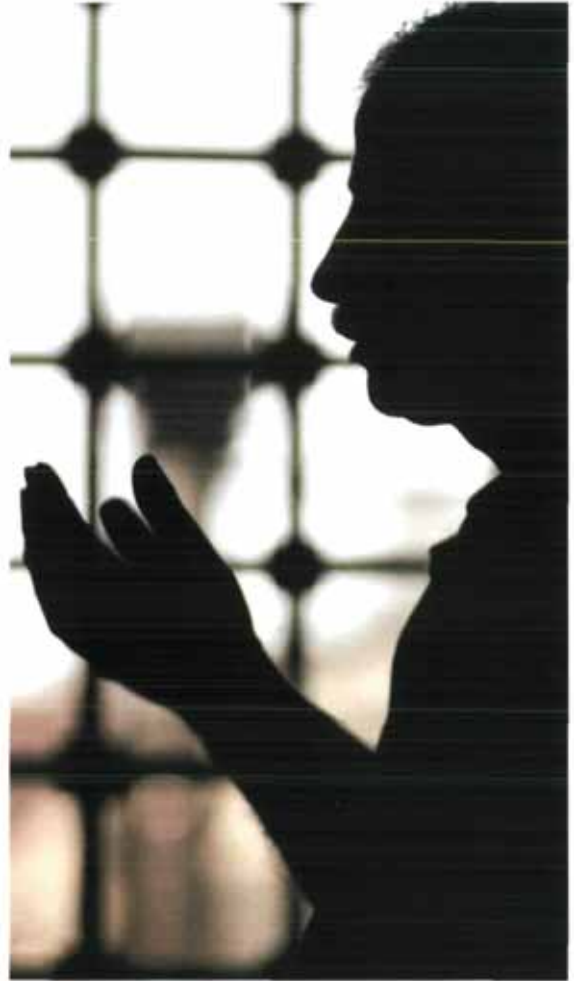
İnsanın fitratına uygun bir şekilde yaratılan bu sistem sayesinde insan geceleyin dinlenmekte, gündüz ise çalışmaktadır. Gece, büyük bir nimettir, tıpkı gündüz gibi... Dünya yaratılalı beri birbirini düzenli bir şekilde izleyen gece ve gündüzün ne kadar büyük birer nimet olduğunu Yüce Allah bize şu çarpıcı sorular ile anlatır:

'De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilah size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?" 'De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilah size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir? Hâlâ görmeyecek misiniz?" (Kasas, 71-72)

Seher vaktinin feyiz ve bereketini kaçırmamak için gündelik İslami hayatta şafağı uyanık olarak karşılamamanın ayrı bir yeri vardır. 'Kişinin üzerine şafak sökmemesi, önemli bir ilkedir. Buna göre pek çok duyarlı mümin, şafak sökmeden kalkar. Seher vaktinin bereketini kaçırmak istemez.

Rasulullah (s.a.s.)'in yatsı namazından önce uymayı, yatsıdan sonra ise konuşmalara dalmayı hoş karşılamadığını ifade eden hadisler, (Bak: İbn Mace, Kitabu's Salat: 12 (Hadis No: 701, 702, 703), Hadislerin açıklaması için bakınız. Haydar Hatiboğlu, Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi, Kahraman Yayınları, 1st 1982 II/467 vd.) aslında yatsı namazından sonra yatıp dinlenip gece ve sabah

Seher vaktinin feyiz ve bereketini kaçırmamak için gündelik İslami hayatta şafağı uyanık olarak karşılamamanın ayrı bir yeri vardır. 'Kişinin üzerine şafak sökmemesi, önemli bir ilkedir. Buna göre pek çok duyarlı mümin, şafak sökmeden kalkar. Seher vaktinin bereketini kaçırmak istemez.

namazını kaçırmamaya yönelik bir tedbiri anlatmaktadır.

Günümüzde bazı televizyon programları âdeta geceyi zayi etmeye yönelik... İnsanlara geceyi kaybettiriyor. Geceyi kaybeden de sonuçta gündüzü verimli kılamıyor.

Belki de evlerimizin ıslahı gecelerimizin ıslahı ile mümkün olacaktır.

Rasulullah (s.a.s.): "Geceleyin kalkıp namaz kılan, kansını da kaldıran, kalkmazsa yüzüne hafif su ser-

Şeytanın attığı düğümlerin çözülmesi özgürleşmektir. İnsanı şeytanın tutsağı haline getirebilecek zincirlerin kırılmasıdır. Düğümlerin çözülmemesi ise şeytanın bizi tutsak eden bağları ile yaşamaya çalışmaktır. Gece-nin kurtarılması işte bu düğümlerin çözülmesine bağlıdır. Geceyi kurtarmak ise gündüzü kazandıracaktır.

perek uyandıran kimseye Allah merhamet etsin. Aynı şekilde geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, uyanmazsa yüzüne hafif su ser-perek uykusunu kaçıran kadına da Allah merha-met etsin." (Ebû Dâvûd, Tatavvü 18, Vitir, 13; Ayrıca bk. Ne-sâî, Kıyâmü'l-İley 5; İbni Mâce, İkâmet, 175) buyurmaktadır.

Gündüzlerimizi kurtarabilmek için önce geceler-imizi kurtarmak gerekir. Gecelerimizi istiladan kur-tarabilir, onları özgürleştirebilirsek gündüzlerimizi de özgürleştirebiliriz.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Biriniz uyu-duğu zaman şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, 'Gecen uzun ol-sun, yat, uyu!' diye eliyle vurur. Şayet o kimse uya-narak Allah'ı anarsa, düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de na-maz kılar, şeytanın attığı bütün düğümler çözü-lür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabah-lar. Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar." (Bak. Buhari, Teheccüd 12, Müslim, Müsafirîn, 207)

Bu hadis-i şeriften şeytanın, müminleri gece na-mazına ve sabah namazına kaldırmamak için çaba sarf ettiğini anlıyoruz.

Hadiste geçen 'şeytan üç düğüm atar' ifadesini ister mecazi/değişmeceli bir ifade olarak alalım ister hakikat, mümin için demek ki önemli olan, bu dü-ğümleri çözmüş olarak güne başlamaktır. Düğümleri çözmeden gündüze girenler, gündüzü yete-rince verimli kılamaz. Ama düğümleri çözerek gündüze girenler, gündüzü kazanırlar. Bu bakı-mdan, gündüzümüzü kısılcında geçirmemek için şeytanın ense kökümüze attığı düğümleri çözerek gündüze girmek çok önemlidir.

Şeytanın attığı düğümlerin çözülmesi özgürleş-mektir. İnsanı şeytanın tutsağı haline getirebilecek zincirlerin kırılmasıdır. Düğümlerin çözülmemesi ise şeytanın bizi tutsak eden bağları ile yaşamaya çalışmaktır. Gecenin kurtarılması işte bu düğümler-in çözülmesine bağlıdır. Geceyi kurtarmak ise gündüzü kazandıracaktır.

İşyerini sabah erken açan veya işine erken başla-yan kişi, günün bereketini elde eder. Bereketi ka-çırmamak önemlidir. Erken kalkabilmek için de erken yatmak gerekir.

Gece namazı, takva sahiplerinin ibadet hayatının önemli göstergelerinden biri kabul edilir. Bilenler, bunun zevkine varabilenlerin, bu zevki hiç kaçırmak istemediklerini anlatırlar. Rahman'ın has kul-lannın bazı özelliklerinin anlatıldığı Furkan suresi 63-67 ayetlerinde onların geceleyin ibadet eder oluşları ile kıyam ve secde ediyor olmalarının söy-lenmesi çok dikkat çekicidir.

Hiz. Âişe validemiz Rasulüllah (s.a.s.)'in gece ibadetini şöyle anlatır:

Rasul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem geceleyin kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılar. Bu-nun üzerine ona: 'Ya Rasulallah! Senin geçmiş ve gelecek bütün hataların bağışlandığı halde niye böyle kendini yoruyorsun?' dedim. Bana: 'Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?' diye cevap ver-di. (Buhârî, Tefsîrû sûre (48), 2; Müslim, Münâfikîn, 81)

"Onlar yataklarından geceleri kalkarak, korku ve ümit içinde Rablerine yalvaranlardır ve kendileri-ne geçinmeleri için verdiğimiz rızaktan başkalanna harcayanlardır." (Secde, 16)

"O müminler geceleri pek az uyurlardı." (Zariyat, 17)

Ayet-i kerimeler böyle söylerken gecelerimizi malayani kabilinden TV programları veya işlerle zayi etmemiz çok üzücüdür.

Seher vaktine uyanık girmeyi önemli bir manevi üstünlük sayarak bu hususta büyük duyarlılık gös-teren bir toplumdaki bu bereketli zaman dilimini önemsemeyen bir topluma; sabah erken işe baş-lamayı, günün bereketi ve kazancı açısından ma-nevi bir dinamik olarak gören bir anlayıştan bu-nun önemini fark edemeyen bir anlayışa doğru mu gidiyoruz?

İnternet ve Bilgisayar Oyunlarının Çocuk ve Gençler Üzerine Etkisi

Çocuk, genç ya da yaşlı her yaştan insanın, cinsiyet, eğitim ya da entelektüel düzey farkı olmaksızın bilgisayar bağımlısı olma riski vardır. Teknoloji ilerledikçe ve bilgisayar kullanımı günlük hayatın içinde daha çok yer aldıkça, giderek daha çok sayıda insan bilgisayar, internet, bilgisayar oyunları gibi farklı türde bağımlılık problemlerini yaşar hale gelmiştir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin zihinsel süreçlerde ve toplumsal yapıda meydana getirdiği değişim önemlidir. Özellikle bilgisayar teknolojisi ve bunun en yaygın kullanım alanı olarak internet kullanımının toplumsal yapımızdaki yansımalarının boyutları artık nicel veri olarak da elde edilmeye başlanmıştır. Örneğin ülkemizde evlerde ve işyerlerinde mevcut internet kullanımına ilişkin veriler; internet evlerinin sayısına ait veriler, internet suçluluğuna ilişkin veriler ilgili kurumlarca toplanmaktadır. Ayrıca internet kullanımıyla bir-

likte toplumumuzda internet evlilikleri, sanal ortam (chat) arkadaşlıkları ve evlilikleri, internet suçları, internet bağımlılığı gibi yeni kavramların oluştuğu da gözlenmektedir.

Giderek artan bilgisayar ve internet kullanım oranına ilişkin veriler, geleceğin yaşam modelini de bir ölçüde çizmektedir. Ayrıca dünyada 2.5 milyon çocuk ya da gencin bilgisayar ekranına kilitlendiğine ilişkin verilerden de bahsedilmektedir. Avrupa Birliği tarafından yayınlanan raporlarda "Bilgisayar ve İnternet Bağımlı-

lığı" tüm dünya için yeni bir kavram olarak terminolojiye türevleri ile birlikte girdiği belirtilmektedir. Bilgisayar ve internet bağımlılığı, psikolojide de bir hastalık olarak tanımlanmaya başlanmıştır. İnternetin aşın kullanıma isteği ve bu isteğin önüne geçilememesi, bilgisayar ve internete bağlı olmadan geçen zamanın önemini ve anlamını yitirmesi, yoksun kalındığında ise aşın sınırlılık hali ve saldırgan olunması bu bağımlılık türünün en basit tanımıdır. Bilgisayar ve internet bağımlılığının bir diğer belirtisi de sosyal yaşamdan kopup asosyal davranışlar geliştirilmesidir. Avrupa Birliği'nin yakın zamanda yayınladığı bir rapor da internet bağımlılığı kavramını desteklemektedir. AB'nin araştırmasında, günde 4 saatten fazla sanal alemde gezen (sörf yapan) kişilerde tıpkı kumar bağımlılarında olduğu gibi, beyinde insanın kendisini iyi hissetmesini sağlayan adrenalin benzeri bir kimyasal olan dopamin birikmesi meydana geldiği tespit edilmiştir.

Daha sosyal bir tanımlamayla bağımlılık, "birey ve nesne arasında bireyin seçimi ile başlayan aynılık ve süreklilik özelliği taşıyan boyutlu bir ilişki" olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişki her ne kadar bireyin özgür iradesi ile başlamış ise de bireyin özerkliği zaman içinde ortadan kalkmaktadır. Bağımlılığın gelişmesiyle ortadan kalkmaya başlayan özerklik, bireyin daha önce dağarcığında bulunmayan yeni türde tutum ve davranışlar edinmesine yol açar. Bağımlılık başlangıçta bireysel olmakla birlikte, sorunların ortaya çıkması ve artması ile bireyin ailesini ve içinde bulunulan toplumu da etkilemektedir.

Ülkemizde internet kullanıcılarının oranının % 40'a (26.5 milyon kişi) ulaştığı, dünyada internet kullanan ülkeler arasında altıncı, msn kullanan üçüncü ülke olduğumuza dair veriler ile birlikte gün geçtikçe bu oranların arttığı bilinmektedir. Nitekim bilgisayar ve internet kullanımının özellikle gençlerimiz arasında yaygınlık kazanmasının altında, bilgisayar oyunları ile internetteki sanal dünyanın sunduğu sayısız imkânların ve çeşitliliğin (Chat, web tasarımı, oyun, araştırma, alışveriş ve şans oyunları), 15-18 yaş grubu ve altındaki çocukları cezbetmesi yatmaktadır. Ülkemizde bilgisayar sahipliği oranı ve internete bağlanma oranı giderek yükselmektedir. Asıl kullanıcılar olan çocuk ve gençlerin bilgisayar ve internet bağımlılığının gelecekteki yansımalarının toplumsal yapıda oluşturacağı etkiler üzerinde durulmasının önemi ve gerekliliği ortadadır.

Ülkemiz bugün bilgisayarla, 40 yıl önce televizyonun evlere girmesiyle yaşanan süreci hatırlatan bir süreç

Bilgisayar ve internet faydalı bir iletişim kaynağı olmakla beraber gelişme çağındaki çocuklar için doğru kullanılmaması sonucunda dil gelişimlerinin gerilemesine, sosyal ilişkilerinin zayıflamasına, hareketsiz kalınması nedeniyle hem birtakım sağlık sorunlarına hem de enerji boşalmasını engellediği için şiddetle yönelime yol açabilmektedir.

yaşamaktadır. Ancak bilgisayarın televizyondan farklı olarak, etkileşimli bir ortam sunması yanında internet sayesinde, metinle, sesle veya görüntülü olarak başkalarıyla ilişki kurulabilmesi, üstelik bu ilişkilerin sınır ve zaman tanımsızın dünyanın her yerinde ve günün her saatinde kurulabiliyor olması, aile bireylerinin bilgisayar başında geçirdiği süreyi artırmış bulunmaktadır.

Bilgisayar ve internet kullanımının sosyoekonomik düzeyi ne olursa olsun her kesimden ailenin temel teknolojik ihtiyacı ve uğraşısı haline geldiği bilinmektedir. Öyle ki, günümüzde artık her evde internet bağlantısı olan bir bilgisayar bulunması neredeyse zorunlu bir hal almıştır. Çünkü bilgisayar ve internet artık bir sosyalleşme aracı olarak kabul görmektedir. Örneğin giderek her düzey ve yaş grubundan insanın üye olduğu ve çok ilgi gören Facebook, insanları, arkadaşlarıyla ve çevrelerinde yaşayan, çalışan ya da okuyan diğer insanlarla buluşturan sosyal bir araç olarak tanımlanmaktadır. Bu haliyle de geçmişte yakın ve yüz yüze ilişkilerle sağlanan sosyallik ve sosyal çevrenin yerini almak üzeredir. Faydasının yanında bilinçsizce kullanımı halinde bireysel ve toplumsal birçok soruna temel oluşturmaktadır.

İnternette yer alan ödev siteleri gibi oluşumlar, öğrencilerin hazırlayacakları ödevler konusunda da kolaycılığa yol açmaktadır. Bu amaçla internet kullanımı emek ve alın terini de içeren araştırma gayretini körelten bir araç olarak görülmektedir. Bu da çocuk ve gençleri hazırlılığa ve tembelliğe alıştıran değerlerde yozlaşmaya yol açmaktadır.

İnternet aile içinde gerek çocuklar gerekse yetişkin bireyler için hayatı kolaylaştıran önemli bir rol üstlenmektedir. Bankalarla ilişkiler, günlük haberlerin takibi, iş ilanları, ev-araba alım satımı, her türlü adrese ulaşma kolaylığı gibi günlük hayata ilişkin durumlarda internetin kullanım kolaylığı, sağlayıcı özelliğinden bahsedilebilir. Ancak teknolojik araçların hayatımıza hızla girmesi ile yaşanan gelişmeleri bilinçli bir şekilde özümsemek ve bize vereceği zararları hesap etmek gerekmektedir. Aksi takdirde elde edilecek kazanımların ailemizi tehdit edecek unsurlara dönüşmesi kaçınılmazdır.

Son yıllarda internet kullanımı ile birlikte bilgisayardaki eğlence yazılımları ve bilgisayar oyunlarının aile bireylerine yansımaları özellikle ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları açısından dikkatleri çekmektedir. Bunların yanı sıra ülkemizde toplumsal ihtiyacı karşılaması beklentisiyle ortaya çıkan internet evlerinin bilgi edinmedeki önemli boşluğu doldurduğu bilinse de bu kuruluşların başta çocuk ve gençler üzerinde olmak üzere olumsuz etkilerinin olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Tüm dünyada ve ülkemizde teknolojinin yaygınlaşması ve ucuzlamasıyla birlikte bilgisayar, çocukların ve gençlerin yaşamında kolaylıkla yer edinmektedir. Bilgisayar ve internet faydalı bir iletişim kaynağı olmakla beraber gelişme çağındaki çocuklar için doğru kullanılmaması sonucunda dil gelişimlerinin genlemesine, sosyal ilişkilerinin zayıflamasına, hareketsiz kalınması nedeniyle hem birtakım sağlık sorunlarına hem de enerji boşalmasını engellediği için şiddete yönelme yol açabilmektedir.

Büyük kentler başta olmak üzere ülkemizin genelinde zamanlarının çoğunu okulda ve evde geçiren çocukların en yakın arkadaşı bilgisayar olmuştur. Çocuklar için alternatif uğraş alanlarının olmaması ya da sınırlı kalması, aile içi iletişimin yetersiz ve sağlıklı oluşu gibi nedenler bilgisayarın önemli bir arkadaş haline getirmektedir. Özellikle sistemin birer yanş atına dönüştürmeye çalıştığı gençler ve çocuklar, yoğun rekabetin yaşandığı eğitim ve iş dünyasının zorluklarından biraz olsun sıynalabilmek için farklı araçlara yönelmektedir. Bilgisayar oyunları da bu araçlardan biri olarak

görülebilir. Çocukların ve gençlerin odalarına kadar giren bilgisayar oyunlarının şiddet başta olmak üzere psiko-sosyal, ahlaki ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkilemesi önemli bir sorun haline gelmiştir. Stresten kaçmak, rahatlamak, zaman geçirmek gibi sebeplerle bilgisayar oyunu oynayan çocukların, etik bilgisayar oyunları aracılığıyla dünya meseleleri hakkında duyarlı olmalarını sağlamak zor görünmektedir. Bugün bilgisayar oyunları, çocukları kendilerine ve çevreye yabancılaştırmakta, sosyal değerlerini sanal ortamlarda yitimlerine yol açmaktadır.

Demografik yapısı itibarıyla, ülkemizin bilgi toplumu-na dönüşebilmesi için önünde ciddi fırsatlar bulunmaktadır. Nüfusumuzun çoğunluğunun gençlerden oluşması önemli kazanımların sağlıklı altyapısı için, bugünden temellerin atılmasını gerektirmektedir. İnternetin zararlı etkilerinin topluma en büyük maliyeti; ekonomik olmaktan çok, "değerler erozyonu" ile "yabancılaşma ve kimlik" bunalımıdır. Kuşaklar arası çatışmalar gibi masum bir olgudan, kuşaklar arası kopuşun olduğu bir geleceğe doğru yol alınmakta olduğuna dair belirtiler her geçen gün biraz daha artarak hissedilmektedir. Bu durumun Türkiye'nin geleceğini şimdiden gölgelediği bütün açıklığı ile ortadadır.

Bilgisayar ve internet bağımlılığında aile bireyi, çocuğuna, eşine, ebeveynine, akrabalarına ve arkadaşlarına ayıracığı zamanı sanal dünyaya verir, günlük işlerini ve sorumluluklarını ihmal eder. İşinde, okulda bilgisayarla ilgili hayaller kurar. Sanal dünyayı gerçek dünyadaki ilişkilere tercih eder. Bilgisayar tutkunluğu nedeniyle çevreden eleştiri ve uyarılar almasına rağmen istediği halde bilgisayara olan ilgisini sonlandıramaz ve ayn kalamaz. Bilgisayardan ayrı kaldığında sinirlilik, çöküntü, neşesizlik gibi durumlar ortaya çıkar.

Bugün ülkemiz için yeni bir gelişme olarak kabul edeceğimiz internetin, riskleri ve faydaları itibarıyla hızla toplumun bütün katmanlarına nüfuz ettiği söylenebilir. İnternetin toplumsal yapı, aile ilişkileri, çocuk ve genç eğitimi üzerindeki etkilerini incelemeye veya olumsuz etkilerini önlemeye yönelik çalışmaların yeterli olmadığı göz önüne alındığında, özellikle ebeveynlerin ve ilgili kurumların ivedilikle bu konu üzerine eğilmeleri gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının bilgisayar ve internetle ilişkilerini düzenlemede etkin olarak rol almalı çocuklarının bugünü ve geleceği açısından önemli görülmektedir. Bunun için de anne ve babaların bilgisayar teknolojilerinden haberdar olmaları ve bilgisayar kullanımı konusunda bilgilendirmelerinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Bir Bilinç Uyanıklığına Sahip miyiz?

"Ey inananlar, sizler kendinizi düzeltmeye bakın, doğru yolda olduğunuz müddetçe hakikatten sapanlar size zarar veremezler."

(Mâide, 105)

Şüphesiz çağdaş medeniyetin en bariz özelliklerinden birisi, insanı benlik şuurun-
dan uzaklaştırması ve harici âlemi bilgi ve ilgisinin odağına yerleştirmesidir. Günü-
müz insanı, şu veya bu amaçla, tabiat, eşya, kısaca algılanabilen maddi varlıklar ko-
nusunda azımsanamayacak bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Ancak bu bilgi, bir
bütünlük içerisinde varlığı anlamlandırmaya, nihai gerçekliği kavramaya yaramayan
şekli ve zahiri bir bilgidir. Yine bu bilgi hakikat karşısında izafi bir değere sahip olan
hatta zandan öteye geçmeyen bir bilgidir. (Necm, 28) Nitekim şu Kur'anî beyanın,
bahsettiğimiz türden bir bilgiye dikkat çektiği anlaşılmaktadır: "Onlar bu dünya ha-
yatının yalnız görünen yüzünü tanır; ahiretten ise tamamen habersizdirler. On-
lar kendi iç dünyalarında bir muhasebe yapmayı hiç düşünmezler mi?"

Pozitif bilgi birikimi, bu özelliği sebebiyle, içsel boyutta insanın önüne gerçekçi bir
hedef koyamamış; dolayısıyla onun kendini aşması ve yücelere tımanmasına ze-
min hazırlayamamıştır. Aksine, ruhsal bakımdan insanın fakirleşmesine, neticede
asalet ve değerini kaybetmesine sebep olmuştur. Kutsal gelenek ise, seküler me-
deniyetten farklı olarak insanın bütün anlama çabalarının önüne içsel boyutta kıva-
ma ermeyi ve böylece kendini aşmayı koymuştur. Dolayısıyla bu anlamda insan,
kendi deruni dünyasında amaçsız ve davasız bir şekilde dolaşan avare bir gezgin
değildir. Aksine o, attığı her adımda, yaşadığı her lâhzada, Allah'a kavuşma arzusu
ve yakınlaşma iştiağını soluklayan bir tavır adamıdır. Yine o, şeytani güçlerin önü-
ne çıkardığı her engeli aşmaya, her tuzağı geçmeye taahhüt etmiş bir "ih-san" feda-
sidir. Bu bağlamda kutsal geleneğin, bir ömür boyu, insanı zirvelere doğru tıman-
dıldığı, nefes nefese "ih-san" boyutuna onu taşımaya çalıştığını görüyoruz. Çünkü
inanan insan, her nerede olursa olsun, O'nunla beraber olma sımnı yaşayan kim-
sedir. Böylece her ânını ve kimildanışını ilahî renge boyayan kısaca kutsal aşî ile ha-
yatını aşılayan bir hakikat eridir. "Biz Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Al-
lah'inkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz (deyin)." (Bakara 138)
Bu yönüyle o, ilahî huzurda ve teftişte oluş keyfiyetini, âdeta tabiatının bir parçası
hâline getirmiştir.

İlahî dinler, insanın içsel serüvenine daima ayrı bir önem vermişlerdir. Kalp, her za-
man onların vurgu yaptıkları odağı oluşturmıştır. Çünkü kalbine itina göstermeyen
bir medeniyetin, insana vadedeceği herhangi bir değer, ona katettireceği bir mesafe

*Bir Konu
Bir Ayet*

yoktur. Bu sebeple benliğin inşa ve ihyası için, insanın önce kendi içsel denetimini ve disiplinini sağlaması gerekmektedir. Nitekim konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: "Ey inananlar, sizler kendinizi düzeltmeye bakın, doğru yolda olduğunuz müddetçe hakikatten sapanlar size zarar veremezler;" (Mâide, 105) Dolayısıyla bu medeniyetin insanı, kalbî hayatının topoğrafyasını kanş kanş dolaşan, oradaki inişleri, çıkışları, yalçın kayalıkları ve engebeleri yakından bilen bir kimsedir. O, iç dünyasından geçenleri teste tâbi tutar. Böylece şeytani yönlendirme ve ayartmalar karşısında derin bir bilinç uyanıklığı ve berraklığına kavuşur. Nitekim A'râf 201'de bu konuya temas edilir: "Şüphesiz ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman hemen akıllarını başlarına toplar ve hemen (olup biteni) açık bir biçimde kavramaya başlarlar." Ayetin bahsettiği takva donanımlı kimseler, o derece içsel bir bilince sahip bulunmaktadır ki, düşlerde olduğu gibi yakalanamaz, ele geçmez, hayalimsi görüntü, imaj ve tasavvurları dahi fark eder; böylece şeytani ayartmalar karşısında soylu bir duruş sergilerler.

Bu kimseler, olanca dikkatleriyle, tökezlemeden, yara bere almadan, manevi oluşumlarını kesintisiz bir şekilde sürdürme mücadelesini verirler. Ancak insan olmanın bir neticesi olarak, zaman zaman negatif kutba savrulmaktan kendilerini kurtaramazlarsa da bu savrulmalar, onların sarkacın karşı tarafında tövbe iştiyakıyla daha hızlı vurmalarına sebep olur.

Onlar her an bir imtihana tabi tutulabilecekleri ürpertisi içerisindeyler. Çünkü hayatın onlara sunduğu bütün imkân ve fırsatlar, yine karşılaştıkları her sıkıntı ve musibet, evet bütün bunlar birer sınanma vesilesidir. Şu veya bu şekilde denenebilecekleri ve kaybedebilecekleri endişesini her dem yaşarlar. Ancak bu onların manevi olgunlaşmalarının da temel dinamosunu oluşturur. Onlar bu sayede zorlukları aşar yücelere tımanma fırsatını elde ederler. Tıpkı Hz. Süleyman misalinde olduğu gibi. O, Allah'ın özel lütfuna ve çeşitli mucizelere mazhar olmuş, güç ve kuvvet verilmiş bir peygamberdi. (Neml, 15-17) Ancak onlarca belki yüzlerce kilometre uzakta bulunan Belkis'in tahtı, göz açıp kapamaya fırsat bulamadan kendisine getirilince, ilahî bir lütfu mazhar olduğunu hemen fark etmiş ve şu sözler lisanından dökülmüştür: "... Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur..." (Neml, 40)

Onlar yüzleştikleri her türlü bela ve mahrumiyet karşısında, ümitsizliğe ve karamsarlığa kendilerini kaptırmayan, bir tükeniş ve yok oluş olduğunun da çok iyi farkındadırlar. Böyle anlarda onlar olanca dikkatlerini toplar, zorluğun, meşakkatin bunalttığı, şeytani ayartmaların bastırıldığı demlerde, iç dünyalarını kaplamaya yüz tutan ümitsizlik dalgaları ve karamsarlık kasırgalarına karşı dimdik ayakta durmayı başarırlar. Çünkü onlar bilirler ki, dünyada ümitsizlik girdabına kendilerini kaptıracak, yeis dalgaları arasında kaybolup gidecek birileri varsa, en son sırada kendileridir. Bu halleriyle onlar bütün ümitlerin tükendiği, çarelerin son bulduğu zamanlarda dahi rahmeti sonsuz olana sığınma ve bağlanmanın rahatlığını ve imtiyazını yaşarlar. İç dünyalarını kaplamaya yüz tutan keder dalgalarına karşı, bütün benliklerini saran huzuru ve gönüllerinde panıdayan güven ışıltılarını derinden hissederler.

Bu oluş sürecinde inanan insan, sürekli olarak yaptıklarını ölçer biçer ve kritiğe tabi tutar; dış dünyada yaşanan oluşumların içindeki yansımalarını tahlil eder. Deruni hayatındaki gelgitleri ve kasırgaları yakın takibe alır; telkin ve yönlendirmeleri denetim ve vizeye tabi tutar. En ince ayrıntısına varıncaya kadar, içsel oluşumları süzgeçten geçirir. Olumlu ışıltılarla olumsuz karaltıları birbirinden ayırır. Hatalardan uzak olduğu yarılgısına ve nefsinin tezkiye etme hastalığına kendisini asla kaptırmaz. Kısaca o, hayatı, bir oluş, yüceliş ve olgunlaşma fırsatı olarak kabul eder. Bu fırsatı kaçırmamak için de elinden gelen olanca gayreti ortaya koyar.

*Bir Hana
Bir İyet*

İnsan İradesine Saygı

Hiz. Aişe (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, bir genç kız onun yanına gelerek, "Babam beni, sadece itibarını yükseltmek için, istemediğim halde, kardeşinin oğluyla evlendirdi" dedi. Hiz. Aişe, "Nebi (s.a.s.) gelinceye kadar otur bakalım" dedi ve Rasulü Allah geldiğinde durumu ona bildirdi. Allah Rasulü, kızın babasına haber göndererek çağırttı ve tercihin kızı ayt olduğunu söyledi. Bunun üzere kız, "Ey Allah'ın Rasulü! Babamın yaptığı işe izin verdim, fakat bu konuda söz hakları olduğunu kadınlara bildirmek istedim" dedi. (Nesâi, Nikah, 36)

Ergenlik çağına gelmiş akıllı insanlar mükellef (sorumlu) sayan, tercih ve tasarruflarında özgür bırakan İslam dini, evlilik gibi çok önemli bir karar arefesinde de son sözü kişinin kendisine bırakmıştır. Cenab-ı Hak, sorumluluğun şahsi olduğunu (Necm, 38-39) ve herkesin ancak kendi yaptığı için karşılığını göreceğini (Câsiye, 22) bildirmiş, elçisi de, yukarıdaki hadiste olduğu gibi, erkek olsun, kadın olsun kişilerin kendi tasarruflarında söz sahibi olduklarını ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili Hiz. Peygamber'in sünnetinde pek çok örnek bulunmakla beraber, sırf evlilik konusundaki tavsiye ve uyarıları bile onun, insan iradesine ne denli saygı gösterdiğini anlamak için yeterlidir. Örneğin bir defasında Hiz. Aişe, "Ey Allah'ın Rasulü! Evlilikleri konusunda kadınlara danışılır mı?" diye sormuş, "evet" cevabı alınca, "Peki, bakire kız utanır söyleyemezse ne olacak?" sorusuna Allah Rasulü, "Onun susması izni sayılır" buyurmuştur. (Buhârî, İkrâh, 3) Başka bir hadiste, babasının kendisini zorla evlendirdiği şikâyetiyle Hiz. Peygamber'e başvuran bir kadını, Allah Rasulü kocasından ayırmış ve "Kadınları zorlamayın" buyurmuştur. Bu kadın daha sonra Ebû Lübbâbe el-Ensârî adında başka bir sahâbi ile evlenmiştir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 364)

Sevgili Peygamberimiz kendi kızlarını evlendirirken de aynı tutumu sergilemiştir. Hiz. Aişe'nin bildirdiğine göre, kızlarından birine talip olunduğunda Allah Rasulü onun yanına gider, talip olanın adını söyler, o susarsa evlendirir, şayet kız, istemediğini örtüsüne dokunarak işaret ederse, Peygamberimiz de nikâhlanmaktan vazgeçerdi. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 78) O günkü toplumsal yapıda mevcut olan geleneklerin izleri de görülen bu uygulamada önemli olan, Hiz. Peygamber'in, kızının tercihin öğrenerek o doğrultuda hareket etmesidir.

Bu konuda zikredilmesi gereken diğerk bir örnek de Berîre rivayetidir. Hz. Ai-şe'nin azatlı cariyesi olan Berîre, Muğis isminde bir köleyle evliydi, Berîre azat olunca kocasından ayrılmak istedi. Fakat Muğis ayrılmak istemiyordu. Bunun için Hz. Peygamber'in aracılık yapmasını istedi. Allah Rasulü, "Ey Berîre! Allah'tan kork. O senin kocan ve çocuğunun babasıdır" buyurdu. Berîre, "Ey Allah'ın elçisi, bunu bana emrediyor musun? deyince Hz. Peygamber, "Hayır ben sadece aracıyım" dedi. Bunun üzerine Berîre, "Benim ona ihtiyacım yok" karşılığını verdi. Hz. Peygamber, amcası Abbas'a, Berîre'ye olan sevgisinden dolayı gözyaşı döken Muğis'i göstererek, "Muğis'in Berîre'ye sevgisi, onun da Muğis'e nefreti şaşılacak şey doğrusul" demişti. (Ebû Davud, Talak, 19; Nesâi, Âdâbu'l-Kudât, 28)

Görüldüğü gibi bu örneklerin hepsi, cahiliye döneminde erkeklerin baskısı altında fazla söz hakları bulunmayan kadınların, Hz. Peygamber sayesinde nasıl bir özgüvene kavuştuklarını ve karşılaştıkları zorlukları bizzat ona anlatarak nasıl haklarını arama çabası içinde olduklarını göstermektedir.

Evlilik gibi insan hayatında çok önemli yeri olan bir olayın, kişinin anne-baba ve yakınlarıyla istişare ederek ve onların görüş, tavsiye ve onaylarını da alarak gerçekleştirilmesi şüphesiz çok yararlı ve önemlidir. Ancak bu ideal işbirliği her zaman mümkün olmayabilir. Bu takdirde son söz, yeni bir hayata adım atacak gençlere aittir. Seçimlerinde isabetli olup olmadıkları ve tercihlerinden dolayı karşılaşılabilecekleri olumlu/olumsuz gelişmeler tamamen kendi sorumlulukları dahilindedir. Bu noktada ailelerin görevi, gençlerin tercihlerine müdahale etmek değil, onlara her konuda yardımcı olmaktır. Bilgi ve tecrübeleriyle onların seçimine katkıda bulunmaktır.

Bu konu, ülkemiz açısından da belli ölçüde önemini ve güncelliğini korumaktadır. Hâlâ bazı yörelerimizde küçük yaşta olan hatta rüşt yaşını geçmiş bulunan kızlarımızın kendi görüş ve onayları alınmadan, istemedikleri kişilerle evlendirildikleri bilinmektedir. Bazen babası, hatta dedesi yaşındaki insanlara belli menfaatler karşılığında âdeta satılan bu kızlarımızın akıbeti ya ömür boyu mutsuzluk veya intihar olmaktadır. Çok eski dönemlerin toplumsal yapısının ve aile ilişkilerinin doğurduğu otoriter işleyiş ve velînin izninin şart koşılması gibi uygulamalar dinî bir zorunluluk gibi görülmekte, Hz. Peygamberin yukarıda örneklerini verdiğimiz tatbikatındaki esprî göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla, gelenek adı altında, "beşik kertmesi", "berdel" gibi insan iradesini ve özgür tercihini dikkate almayan yollara başvurulmaktadır. Herkesin kolaylıkla fark edebileceği üzere, yeme-içme ve kıyafet seçimi gibi insanın gündelik hayatının sıradan işlerinde, anne-babasının, yakın çevresi ve arkadaşlarının telkin, tavsiye hatta zorlamaları önemsiz görülse de, evlilik gibi, kişinin kendisinin ve çocuklarının hayatını ömür boyu çok derinden etkileyecek hayati bir kararın tamamen başkalarına havale edilmesi mazur görülemez.

Kur'an-ı Kerim'in irade hümiyeti ve şahsi sorumluluğa yaptığı vurgu ve Hz. Peygamber'in kadın-erkek aynını yapmadan kişilerin irade ve tercihlerini önceleyen tutumu dikkate alınırsa, mezhebi kaygıların ötesinde ve üstünde İslamî bir referans noktasından hareket etmemiz zorunlu hâle gelmektedir. Cenab-ı Hakk'ın mükemmel kıldığı ve imtihan dünyasındaki rotasını belirlemede serbest bıraktığı insanın, temel hak ve hümiyetlerini kullanırken, başkalarının izin ve onayına tabi kılınması aklın da dinin de kabul edeceği bir şey değildir.

Orada Parçalanmış Aileler Gördüm

Hayra çağıran bir topluluğun üyesi olmak ve orada Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmak, size duyulan saygının en büyük sebebiydi. Siz Allah'ın dini ve onun kulları için bir şeyler yapma gayreti içinde olduğunuzda hiç şüphesiz yardımcınız da O oluyordu.

Hangi telefon beni bu kadar etkiledi bilmiyorum, hangisini taşıyacağım yıllarca zihnimde. Aldığım hangi telefon bundan sonra götürecek hiç ummadığım yerlere beni.

Ahizeyi kaldırdığımda, müftü yardımcımız, "hoca hanım sizi cezaevindeki bayan mahkûmlara ders vermek üzere görevlendirmek için arıyoruz" demişti. Ben de hiç düşünmeden kabul edemeyeceğimi beyan etmişim umarsızca. Bu görevin ehemmiyetini bana ne kadar anlatmaya çalıştıysa da ben kararlıyım, başkası gitmeliydi. O ben olmamalıyım, gözlerimi yumar sam varlığını bile kabul etmek istemediğim o mekanlar zihin dünyama hiç giremeyeceklerdi sanki.

Devekuşu misali yaşayamayacağımı öğrenmem çok uzun sürmedi. Benden daha cesur davranıp sırayla görevi üstlenen iki değerli arkadaşım ve meslektaşım farklı sebeplerle cezaevi görevini ikmal edince, gözler üstüme tekrar çevrildi. Abbas yolcuydu ve ben de bunu kabul etmek zorunda kalmıştım nihayetinde. Savcılık izinleri, resmî yazışmalar derken, elimde bir görevlendime kağıdıyla müftülüğün koridorlarında buldum kendimi. Hani oraya yolu düşenlerin söylediği ilk kelimelerden birisi vardır ya; kader, şairler sultanının deyimiyle "beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı." Neydi o, benim ki de bir kader miydi gerçekten, işte farklı bir formatla ayaklanmı sürüklüyordu oralara, ben de onun arkasından yuvarlanıp gidiyordum.

O geceyi nasıl sabahladım bir yaratan biliyor, benden önce görev alan arkadaşım ile sözleşmiştik, sabah onda arabaya binip cezaevine ulaştık. İçeri girmek hiç de kolay değildi. Göz kaydımız, hazırlanan evraklarımız, rutin kontrollerimiz derken, cezaevinin kapısından ilk adımımızı atmamız yarım saati bulmuştu. Cezaevi iki kısma ayrılıyordu, idari kısım denilen bu ilk bölümde beni rahatlatan bir müdür ve görevliler vardı karşımda. Daha sonraki zamanlarda bana saygısını ve yardımını bir an bile eksik etmeyen ve hala dualanma kattığım o zor göreve talip insanlar. Şunu daha iyi anladım ve yakinen gördüm ki, hayra çağıran bir topluluğun üyesi olmak ve orada Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmak, size duyulan saygının en büyük sebebiydi. Siz

Allah'ın dini ve onun kullan için bir şeyler yapma gayreti içinde olduğunuzda hiç şüphesiz yardımcınız da O oluyordu. Bunu her daim hissettim, kah kütüphane görevlisinin, kâh bana çay getiren mahkumun, kâh yemekhanede çalışanların tavırlarında...

İkinci kısım infaz: Ayaklanmanın geri geri gittiğini hissettiğim, biri kapanmadan diğerinin açılmadığı birkaç kapıdan ve kameralardan sonra koğuşlara vardık. İlk defa mahkûm görüyordum, önce gelip arkadaşşıma ve sonra bana sanılıyorlardı. Sabır dedim kendi kendime, daha sonra gözyaşlarıyla aynılacağım, öğrencilerime ilk sanılırken.

İlk ders tanışma faslıyla geçti, eski hocalarımdan ayrılmak zor geliyordu ve dolayısıyla biraz mesafelilerdi. Zaman her şeye çare, bir iki hafta içinde artık hocalanydım. Ben de alışmışım dahası, koğuşlara girmek zor gelmiyordu, hatta derslerden sonra huzur duymaya da başlamıştım. Hissettiklerim demek ki tamamen bana has değildi ki artık beni elimden tutup kenara çekmeye başlamışlardı. Anlatacak o kadar çok şeyleri vardı ki, bazen sadece ellerini tutup dinliyordum. Bazen bir ders bir kişiyle son buluyordu. Infaz koruma memuru, 'hoca hanım ders bitti deyip kapıyı açmasa daha saatlerce konuşacak şeyler oluyordu. Burası gerçekten de Medrese-i Yusufiye olmuştu, hem onlar hem de benim için. Zaman zaman bazılarımızın çok da önemsemediği birkaç tavsiye, küçük bir dua onlara ilaç oluyordu. Ertesi hafta gittiğimde gözlerinde o mutluluğu hissedebiliyordum. Hatta kendisine dua ettiğimi söylediğim bir öğrencim', hocam namaz kılmayı bilmiyorum ama bu sabah ezan okunurken uyanıp ben de size dua ettim diyordu.

Hayatın bir de bu yüzü vardı demek ki, onların anlattıklarıyla daha iyi anlıyordum artık. Ne hayatlar ne yaşanmışlıklar ve de yaşanmamışlar vardı bu dört duvarın arasında. Ve ne hikayeler.. Rabbime aldığım her nefes için dua etmek istediğim. Aile içi şiddet, uyuşturucu, hırsızlık, yaralama, cinayet... bazen de ekonomik suçlar.

Fakat tüm bunlar içinde, belki de bunlara sebep parçalanmış ailelerdi dikkatimi celbeden. Onlar anlattıkça daha da iyi anlıyordum.

Aileyi kurmak kolaydı da parçalamak sanki çok mu zordu? Ne fark ederdi ki artık çocuklarını-

zın olması, size ihtiyaçları olması, sizin üzerinizde haklarının olması. Nefis ve şeytan girmişti bir kez devreye. Bunun yanına bir de anlayışı kıt aile büyükleri ya da yakınları, sorumluluğunu bilmeyen konu komşu eklenince, tadından yenmiyordu artık şeytan denen insan düşmanı için. Bir sonraki adım ya karakol kapılandı ya da mahkeme koridorları. Yüce Allah'ın tasvip etmediği helal boşanma kol geziyordu bundan böyle sıklıkla aramızda.

Parçalanmış aile neydi ki, zamanla bunun tanımını da yeniden sorgulamaya başlamıştım. Ailenin parçalanması sadece boşanmayla olmuyordu üstelik, işlevini yitiren, görevlerini ihmal edip bireylerini bu gibi durumlara sürükleyen aileler de parçalanmıştı artık gözümde. Üstelik bu grubun sayısı da gün geçtikçe artıyor muydu ne?

Nitekim Yüce yaratıcımız, "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rûm, 21) Buyumuyor muydu? Düşünen bir topluluk... belki de kaybettiğimiz nokta burada mı başlıyordu? Sağlam kalemiz olarak kabul ettiğimiz aile kurumumuz ilk yarayı bu noktanın eksikliğinin farkına varamadığımızdan mı alıyordu.

O halde Yüce Allah'ın dinini anlatmak gibi bir görevi deruhte eden bizler bu hususta zaman zaman cezaevlerinde, çocuk esirgeme kurumlarında daha çok çalışmalı değildiydik. Hiç birimizin buralara sırtını dönüp, görmezden gelmeye hakkı var mıydı? Bize dokunmayan yılan kaç yıl yaşayabilirdi ki, bir sabah kapımızdan içeri sızmayacağına hangimizin garantisi vardı. Belki de tüm çalışmalarımız bir yana, Allah için bir düşmüşün elinden tutmak bir yana değer kazanacaktı Rabbimizin indinde. Ya da henüz sorun yok gibi görünse de firsatlı bir gözün fark edebileceği bir meseleyi teşhis edip gayret göstermekte miydi Allah'ın nızası? Aileyi parçalamak için tüm mesailerini sarf edenlerin bu cehdlerinin yanında, cılız seslerimizi yükseltmenin zamanı geçiyordu belki de. Huzurumuz burada mı saklıydı yoksa?

Cevher Ağa Vakfiyesi Neler Söylüyor?

Cevher Ağa: Sultan İkinci Abdülhamid'in Başmusahibi

Sultan İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilişyle birlikte, padişahın son başmusahibi olan Cevher Ağa'nın kaderi değişmiş; ittihatçıların siyasi hesapları ve kendileri hakkında sahip oldukları bilgilerden zarar görecekları düşüncesiyle, onlar tarafından vücudu ortadan kaldırılmıştı.

Osmanlı siyasi tarihinde kendine mahsus bir yer edinmiş olan Cevher Ağa'nın, İstanbul'un yeni sayılabilecek ilçelerinden Ümraniye'nin tarihinde de önemli bir yeri vardır. Hacca gidiş tezkiresindeki kayıtlarda yer aldığına göre; Sultan İkinci Abdülhamid'in bu uzun boylu, ince yapılı, seyrek sakallı ve Arap asıllı Başmusahibi Cevher Ağa, 25 Rebülevvel 1320 (2 Temmuz 1902) tarihinde Ümraniye'de vakfedilen arsa üzerinde, bugün de adıyla anılan bir cami-i şerif, medrese ve su yollarıyla birlikte caminin karşısında bir çeşme yaptırmıştır.

Cevher Ağa, kendi adını taşıyan vakfın gelirleriyle çeşmenin tamir masraflarının karşılanmasını da şart koşmuştur. Ancak bugün çeşmenin bulunduğu yerde yaptırılan bir inşaatın sahipleri tarafından bu çeşmenin tamamıyla imha edilerek ortadan kaldırıldığını görmekteyiz.

Vakfiyede zikredildiği gibi, gerek camiye gelen Müslümanların, gerekse gelip geçen yolcuların su ihtiyacını karşılamak maksadıyla inşa edilen ve kıyamete kadar da öyle kalması bizzat vâkıf tarafından şart koşulan ve 15 m'lik bir mekânı kaplayan Cevher Ağa Çeşmesi'nin, üstelik onu ko-

rumakla yükümlü bulunan Ümraniye Belediyesi'nin nezareti altında iken böyle bir akıbeta düçar kalması, hiç şüphesiz bağışlanabilecek bir hata değildir ve olamaz da.

Cevher Ağa Vakfı Neler Söylüyor?

Abdullah oğlu Cevher Ağa, Üsküdar'a bağlı Bulgurlu köyünün Yalnız Servi, bugünkü adıyla Ümraniye adlı mahallinde, o zamandan beri Alemdağı Caddesi adıyla bilinen cadde, bir yol ve iki tarla ile sınırlanmış yerde, Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri'nin evladına meşrut olarak

Bir cami-i şerif, bir sıbyan mektebi, bir adet han -altında üç adet dükkân- ve ayrıca diğer bir dükkânla toplam dört dükkân, iki adet ev -altında bir dükkân ve bir çeşmenin, zikredilen bölgedeki on dönümlük yerde inşa edilmesini vakfetmiştir. Cevher Ağa, çeşme ile ilgili olarak söz konusu vakfiyesinde şunları belirtmektedir:

1. Yukarıda zikredilen bütün binaların yapımında vakfın parasının kullanılması ve yine aynı şekilde (Çalkalıdağı) denilen yerden zuhur eden ma-i lezzin, müteaddit bacalar kazılıp yeniden kanallar döşenerek cami-i şerifin karşısındaki çeşmeye ulaştırılıp cemaatin ve gelip geçen insanların hizmetine sunulması.

2. Sıbyan mektebinde; çocuklara Kur'an-ı Azimüş-Şan'ın talim ettirilmesi.

3. Cevher Ağa Cami-i Şerifi'nde, beş vakit namaz kılınmasıyla birlikte; Yasin, Fetih ve Amme (Nebe') surelerini okumanın, imam ve müezzinlere aylık otuz kuruş karşılığında vazife olarak tevcihi.

Cami-i şerifte her gece, minaresinde ise mübarek gecelerde kandil yakılması. Caminin içindeki iki şamdanın her gece ve ramazan-ı şerifte minarede kandilin ramazan boyunca yakılması için yağ satın alınması.

4. Cami-i şerif ve adı geçen çeşmenin aktığı sudan, Allah'ın kullarının istifade etmesi.

5. Evlerden birisinde imamın, diğerlerinde müezzinlerin oturması.

6. Sağlam kefil ve rehinlerle anlaşmalar yapıp, usulüne uygun olarak han ve zikredilen dükkânların kiraya verilmesi.

7. İmama tahsis edilen evin altındaki dükkân ile cad-

deye nazır taşlık mahal ilerde değer kazandığı takdirde dükkân hâline getirilerek kiraya verilip, her ikisinden elde edilecek gelirin: Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, cami hatibi, imam, mekteb muallimi ile müezzine belirtilen miktarlarda verilmesi ve ferraşlık cihe-tine (cami-i şerifin temizlenmesi için gerekli hizmetlere) harcanması.

Cevher Ağa'nın, sonradan Ümraniye adını alacak Yalnız Servi'nin, ilerde dükkân kirası kıymetlenecek bir semt olabileceğini tahmin ederek vakfiyesinde zikretmesi, oldukça takdire şayan bir husus sayılmalıdır.

8. İlerde havagazı oralara geldiği zaman, gerek cami-i şerifin ve gerekse minarenin bununla aydınlatılması.

Başlıbaşına bir calib-i dikkat madde. Heyecan ve hırsıyla koca bir Devlet-i Aliyye'yi yıkıma götüren ve ileriye görmeksizin-geleceği planlamaksızın devletin idare edilemeyeceğini bilmeyen bir zihniyet; kendi ikballeri söz konusu olduğu için istisnai olarak ileriye görüp, sahip olduğu bilgileri kendilerine zarar vereceği düşüncesiyle ortadan kaldırdıkları Başmusahip Cevher Ağa'nın bina ettiği cami-i şerifin, yüzyıl önceden tahmin ettiği şekilde bugün doğalgazla ısıtıldığını ve hatta vakfettiği arazi üzerinde bu müessesenin bölge müdürlüğünün yer aldığını görseler nasıl şaşırırlardı değil mi?

İttihatçılar belki şaşırı, belki yaptıklarından pişman olabilir ama, biz bugün, söz konusu çeşmenin yerinde yeller estiğini, üstelik bu rüzgânın millî-manevi-kültürel değerlerimizi korumak ve yaşatmakla görevli bir müessese ve zihniyetten neş'et ettiğini görerek, onlardan daha şaşkınız...

9. Çeşmeye aylık yirmi kuruş karşılığında bir kişinin suyolcu tayin edilmesi.

10. Mektep ile hademeye mahsus oda için kömür satın alınması.

11. Her sene rebiülevvel ayının girişinde Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın doğumu için mevlid-i şerif okutulması. Bu sırada okunan aşr-ı şeriflerden ve salat ü selamlardan hasıl olan sevabın; Efendimiz Aleyhisselâm'ın, ehl-i beytin'in, aşere-i mübeşşere'nin, Bedir-Uhud ashabının ve ashâb-ı suffa'nın ruhlanna ithâf edilmesi ve padişahın sıhhat ve selametliğine dua edilmesi.

12. Akarattan hasil olacak gelirden, gerektiğinde cami, mektep, han ve dükkanların, su menzilleriyle çeşme ve su yollarının bakımına; erbab-ı vukufun keşif pusulasına itibar edilerek harcanması.

Devlet binalarının niçin deprem gibi afetlerde yerle bir olduğu, Cevher Ağa Vakfı'ndaki; bir tamir ve inşaa masrafinin onayını, erbab-ı vukufun keşfine şart bağlaması ortaya koymaktadır.

13. Yine elde edilecek gelirden bir kısmının, Kastamonu'nun Boyabad kazasındaki Öşek köyündeki cami-i şerifin, mektep ve çeşmenin tamiri için -gerektiğinde ve erbab-ı vukufun keşif pusulasına itibar edilerek- sarfedilmesi.

Vakfiyenin bu sosyal yönü çok kuvvetli, iktisadi ve medeniyet bakımından ileriye gören bu fevkalade kıymetli maddelerinden sonra çeşmelere ve asıl konumuz olan Cevher Ağa Çeşmesine dönelim.

Türklerde Çeşme Sevgisi

Arapça bir kelime olup, "yol" mânasına gelen "sebil" in; üzerinde yapılan çeşmenin gördüğü vazifeyi ifade eden bir tabirle karşılaşmaya başlaması, Türklerin "Fi sebtilillâh" (Allah ızası için) hayır yapmaya olan meyillerinden ve bu uğurda yol üzerlerinde, meydanlarda ve cami, han ve medrese kenarlarında sebil ve çeşme yaptırılmasından dolayıdır. (İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1938, s.1)

Bilindiği gibi İslâm suyu aziz kılmış ve hayrın başı olarak suvarmayı (su ikram etmeyi) tavsiye etmiştir. Çeşmeler ise su ikram ve teminini sağlayan ve göze hoş gelen hayrî vasıtalarlardır. (Konu için bk. Hatice Aynur-Hakan T. Karateke, III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995) Suyun ibadetlerimizdeki önemine binaen, çeşmesiz, şadırvansız ve sebilsiz cami düşünülemez. Bu maksatla yerleşim merkezlerinde olduğu gibi, yol kenarlarında da sebiller-çeşmeler yapılmıştır.

Özellikle Osmanlılarda, çeşmelerin yapılması ve korunması, ehemmiyetle telakki olunmuştur. Sebillerin-çeşmelerin temiz tutulması ve kink muslukların tamiri, bizzat hatt-ı hümayunlar vasıtasıyla takip edilmiştir. Sultan Birinci Abdülhamid'in, kısmen sureti aşağıda yer alan iradesi bunu açıkça ortaya koymaktadır. (İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s. 3)

Sultan Birinci Abdülhamid, söz konusu iradesinde;

Aksaray civarındaki bazı çeşmelerin musluklarının çalınıp yerine paçavraların tıkandığına tebdil-i kıyafetle gezip bizzat şahit olduğunu ve bunların tamir ettirilip, çeşmelere bu gibi zararların verilmesine mani olunmasını emretmektedir.

Cevher Ağa Çeşmesi

Osmanlı döneminde yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi de hayrat olan çeşmeleri; şadırvan çeşmeler, sütun çeşmeler, meydan ve iskele çeşmeleri ve duvar çeşmeleri şeklinde ayırmak mümkündür. (Çeşme maddesi için en etraflı bilgi ve güvenilir kaynak için bk. Semavi Eyice, "Çeşme", DİA, c. 8, İstanbul 1993, s. 177-18) Sütun şeklindeki çeşmelerde, mermer direğin içerisine bir su kanalı oyulup, önüne musluk ve lüle konulur ve buradan su akıtılırdı. Sütun gövdenin yukansında ise kitabe yer alırdı. (Semavi Eyice, a.g.m., s. 280) Cevher Ağa'nın Ümraniye'de yaptırdığı çeşme de bir sütun çeşme numunesi olup, kitabesi şu şekilde idi:

Bani-i evvel: Hakan-ı esbak Sultan Abdülhamid Han'ın sermusahibi merhum Cevher Ağa ile sene-i hicrî 1315;

Ve bani-i sanisi: Sultan Mehmed Vahidüddin Han-ı Sadis hazretlerinin cariyelerinden merhume ve mağfiretün leha Cenân-ı Yar Hanım'ın ruhları için el-Fatiha.

2 Rebiülevvel 1339 ve 13 Teşrin-i Sani 1336. (Bu kitabe, konu ile ilgili eserlerde yer almakla birlikte, kaynak olarak bizzat kendi notlarını vererek, şimdi yok edilmiş olan bu eserin, vaktiyle mevcut olduğuna şahit olduğumu kayda geçirmek istiyorum)

İşte bugün yerinde olmayan bu kitabe ile onun altındaki sütundan akıtılan sudur.

Cevher Ağa, su gibi, medeniyetin vaz geçilmez bir parçası bulunan bir unsuru, yaptırdığı çeşme vasıtasıyla insanların hizmetine sunmuş ve ayrıca bu hizmetin devamı için hem aylık 20 kuruşa bir su yolcu-yu vazifelendirmiş, hem de tamiri için lazım gelen meblağı, vakfın gelirlerinden bu hayrın ilelebet devamı için tahsis etmiştir. Ancak bir Osmanlı yadigârı olarak günümüze intikal etmiş bulunan ve üstelik Ümraniye'nin ilk akla gelen tarihî eserlerinden birisi olan bu çeşme; bugün tamamen ticari bir çıkara alet edilerek ve gerek vakıf hukukuna, gerekse millî ve hatta insani menfaatlerimize aykırı olarak ortadan kaldırılmıştır.

Kurtuluş Mücadelesi ve Din Adamları

Millî Mücadele diye adlandırdığımız kurtuluş mücadelesi, Türk tarihinin sahip olduğu en önemli sayfalardan birisidir. Bu mücadele, dünya tarihinde eşine rastlanmayan, Türk milletinin hiç bir milletin egemenliğinde yaşayamayacağının, bağımsızlık için verdiği olağan üstü bir halk hareketinin adıdır.

Millî Mücadele fikri, daha I. Dünya Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanacağını anlaşılmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve vatanseverlerin katılımıyla, Kuvayimillîye ve çeşitli cemiyetler kurularak kurtuluş mücadelesine start verilmiştir. Bu mücadele siyasal ve kültürel farklılığın ötesinde, bir egemenlik ve bağımsızlık mücadelesi olduğu için kısa zamanda geniş katılımı destek görmüştür. Bu mücadelenin önderi Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadelede en önemli unsurlardan birinin din adamları olduğunu gördüğünden daha ilk günden Anadolu'da tanınmış din adamlarını ısrarla Ankara'ya çağırarak, onların da görüşlerinden istifade ederek mücadeleye başlamıştır. Din adamlarının halk üzerindeki tesir ve telkin gücünün olması, din adamlarının desteğinin vazgeçilmez olduğunu açıkça göstermiştir.

19 Mayıs 1919 tarihini hemen hemen hepimiz kurtuluş mücadelesinin başladığı tarih olduğunu biliriz. Ama kurtuluş mücadelesinde hangi hadiseler cereyan etmiş, din adamlarının rolü ne olmuş, bunu çoğumuz bilmeyiz. Zaman zaman bazı yazılı ve görsel medya, kurtuluş mücadelesinden bahsederek diziler

Millî Mücadelede din adamları bulundukları yerleri savunmuşlar ve ordunun savunmasında büyük rol oynamışlardır. Isparta'da Hafız İbrahim Efendi Demiralay, Afyon'da Hoca Şükrü Efendi Çelikalay adında, gönüllülerden oluşan iki alay kurarak vatan savunmasında önemli sayılabilecek işler yapmışlardır.

ve belgeseller hazırlar. Millî Mücadeledeki her şeyden bahsedilir. Ama mücadelede kendini vatan uğruna adanmış din görevlilerinden bahsedilmez. Edilse bile gerçeklerden uzak bir şekilde anlatılır. O dönemde pek çok din adamının, Millî Mücadele fikrinin doğuşunda etkin rol oynadıklarını tarih kaydetmiştir. Din adamları, kurtuluş savaşının kıvılcığını ateşlemekle kalmamış, din, vatan ve millet uğruna canla, başla mücadele etmiştir. Şimdi bunları birkaçına göz atalım:

Atatürk Samsun'a çıktığında mücadele başlıyor. Bilindiği gibi Millî Mücadele'nin ilk günlerinde halk, Paşa'nın da dediği gibi, "Hakiki vaziyeti anlamamışlardı. Fikirlerde kanışıklık vardı. Dimaglar âdeti durgun haldeydi..." Böyle bir anda milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları Millî Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Böyle bir ortamda, Atatürk'ü Samsun'a gittiğinde ilk karşılayan heyet, aynı zamanda belediye meclis üyesi de olan bir din görevlisi Hacı Molla Efendi ve bir grup arkadaşındı. Hacı Molla Efendi, Atatürk'e "Şehir namına, şehrimize hoş geldiniz" diyerek Paşa'yı kucaklamıştır.

Yine 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçen Atatürk'ü, Hacı Mustafa isimli bir din adamı karşılamıştır. Amasya'da Paşa'nın ve heyetinin yaşadığı bir hadiseyi, büyük Önder'in yanındakiler şöyle anlatır: "Amasya'ya indiğimizde Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi, Paşa'ya "Hoş geldin paşam" diyerek

sanılmış ve ona "Gazamız mübarek olsun, emriniz-deyiz Paşam" dediğinde, Atatürk'ün ve bütün heyetin gözlerini yaşartmıştır. Bu din adamının sözleri Atatürk ve heyetini sevindirmiştir. Kurtuluş mücadelesinin ilk tohumlarının atıldığı Amasya Protokolünde, din adamlarından özellikle de Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi'den övgüyle bahsedilmiştir. İşte Millî Mücadelede çok önemli yeri olan Amasya Tamimi, bir din adamı olan Tevfik Efendi'nin, sağladığı huzurlu ve güvenli bir ortamda 21 Haziran 1919'da yayınlanmıştır.

Bilindiği gibi kongrelerin kurtuluş mücadelesindeki yeri çok ayndır. Erzurum'da yapılan kongreye katılan üyelerden birisi de Müftü Mehmet Şevki Efendi idi. Kongrede çok yararlı çalışmalarda bulunmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın takdirini kazanmıştır.

Bu ve daha birçok hadise kongrelerde din adamlarının ne kadar etkin rol aldığını açık bir belgesidir. Kurtuluş mücadelesinde ilk karşı koyma hareketi, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesiyle Denizli'de başlamıştır. Ünlü tarihçi Cemal Kutay bu mücadelede din adamlarından uzun uzun bahsetmiş ve buna kanıt olarak da Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'yi göstermiştir. 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusu İzmir'e girdiğinde, Ahmet Hulusi Efendi tehlikeyi sezmiş ve bunun üzerine bir fetva hazırlamıştır. 16 Mayıs 1919 yani bir gün sonra Cuma günü Cuma namazında halka bayram yerinde toplanmalarını söylemiş ve toplanan kalabalığa şöyle hitap etmiştir: "Ne pahasına olursa olsun Yunan-

İlara karşı koymak gerekir. Şartlar ne kadar kötü olursa olsun. Silah ve cephanenin azlığı veya hiç yokluğu bizim mücadelemize engel olmamalı, hat-ta hiçbir savunma aracı olmadan, gerekirse taşla dahi olsa vatanı savunmadan geri durulmamalıdır." İşte Ahmet Hulusi Efendi, Şevki Efendi, Abdurrauf Efendi ve daha ismini sayamadığımız birçok din gö-revlisi, Millî Mücadelenin isimsiz kahramanlarıdır.

Yine mücadele yıllarında Maraş'ta cereyan eden bayrak olayı vardır.

Fransız generalin emriyle kaledeki Türk bayrağı in-dirilir, ardından Fransız bayrağı çekilir. Durumu fark eden Avukat Mehmet Ali Bey hemen bildiri hazır-layıp Ulu Caminin duvanna asar. O gün, cuma gü-nüdür. Halk camiye toplanır.

İmam hutbeye çıkar ve cemaate, "Bağımsızlığın ol-madığı yerde cuma namazı kılınmaz." diyerek hut-beden iner ve toplanan kalabalık galeyana gelerek kaleye yürürler. 23 gün süren mücadeleden sonra Fransız bayrağını indirirler. Ardından da vatanın ve milletin özgürlük abidesi olan, rengini şehidin kanın-dan alan bayrağımızı göndere çekerler. Daha sonra Maraş'a, TBMM tarafından kahramanlık unvanı ve-nilmiştir. Adana, Urfa ve Antep'te de halka müca-dele fikrini aşılayanlar yine din adamları olmuştur.

Millî Mücadelede din adamları bulundukları yerleri savunmuşlar ve ordunun savunmasında büyük rol oynamışlardır. Isparta'da Hafız İbrahim Efendi De-miralay, Afyon'da Hoca Şükrü Efendi Çelikalay adında, gönüllülerden oluşan iki alay kurarak vatan savunmasında önemli sayılacak işler yapmışlardır. Bu iki din adamı, Isparta ve Afyon'da eşsiz bir dire-niş göstererek kısa bir zamanda kumandayı ele ge-çirmişlerdir. Şükrü Hoca Ankara'ya gittiğinde Paşa onu karşılayarak, "Nerde kaldın Şükrü Hocam, gö-zümüz yollarda kaldı." diyerek yanındakilere dön-müş, din adamlarının vatan mücadelesindeki hiz-metlerini uzun uzun anlatmış ve bu hizmetlerin her türlü takdire şayan olduğunu belirtmiştir.

Yine, Yunan işgali öncesi İzmir'de düzenlenen mi-tingte İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi, vatan sevgisinin imandan olduğunu açıklar ve:

"Kardeşlerim... Ciğerlerinizde bir soluk nefes kaldık-ça, damarlarınızda bir damla kan kaldıkça, anavata-nımızı düşmanlara teslim etmeyeceğinize Kur'an'a el basarak benimle birlikte yemin edin..." der. Rah-metullah Efendi, İzmir Valisi İzzet Efendi'nin işgale karşı çıkılmaması emri üzerine de kızarak, "Vali

Bey... Bu sakalım kanunla kazanabilir, ama bu alnıma işgalciyi selamlamanın kara lekesini sürerek huzuru ilahiye çıkamam." deyip, toplantıyı terk etmiştir. İş-te Yunan işgaline karşı ilk isyan bayrağını bir din adamı olan Rahmetullah Hoca çekmiştir. Daha sonra mücadeleye çok yararlı katkısı olmuştur.

Millî Mücadele yolunda birçok çarpışmalar olmuş ve bunun neticesinde şehitler verilmiştir. Bu şehit-ler arasında seçkin din adamlarının olduğunu tarih kaydetmiştir.

8 Ağustos 1915'te bir İngiliz denizaltının batırdığı Barbaros gemisinde şehitlerden birisi de geminin imamı Dadaylı Mehmet Efendi'dir. Galıcıya cephe-sinde Alayın Müftüsü Hasan Fehmi Efendi, düşma-na karşı hücumla geçen birliklerimizin önünde tek-bir sesleriyle askerleri yüreklendirerek onlarla çar-pışmış ve şehit olmuştur. 97. Alay Müftüsü İbrahim Hakkı Efendi, 73. Alay'da Ali Rıza Efendi, Raif Ho-ca şehitlerimizden sadece birkaçıdır.

Din görevlisi sadece camide namaz kıldırarak, vaazı ve hutbesiyle insanları dinî yönden aydınlatan kişi değildir. Bütün bunlarla birlikte vatanını ve milletini seven, her türlü sosyal ve kültürel faaliyette bulu-nan fedakâr insandır.

Şu bir gerçek ki, kurtuluş mücadelesinde din adamları, çok yararlı hizmetlerde bulunarak şehit olmuş, gösterdikleri üstün cesaretle Millî Mücade-lede yerlerini almışlardır. Çünkü din adamları vata-nı sevmenin önemini Âlemlerin Efendisinden öğ-renmiştir. Onlar, vatan sevgisinin imanın bir parça-sı olduğunu bilirler.

Millî Mücadelede nihayet sona gelmiştir. İlk TBMM kurulmuştur. İlk mecliste diğer milletvekil-le-rinin yanı sıra 32 tane din adamının da olması, kur-tuluş mücadelesinde din adamının yerinin ne kadar önemli olduğunu açık bir belgesidir.

Millî birlik ve beraberlikle birçok zorluk ve çetin mücadelelerden sonra, sabır ve metanetle verilen mücadelenin ardından TBMM, Hacı Bayram Veli Camiinde kılınan namazdan sonra dualarla açılmış ve çalışmalarına başlamıştır.

Kurtuluş savaşında halkımızı verdikleri vaaz ve hutbe-lerle bilinçlendiren ve manevi hizmetlerde bulunan din görevlilerinin yaptıkları her türlü takdire şayandır.

Bu mücadelede canını ortaya koyan şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyoruz. Ruhları şad olsun.

Açgözlülük ve Yalan

İnsan, kendisine verilen akıl nimetiyle yannını düşünmesi gereken bir varlık olmasına rağmen, bu durum ne yazık ki olması gerektiği gibi gerçekleşmiyor. Sadece âni düşünüyor, sürekli kazanma, güçlü olma hırsıyla hareket ediyoruz. Oysa, bir yann gerçeği var. Bu, sadece bir sonraki gün yahut günler değildir. Asıl yann ahirettir. Hesaplann görüleceği bu âlemi göz ardı etmek gafleti, çağdaş insanın gerçekten de en büyük zıyanıdır.

Burada isterseniz bir Nasreddin Hoca fıkrası hatırlayalım: "Hoca bir gün, bir bostana girmiş. Bostandaki sebzeleri çuvalına doldururken bostancı gelmiş. Hoca'ya ne aradığını sormuş. O da, "Beni dün geceki rüzgar attı buraya" cevabını vermiş. Bostancı, "Hadi, bunu anladık diyelim. Peki, bu sebzeleri kim kopardı?" deyince Hoca, "Fırtına o kadar şiddetliydi ki, beni oradan oraya attı, ben de onlara tutundum." demiş. Bostancı bu defa, "Peki bunu da anladık. Ama bunları çuvala kim doldurdu" deyince de şu cevabı almış: "İşte ben de onu düşünüyordum."

Asırlarca öncesine ait bu bilgelik metni, aslında bugünü anlatmıyor mu? Şöyle düşünelim: Bu dünya, aslında bir gölge, bir hayaldir. Biz, onu hiç bitmeyecek bir hayat sanarak, yani ahireti unutarak yaşamıyor muyuz? Zihnimizden ve kalbimizden ahiret fikri çıkınca da fıkradaki gibi, helal-haram demeden başkalanna ait olan her şeyi çuvalımıza dolduruyoruz. Bu tam anlamıyla bir açgözlülük davranışıdır. Çuvalımıza doldurduğumuz ister para, ister mal, isterse başka bir nesne olsun durum değişmiyor. Burada doldurulanın ne olduğu değil bizzat bu fiilin kendisidir.

Sonra gün gelip yakalandığımızda bu defa yalana sığınıyoruz. Peş peşe yalanlar sıralıyoruz. Belki biri tutar ve karşımızdakini kandırabilirsiniz diye. Fakat bostancı, sorulannı somaya devam ediyor. Bu, dünyadaki sorgudur. Belki, bir şekilde haksızlık yaptığımız, malını, parasını, imkânlarını gasbettiğimiz kişiyi kandırabilirsiniz. Fakat asıl sorgucu ötede bulacak bizi. Bizi gönderdiği imtihan yurdunda neler yaptığımızı yahut yapmadığımızı, her türlü söz ve amelimizi soracak bizden. O zaman ne yalan işe yarayacak ne yanlış... Kesinlikle zor durumda kalacağız ve bunun bedelini ödeyeceğiz.

Böylesi zor bir duruma düşmemek için dünya hayatını ahiret hayatıyla birlikte algılamak gerek. Bu, çok sorumlu ve bilinçli yaşamayı gerektiren bir durum. Fakat, modern anlayış, hayatı sadece bu dünya ile sınırladığı için bize kurulan tuzakların farkına varamıyoruz. Bostan olarak tabir edilebilecek dünyada, açgözlülüğün getirdiği bir hırsla bulduğumuz her şeyi, kimindir, nedir, ne değildir, helal midir, haram mıdır? demeden çuvalımıza dolduruyoruz. Bu hırs sonunda felaketimiz oluyor ama bunu o an düşünmüyoruz, düşünmüyoruz.

İnsanın açgözlü yapısını onarmak için emredilmiştir zekat, sadaka, infak gibi davranışlar. Yani zehrin panzehirleridir bunlar. Kıskanç, bencil, obur bir karakter ancak vermekle, paylaşmakla iyileştirilir bu yarısını. Değilse kontrolsüz bir ateşe dönüşür her şey...

Burada Nasreddin Hoca'ya tekrar kulak verelim isterseniz. Menkıbeye göre Nasreddin Hoca, zengin, obur ve aç gözlü biriyle Konya'ya gidiyormuş. Yolda acıktıkça yanlarındaki azıklarını çıkarıp yemeye koyuluyormuş. Fakat Hoca, daha bir iki lokma yemeden, adam azığının hepsini midesine indiriyormuş. Dahası, durmadan kazanmaktan, yemekten, içmekten söz ediyormuş. Hikâyenin devamı var ama biz burada biraz duralım. Zira bu metin, çok özlü biçimde yine çağdaş insanın var olan dünya nimetlerini paylaşma konusundaki hirsına ve paylaşım duygusundan yoksunluğuna vurgu yapıyor.

Bu vurguyu anlamak için şöyle çevremize bir göz gezdirmek yeter. Bir tarafta bir dilim ekmeğe muhtaç yoksullar, bir yanda şairin dediği gibi patlayıp tıksıncaya kadar yiyip içenler... "Han-ı yağma"yı sadece kendileri için var olmuş diye düşünenler. Başka bir söyleyişle adaletsizlik, eşitsizlik, nimetlerden hakça yararlanmama, dahası gasp, açgözlülük burada söz konusu olan. İnsan, böyle yapmakla insani bütün duyarlıklarını yitiriyor. Bu gerçekten ciddi bir ziyandır. Üstelik böyle yapanı da mutlu etmeyen büyük bir yanılgı... Çünkü; bir nimet paylaşıldıkça güzeldir. Lezzeti öyle hissedilir nimetlerin... Şükür öyle eda edilir.

Şimdi menkıbenin devamına geleyim: Hoca ve açgözlü yol arkadaşı yolculuklarını tamamlayıp Konya'ya gelirler. Ekmeklerini yeni pişirmiş, bir yandan yeni çıkaran, bir yandan da onları vitrine dizen bir fırıncıyla karşılaşırlar. Hoca, fırıncıya sorar: "Bu ekmeklerin hepsi senin mi?" Fırıncı, bu soruyu tuhaf bularak şaşkın şaşkın der ki: "Evet benim." Hoca, bu söz karşısında şöyle der: "Hepsi senin de niye yemiyorsun?" Bence menkıbenin bu bölümü Hoca'nın açgözlü yol arkadaşına verdiği bir derstir. Sonuçta o ekmekler fırından para ile alınacak bile olsa, onları üreten paylaşımcı bir ruh taşımaktadır. Ayrıca hepsini yemeye kalkışa bile ne kadanni yiyebilecektir ki?

Boşuna dememiş kadim bilgiler, "ekmeğini bölüş, sevgini çoğalt" diye. Değilse insanın hâli, evinin mahzenine gizlediği altınları gün boyu seven, onların sesleri, görüntüleri ile mutlu olduğunu sanan, sonra bir gün içeri girdiğinde mahzenin anahtarını kaybederek dışarı çıkamayıp onca altına rağmen açlığından ölen adamın hâlinde farklı olmaz. Maddi anlamdaki her şeyi burada bırakıp bir kefenle

öteye gideceğimiz bir kaderin yolcularıyız. Oraya ancak, iyilikler, hayırlar, güzellikler götürülebilecektir. İnsan, bu bilinçle hayata baktığında şunu anlar ki; hayat emanettir, can emanettir. Para, mal mülk emanettir, dahası imtihanın birer unsurlarıdır.

İnsanın açgözlü yapısını onarmak için emredilmiştir zekat, sadaka, infak gibi davranışlar. Yani zehrin panzehirlendir bunlar. Kısacası, bencil, obur bir karakter ancak vermekle, paylaşmakla iyileştirilebilir bu yarasını. Değilse kontrolsüz bir ateşe dönüşür her şey... İhtiraslarımız bizi bir ateş olup yakar. Bu, cehennemi bu dünyada yaşamak demektir. Verenler, paylaşanlar, kendisi kadar hatta ondan da fazla başkalarını düşünenler ise, cenneti bu dünyada yaşamaya başlayanlardır. Önemli olan kalbin huzurudur. Bu huzuru yaşayanın Bostan sahibinden endişesi olmaz. Zira hesabını verebileceği ameller işlemektedir.

Sözü yine bir Nasreddin Hoca menkıbesiyle tamamlayalım: Aylardan ramazanmış. Hoca'yı bir komşusu birkaç arkadaşıyla birlikte iftara çağırmış. Vakit geldiğinde sofraya oturmuşlar. Ev sahibi, bütün misafirlerin önüne küçük bir kaşık, kendi önüne de bir kepçe koymuş. Ezan okunur okunmaz iftarlar açılmış. Sofraya önce soğuk hoşaf gelmiş. Ev sahibi elindeki kepçeyi hoşaf kasesine daldırıp içiyor, her seferinde de "Ohhh, öldüm" diyor. Misafirler ise küçük kaşıkla içmeye çalışsalar bile, ne susuzluklarını giderebiliyor ne de hoşafın tadını alabiliyorlarmış. Hoca, bakmış ki olacak gibi değil, dayanamayıp ev sahibine seslenmiş: "Efendi, efendi! Ver şu kepçeyi de biraz da biz ölelim."

Bu menkıbe de muhterislerin, sadece kendini düşünenlerin sonuna kadar bu işi sürdüremeyeceklerini, bir gün gelip mağdur olanların da haklarını aramak için harekete geçebileceklerini gösteriyor. Olaya bir de bu gözle bakmak lazım... Nereye kadar gider zulüm, nereye kadar gider ihtiras... Elbet, sabrın da bir sınırı gelecektir. İnsan onuru eninde sonunda kendini korumanın bir yolunu bulacaktır. İyi ki böyle olmaktadır. Değilse hiç güzel gün görmezdi dünya... Ama biliyoruz ki; muhterisler kadar vermeyi bilenler, bundan huzur duyanlar, dünyada yaşamayı birlikte gülmek, birlikte ağlamak olarak görenler de var. İyi ki varlar. Değilse, hayat gerçekten çekilmez olurdu.

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

Ziya Paşa

(İnsanın aynası işidir, lâfa bakılmaz;
bir kişinin aklının seviyesi, yaptığı işte görünür.)

Tanzimat edebiyatının öncülerinden olan Ziya Paşa 19. asrın güçlü şairlerinden biridir. Geleneksel edebiyatımıza yeni açılımlar getirmiş, söyleyiş farklılığı ile hemen dikkatleri çekmiştir. Onun çok sayıda beyti bugün halk arasında âdeta bir atasözü gibi dolaşmaktadır. Ziya Paşa'nın şiirlerinde atasözleri, deyimler de yeni bir söyleyiş kazanmıştır.

Atalarımız "Lâfla peynir gemisi yürümez." demiş. İnsan, aklına her geleni söyleyebilir. Yapamayacağı şeyleri yapma iddiasında bulunabilir; fakat önemli olan bu değildir. Söylediklerini fiile dökabiliyorsa buna itibar edilir.

Söz, konuşmak elbette önemlidir. İnsanın konuşması bir bakıma onun aynasıdır. Nitekim yine bilge atalarımız: "Hayvan yulırandan, insan sözünden tutulur." demişler. İnsanın konuşması, kendini, karakterini, aklını, zekâsını hemen ele verir; nasıl bir insan olduğu konuşmasından anlaşılır. İnsan yalan da söyleyebilir, o zaman da onu iş başında denemek gerekir. Burada işten maksat amele değildir. Verdiği söze sâdık kalabiliyor mu, söylediklerini uygulayabiliyor mu, vaadini yerine getirebiliyor mu; yoksa sadece atıp tutuyor mu test edilmesi gereken nokta budur.

Evet, kişinin aynası sadece söylediği sözden ibaret değildir. Fiildir önemli olan; hareket ve tavırlardır.

Türk milleti, İslâmîyeti tanıdıktan ve kabul ettikten sonra asırlarca adaletsizliğin ve zulmün hüküm sürdüğü ülkelere adalet ve nizam götürmek için fetihler yapmıştır. Bilindiği gibi fetih, bir ülkeyi müstemleke hâline getirmek, toprak kazanmak, soykırım için yapılmamıştır hiçbir zaman. Eğer öyle olsaydı bunun adı zulüm olurdu. Hâlbuki atalarımız gittikleri yere adalet götürmüşler, huzur, refah götürmüşlerdir. Fethettikleri ülkelerin insanları teşekkür etmişlerdir. Türk askerini bir kurtarıcı olarak görmüşlerdir; çünkü kendi yöneticileri kendi halkına zulmetmiştir çoğu zaman. Fatihlerimizse, fethettiği ülkenin nizamını sağlamakla kalmamış, bu nizamın bozulmaması ve takibi için

paşaları, valileri dahi uzun süre buralarda görevli kalmışlardır. Türk askeri gittiği yerde, fethettiği ülke halkının canını, malını, ırzını, kendi canı, malı, ırzı bilmiş; onların bir kötülüğe bir zulme uğramaması için gerekli tedbirleri almıştır. İnsanların dillerini, dinlerini değiştirme mücadelesine hiçbir zaman teşebbüs etmemiş; böyle bir amaç gütmemiştir.

Maksat ve söz ile fiilin uygunluğuna dair en bariz misaller İstanbul'un ve Bosna'nın fethidir. İstanbul fethedildiği zaman Bizanslılar Fatih'i güllerle karşılıyor, Fatih Sultan Mehmed de onlara haklarını, hüriyetlerini veriyor, üstelik bu hak ve hüriyetlerin de hamisi olduğunu beyan ediyordu.

Tarih, belgelerle sabitlenmedikçe söylenen sözler elbette havada kalır. Söylediklerimizin havada kalmaması için Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı fethettikten sonra yayınladığı fermanndan örnek vermek isteriz.

Bosna'nın fethinden sonra bugün aslı Bosna'da, Foynica kentindeki Fransisken Kilisesi'nin duvarında asılı bulunan 1478 tarihli belgede (Günümüz Türkçesiyle) şöyle diyor Sultan Fatih:

"Ben Fatih Sultan Mehmet Han, bütün dünyaya ilân ediyorum ki, kendilerine bu ferman-ı hümayunum Bosnalı ruhbanlarına ve kiliselerine ve her din ve milletten herkes himayem altındadır. Onlara kimse mani ve zararlı olmasın. İstedikleri gibi, memleketimde hür ve müreffeh yaşasın ve gezsinler ve kiliselerine yerleşsinler. Ne hazretimden, ne vezirlerimden ve reayalarımından ve cümle memleketim halkından kimseler, bu insanlara dokunmayıp onları incitmesinler. Kendilerine ve mallarına ve canlarına ve kiliselerine ve dahi yabancı memleketlerden gelen in-

sanlar da aynı haklara sahip olalar. Yemin ediyorum ki, yeri ve göğü yaratan Allah hakkı için ve Peygamberimiz hakkı için (Muhammed Mustafa s.a.s.) ve yedi Mushaf hakkı için ve ulu peygamberler hakkı için ve yüz yirmi dört bin peygamber hakkı için ve kuşandığım kılıç hakkı için, emrime uyarak bana itaat ettikleri müddetçe bu fermana muhalefet edilmeyecektir. Şöyle bilene..."

Bu yüzden fethedilen ülke halkları bizden hiçbir zaman bîzar olmadığı için hep şükran duygusu içinde olmuşlardır. Ve bu yüzden gayri dinden olanlar bu insanların çoğu, bu güzelliğin İslâm'dan kaynaklandığına kani oldukları için kitleler hâlinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Tarihte Türklerle ilgili söz ve fiil uygunluğuna daha pek çok örnek bulabilirsiniz.

Ziya Paşa, konuşmaya, lâfa fazla itibar etmiyor. Yapılan iş önemlidir. İnsanın aklı, doğruluğu, dürüstlüğü, iyiliği, çalışkanlığı ancak iş ile ve iş başında, işi yaparken ölçülebilir kanaatini taşıyor. Hâsılı insanın özü ve sözü bir olmalı diyor Ziya Paşa.

Mehmet Âkif Ersoy da Ziya Paşa'ninkine benzer bir ifade ile diyor ki:

İhtiyar amcanı dinler misin oğlum Nevruz?

Ne çok söyle, ne büyük söyle; yiğit işte gerek.

Lafı bol, karnı geniş soyları taklit etme.

Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek.

Fatihlerle, Yavuzlarla, Kanunîlerle aynı hasletleri taşıyan Türk milletinin, geçmişte olduğu gibi bugün de özü-sözü birdir. İnşallah gelecekte dahi böyle olur.

Ahşabın Secdeye Daveti:

Beyşehir Eşrefoğlu Camii

Büyük Selçuklular'ın XI. yüzyıldan itibaren oluşturdukları mimarinin zamanla Anadolu kültürüyle kaynaşması sonucu, kıymetli eserler vücuda gelmiştir. Bu eserler arasında camiler büyük yer tutar.

Anadolu'da yapılmış olan Selçuklu dönemi camiler genellikle çok sütunlu ulucami tipindedir. Bunların çoğu dikdörtgen planlı yapılardır. İlk örnekleri düz tavanlı ve ahşap kirişli olan bu camilerin duvarları kesme taşlarla örülmüştü.

Türk mimarisinde ahşap direkli camilerin ilk örnekleri Orta Asya'da X-XII. yüzyıllar arasında Semerkant, Buhara ve Hive gibi şehirlerde görülür. Bu camilerin Anadolu'daki benzerleri Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlılar dönemlerinde inşa edilmiş olup, bir kısmı şöyle sıralanabilir: Konya Sahip Ata Camii (1258) Sivrihisar Ulucami (1274-1275), Afyon Ulucami (1272-1277), Ankara Arslanhane Camii (1290), Beyşehir Eşrefoğlu (1297), Karaman Hoca Mahmud Camii, (XIV. yüzyıl) Kastamonu Kasabaköy Camii (1367) Niğde Esiciler (Şah) Mescidi (1413-14), Ayaş Ulucami (XV.

yy)...

Türk mimari kültüründe önemli bir yeri olan ağaç direkli düz tavanlı ulu camilerin Anadolu'daki ilk örneklerinden olan Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Anadolu beylikleri döneminin ilk camisidir. Anadolu'nun olduğu kadar İslam camii mimarisinin de eşsiz bir örneğini oluşturur. Selçuklulara bağlı küçük bir beyliğin sınırları içinde yapılmış olmakla birlikte, Türk sanatının en olgun örneklerini barındıran seçkin bir yapıdır. Eşrefoğlu Camii, Selçuklu Ulucamilerinde görülen şu özelliklerin tamamını barındıran tek örnektir: Ahşap sütunlar, ahşap tavan, kalem işçiliği ile yapılmış süslemeler, künde-kârî tekniğiyle imal edilmiş ahşap minber, çinili mihrap, tuğla örgülü kubbe... Eserin en önemli özelliklerinden birisi de, süslemeciliğinde gölgeli nakış tekniğinin uygulandığı ilk eser olmasıdır...

Hem köklü geçmişi, hem de Türk mimarlık tarihinde özel bir yere sahip olması, Eşrefoğlu Camii'nin yazımıza konu olmasını sağlamıştır.

Eşrefoğlu Süleyman Bey'den Hatıra...

Peki, bu cami hangi tarihî dönemin eseridir, kimin mirasıdır? Bunun için tarihte kısa bir gezinti yapmak şarttır.

Cami, adını Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey (Vefatı: 1302)'den almıştır. Eşrefoğlu, 13. yüzyılın sonlarına doğru, Beyşehir ve çevresinde kurulmuş olan Eşrefoğulları Beyliğinin kurucusudur. Önceleri Anadolu Selçukluları'nın uç beyi olan Eşrefoğlu, 1283'te Selçuklu Sultanı 3. Gıyâseddin Keyhüsrev'in İlhanlılar tarafından öldürülmesinden sonra gelişen birtakım kanşıklıkların ardından Konya çevresinde beyliğini kurmuştur.

Bugünkü adıyla "Beyşehir" ya da geçmişteki isimleriyle "Süleymaniye", "Süleymanşehir", "Beyşehn" Eşrefoğlu Süleyman Bey tarafından imar edilmiştir. Zira, daha 1243'te Köseadağ savaşında Moğollarca tahrip edilen şehir, önceleri "Viranşehir" adıyla anılmaktadır. Aynı yüzyılın sonlarında da sık sık rakip beylik ve ülkelerin saldırılarına maruz kalan Beyşehir, Eşrefoğlu'nun hassas çabalarıyla bölgenin en önemli siyaset ve kültür merkezi durumuna gelmiş, döneminin bir medeniyet şehri olmuştur.

Eşrefoğlu'nun Beyşehir'de yaptığı eserlerin en önemlisi kendi adıyla anılan camidir. Eşrefoğlu Camisi belgelerde "Sultan Sancar b. Melikşah b. Alparslan", "Süleyman b. Eşref", "Süleymaniye", "Beyşehn", "Eşrefoğlu", "Eşrefzâde Camii" gibi isimlerle anılmıştır. Tam adı Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey Camii'dir. Camin Beyşehir'in gelişmesinde çok önemli işlevleri olduğu bilinmektedir. 1296-1299 yılları arasında yaptırıldığı taç kapı üstündeki kitabesinden anlaşılan Eşrefoğlu Camii, Beyşehir merkezinde, Beyşehir Gölü'nün 100 m. kuzeyinde, bugünkü İçerişehir Mahallesi'nde, Eşrefoğlu Külliyesi içindedir.

Eşrefoğlu Külliyesi'nde camiden başka, Eşrefoğlu Süleyman Bey'in türbesi, Bezzaziye hanı ve hamamı bulunmaktadır. Çevresindeki medrese ve bugünkü bedesten sonraki dönemlere aittir.

Eşrefoğlu Süleyman'ın 1301 tarihli türbesi, caminin doğu duvarına bitişik, sekizgen planlı, konik taş külahlıdır. Burada Eşrefoğlu Süleyman

Bey'in, eşinin ve oğlunun kabirleri bulunmaktadır.

Dikdörtgen Plan, Beşgeni Yapı...

Eşrefoğlu Camii, Anadolu'da ağaç direkler üzerine oturan düz ahşap taavanlı camilerin en büyüğü ve orijinalidir. Güney cephesi 31,80 m, batı cephesi 46,55 m olan dikdörtgen bir plana sahiptir. Yalnız, dikdörtgenin kuzeydoğu köşesi dik kesilmemektedir. Bu kısımda 45 derecelik bir kesik şeklinde yaklaşık 20 m uzunluğunda yeni bir cephe karşımıza çıkmaktadır. Böylece yapı beşgene dönüşmektedir. Burada başka bir ayrıntıya da temas etmek gerekir. Camin diğer cephelerdeki beden duvarlarının örülmesinde moloz taş kullanılmışken, bu bölümde kesme taşın tercih edildiği görülür.

Eşrefoğlu Camii'nin, birisi kuzeydoğudaki bu çarpık duvara, diğerleri doğu ve batı cephelere açılan üç girişi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, kuzeydoğuda olanıdır. Bu, ana giriş kapısı olup, dışa taşan ve yüksekliği yapı yüksekliğini geçen bir taç kapı şeklindedir. Bu taç kapı yedi metre genişlik ve on metre yüksekliktedir. Taç kapının sivri kemerinin içi mukamas dolguludur. Kapı kemerinin başlangıcı palmetlerle, kilit taşı şakayık motifleriyle vurgulanmıştır. Taç kapıyı kuşatan bordürlerin bezemesinde yoğun olarak rumi ve palmet motiflerinden

oluşan bezemeler bulunur. Öne doğru taşma yapan kütlesi, bitkisel tezyinatlı bordürleri, rozet ve yan mihrabiyeleriyle Selçuklu taş kapı geleneğini devam ettirir. Üstteki kitabe ise vakfiye niteliğindedir. Taş kapı başta olmak üzere, camin kapılarında ahşap kanatlar kullanılmıştır. Kapı kanatları üzerindeki ahşap süslemeler eş benzeri olmayan eserler olarak kabul edilmiştir.

Taş kapının hemen sağında tuğla örgü minare yükselir. Kare kaideli minare çokgen gövdeli ve tek şerefelidir. Minarenin kaidesinde bir su tesisi olan "Sebil" dikkati çeker. Burada daha önceki dönemlerden kalma mermer kabartma figür kullanılmıştır.

Ana kapının doğusundaki pencerenin aynalı kemerli alınlığında kıvrık dal, rumi ve palmet motiflerinin ortasında şakayık çiçeği, köşeliğinde ise düğüm motifleri bulunur.

Taş kapıdan, yapı enince uzanan dar bir galeriye girilir. Harimin bir parçası olan bu dar galeri aynı zamanda son cemaat yerinin ulu camilerdeki ilk uygulamalarındandır. Üzerinde boydan boya bir galerinin bulunduğu bu bölüm iç mekândan kısmen ahşap bir duvarla ayrılır. Buradan ana mekâna sırlı tuğla ve çini mozaik kaplı bir duvarın içindeki sivri kemerli bir kapı ile girilir. Bu iç kapının üstündeki çini kitabede caminin inşa tarihi (1296-1299) yazılıdır. Kapının kemer köşeliklerinde firuze zemin üzerine koyu mavi altı adet ışınlı yıldız şeklinde yerleştirilen ve çarkıfelek olarak da isim-

lendirilen çini mozaik süslemenin küfi tarzda yazılmış "Ali" ibaresi olduğu ileri sürülmektedir.

Ağaç Dersem Gönüllüme

Harim, mihrap duvarına dik olarak yerleştirilen, altı sıra oluşturacak bizimde dizilmiş, taş kaidelere oturan, ortalama 40 cm çapında ve 7,5 m yüksekliğinde, silindirik ve çokgen ahşap direklerle (sütun) yedi sahna (nef) ayrılmıştır. Mihrabı da kapsayan orta sahin ötekilerden daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Camiye sahınlara ayıran ahşap sütunların sayısı 48'dir. Bunların Anamas dağındaki sedir ormanlarından kesilip, Beyşehir gölünde 6 ay bekletildikten sonra fınlanıp kurutulmuş Eşrefoğlu Camii'nde kullanıldığı kaydedilir. Ahşap sütunların doğal kök boya ile renklendirildiği ve günümüzde de özgünlüklerini korudukları belirtilir. Bu ahşap direklerin abanoz ağacından oyma mukamaslı başlıkları vardır. Direkler kible duvarına dik yönde, ahşap kirişlerle birbirine bağlanmıştır. Bu kirişlere de enine olarak yuvarlak ahşap aşıklar oturtulmuş, böylece düz bir çatı örtüsü oluşturulmuştur. Buradaki ana kirişlerin yüzeyleri, tali kirişlerin uçları, konsolların araları, alt ve yan yüzleri ile başlıklar renkli boyalar ve motiflerle nakışlanmıştır. Özellikle orta sahin çok zengindir.

Orta sahinde, mihrabın önündeki kubbe, güneyde duvara bitişik olup, kuzeyde yıldız kesitli iki kâgir ayağa oturan üç sivri kemer üstünde yükselir. Kemerlerden kubbeye yelpaze biçimli üçgenlerle geçilir. Dıştan çok yüzlü piramidal bir külahla örtülü olan kubbenin içi sırlı tuğlalarla örülmüş ve mozaik çinilerle kaplanmıştır. Kubbenin ortasında beş köşeli bir yıldız içerisinde küfi ile Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri yer almaktadır.

Düz tavanlı cami tiplerinden olan Eşrefoğlu Camii, tavan sistemindeki işleme ve nakışlarıyla da dikkati çeker. Caminin ahşap tavanı renkli kalem işi süslemelere sahiptir. Özellikle konsollardaki kök boyalı motifler dikkat çekicidir. Bu tavanın ortasında ise bir aydınlık feneri bulunmaktadır.

Caminin özelliklerinden birisi de aydınlık fenerinin tam altına gelecek şekilde caminin zeminine yerleştirilen ve "karlık" denilen bir havuzun bulunmasıdır. Üstü açık bırakılan 4-5 metre derinliğindeki bu havuza, kış aylarında caminin damındaki kar çatının ortasındaki boşluktan atılmış. Biriken karn yavaş yavaş erimesiyle cami içinde meydana gelen nem, harimdeki ahşap unsurların ömrünü uzatmakta, çatlayıp kurumasını, çürümelerini engellemekteymiş... Ahşap unsurların 700 yılı

geçkin bir süredir ayakta kalmasını 'karlık'a bağlayanlar, bu tesis üzerine denk düşen çatıdaki aydınlanma fenelerinin restorasyonlar sonucunda kapatılmış olmasını yanlış bulmaktadır.

Caminin aydınlatılmasında altlı üstlü dikdörtgen ve kemerli pencereler kullanılmıştır. Kapılarında olduğu gibi, pencerelerinde de ahşap kanatlar tercih edilmiştir. Pencere kanatlarındaki süslemeler de, kapı kanatlarındakine benzer bir nitelik taşımakta, eşsiz ve benzersiz kabul edilmektedir. Beden duvarlarının hayli yukarıda yer alan pencerelerin altından ve üstünden, bütün yapıyı dolanan ahşap hatılar geçmektedir.

Çini Mihrap, Ceviz Minber...

Eşrefoğlu Camii'nin mihrabı tamamıyla döneminin zengin mozaik çinileri ile kaplanmıştır. 4,58 m eni, 6,17 m yüksekliği ile Konya çevresindeki bütün çinili mihraplardan daha büyüktür. Bu sanat şaheserinin bir kısım çinileri nemden etkilenecek dökülmüştür. Mihrap cephesine işlenen bitkisel, geometrik ve yazılı bordürlerde firuze, patlıcan moru ve lacivert renklerin ege-men olduğu görülür.

Mihrabın hemen yanındaki minber tamamen ceviz ağacındandır. Üstün bir işçilik ve zengin bir süslemeye, "kündekân" tekniğiyle, oymalı, çatmalı, çivisiz ve tutkalsız olarak yapılmış olan minber, caminin gösteriş ve zenginliğine yaraşır üstünlüktedir. Kündekân tekniğinin, beylikler dönemindeki en zengin örneklerinden olan minber, beşgen, sekizgen ve yıldız şekilli geometrik dolgular ve bitkisel bezemelerle kaplanmıştır. Bu iş-

çilik ancak sedef veya fildişi çatmalarıyla görülebilecek derecede inanılmaz bir düzgünlük ve inceliktedir. Minber, hat sanatına mahsus unsurları da taşır. Örneğin, minber kapısına ahşapla yazılmış hat'la Allah, Muhammed ve dört halifenin adları bulunmaktadır. Kapının sol üst köşesindeki kıvıncdal (rumi) bezemelerin arasına ise caminin muhteşem ahşap işlerini yapan İsa Usta'nın imzasına rastlanır: Ameli İsa"

Mihrabın önünde, orta sahnin dört direği arasında gene ahşaptan müezzin mahfili vardır. Oldukça alçak olan bu mahfil 1574/75'te yapılmıştır.

Kible duvarıyla batı duvarının birleştiği köşede 'Bey mahfili' vardır. Merdivenle çıkılan bu bölümün ahşap işlemeli parmaklıkları ile taşıyıcı kirişlerin konsol halinde yontulmuş uçlarında ve aralarında zengin nakışlar kullanılmıştır. Bu mahfilin tavanı ise hatai üslubunda çiçeklerle süslüdür. 'Bey mahfeli'ne cami dışından yapılacak en kolay giriş için caminin batıdaki kapısı kullanılabilir.

Ahşabın Daveti...

Eşrefoğlu Camii çeşitli bakım ve onarımlara tâbi tutulmuştur. Bunlar; 1900, 1934, 1937, 1941, 1956, 1962, 1965, 1968, 1996 tarihlerinde yapılmış restorasyonlardır.

Bu tamiratlar caminin birtakım değişiklikler geçmesine sebep olmuş, sözgeliği üstü önceleri toprak damla örtülü iken, önce kiremitle, sonra bakırla kaplanmıştı. Günümüzde ise kurşunla kaplıdır. 1996 yılındaki tamiratta ana mekânın zemini açılmış, demir ve beton kirişlerle takviyeye gidilmiştir. Yapıda bozulmaların en fazla görüldüğü unsur ise taç kapıdır. Bu kısımda mukamasları oluşturan taşlarda bozulmaların fazla olduğu söylenebilir.

Bitirirken söyleyelim: Beyşehir'de güzide bir mirası bünyesinde taşıyan görkemli bir ahşap cami bizi secdeye davet ediyor. Davete icabet gerekir...

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Şairi ve Mûte Şehidi

Abdullah B. Revâha (r.a.)

Abdullah b. Revâha (r.a.), Allah Rasulü (s.a.s.)'ne muhabbet ve itaatının yanı sıra aynı zamanda takva ehli bir zat olarak da tanınmıştır. Rivayetlerden onun ibadete çok düşkün, sünnete sımsıkı bağlı, Allah'tan çok korkan bir sahâbi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sıcaklığın en şiddetli olduğu zamanlarda çıkılan seferlerde dahi Abdullah (r.a.) sürekli oruç olmuştur.

Abdullah b. Revâha (r.a.) Medineli iki büyük Arap kabilesinden Hazrec'e mensuptur. Babası bu kabilenin Benî Haris kolundan Revâha b. Sa'lebe, annesi ise Kebşe'dir. Kendisi gibi Medineli olan Hassân b. Sâbit (r.a.) ile birlikte Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve İslâm'ı müşriklerin sözlü saldırılarına karşı savunan şairlerden birisidir. Nitekim Allah Rasulü (s.a.s.) onun şairliği hakkında, "Abdullah'ın şiirleri müşrikler üzerinde oklardan daha etkilidir" demiştir.

Bazı İslâm âlimleri Şuarâ suresinin son ayetinin Abdullah b. Revâha (r.a.) hakkında nazil olduğu kanaatindedirler. Rivayete göre Abdullah b. Revâha (r.a.), adı geçen surenin "Şairlere sapıklar uyar; onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin?" mealindeki 224-226. ayetleri inince, "Allah benim de şair olduğumu biliyor, demek ki ben de onlardanım" diyerek endişeye kapılmıştır. Bunun üzerine, "Ancak iman edip iyi işler yapanlar müstesna..." şeklinde başlayan 227. ayet nazil olunca onun endişesi ortadan kalkmıştır.

Etkili bir şair, hatip, aynı zamanda büyük bir asker olması sebebiyle Abdullah b. Revâha (r.a.), yaşadığı dönem boyunca Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hususi teveccüh ve itimadına mazhar olarak ashab-ı kiram arasında temayüz etmiş, bu özellikleri sayesinde mühim görevler üstlenmiştir. Nitekim Mekkeli Müslümanlar ile Medineliler arasında büyük siyasi ittifak anlamına da gelebilecek İkinci Akabe Biatı'nda Medine'yi Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nazarında temsil edecek 12 nakib (temsilci) arasına o da dahil edilmiştir. Bu gelişme onun Rasulü Allah (s.a.s.) yanında olduğu kadar, Medineliler arasındaki saygın mevkiine de işarettir. Abdullah b. Revâha (r.a.), Akabe'de gerçekleştirilen ikinci biat esnasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'e, "Ya Rasulallah! Sana 12 Havarinin İsa'ya (a.s.) biat ettiği şekilde biat ediyorum" demiştir.

Abdullah b. Revâha (r.a.) Medine'de İslam dininin yayılması çabalarına büyük katkı sağlamıştır. O, müşrik Arapların tapındıkları putlardan aşın derecede nefret eder, insanların cansız ağaç ve taş parçalarına tapmalanna bir türlü anlam veremediğini söylerdi. Bu amaçla insanları putperestlik inançlarından kurtarmak için elinden gelen gayreti gösterirdi. Rivayete göre ashaptan Ebu'd-Derdâ (r.a.) onun putlardan nefreti sebebiyle Müslüman olmuştur.

Medine'de Ebû'd-Derdâ (r.a.) henüz İslam dini ile müşerref olmamıştı. Onun çok ihtiram gösterdiği bir putu vardı. En yakın arkadaşı Abdullah b. Revâha (r.a.) ise onun putlardan yüz çevirip imanın

huzuruna kavuşmasını çok istiyordu. Bu amaçla dostunu ısrarlı bir şekilde İslam'a girmeye davet ettiyse de bunda bir türlü netice alamadı. Fakat Abdullah (r.a.) bu konuda ısrarını sürdürdü. Nihayet bir gün arkadaşının evinden ayrıldığını görünce, onun putunun yanına giderek bir balta ile parçaladı. Ebû'd-Derdâ (r.a.)'nın hanımı Abdullah (r.a.)'ı engellemeye çalıştıysada başarılı olamadı. Kısa süre sonra evine geri döndüğünde hanımının ağladığını gören Ebû'd-Derdâ (r.a.), bunun sebebini sorduğunda hanımı olanları anlattı. Ebû'd-Derdâ (r.a.) ilk anda Abdullah (r.a.)'ın yaptığına çok içerledi. Ancak daha sonra, "Putta bir marifet olsaydı, kendisini savunur, korurdu" dedikten sonra, hadisenin müsebbibi Abdullah b. Revâha (r.a.)'nın yanına giderek onun huzurunda Müslüman oldu.

Abdullah (r.a.) hicret günü Rasulü Allah (s.a.s.)'a mihamdarlık yaptı. Hicretten sonra Medine döneminde gerçekleşen faaliyetlerin hemen tamamında hazır bulundu. Nitekim ilk adım olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) onu, okuma-yazma bilmesi sebebiyle özel kâtipleri arasına dahil etti. Medine'de gerçekleştirilen Ensar-Muhacir kardeşliği faaliyetinde Allah Rasulü (s.a.s.) Abdullah (r.a.)'ı, Muhacirlerden Mikdad b. Esved (r.a.) ile din kardeşi kabul etti.

Müslümanların gerçekleştirdikleri seriyye ve gazalarda da Abdullah b. Revâha (r.a.) mühim vazifeler ifa etti. O, Bedir, Uhud, Hendek, Hayber gibi büyük savaşlara katılmış, Hudeybiye Barış Antlaşması öncesinde gerçekleşen Rıdvan Biatı'nda ha-

portre

zir bulunmuştur.

Kaynakların rivayetlerine göre

Abdullah (r.a.),

Hudeybiye'den bir yıl

sonra gerçekleşen Umre-

tü'l-kaza se-

ferlerine işti-

rak etmiş, yol

boyunca ve

Mekke'deki faali-

yetleri esnasında

Hz. Peygamber

(s.a.s.)'in yakın korumalı-

ğını üstlenmiştir. Abdullah

b. Revâha (r.a.) bu görevlerin

yanı sıra Rasul-i Ekrem (s.a.s.) tarafın-

dan savaştan geride kalanlara Bedir zaferinin müj-

desini vermek için Zeyd b. Harise ile birlikte Me-

dine'ye gönderilmiştir. Uhud savaşından bir yıl

sonra gerçekleşen İkinci Bedir Seferi (Bedrü'l-

mev'id) sırasında ise Medine'de Hz. Peygamber

(s.a.s.)'in vekili olarak şehrin sorumluluğunu üst-

lenmiştir. Hendek Savaşı sırasında Benî Kureyza

Yahudileri'nin Mekke'li müşriklerle anlaşıp Müslü-

manlara ihanet ettikleri haberinin doğruluğunu

araştırmak amacıyla, Hz. Peygamber (s.a.s.) tara-

findan Medineli Sa'd b. Muaz (r.a.) başkanlığında

gönderilen heyetin içinde Abdullah b. Revâha

(r.a.) da yer almıştır.

Abdullah b. Revâha (r.a.) Hayber seferinden ön-

ce Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yola çıkanları

keşif birliğine komutan tayin edilmiştir. Allah

Rasulü (s.a.s.) onu ayrıca Hayber fethinden sonra

Yahudilerle yapılan anlaşma gereği bölgede elde

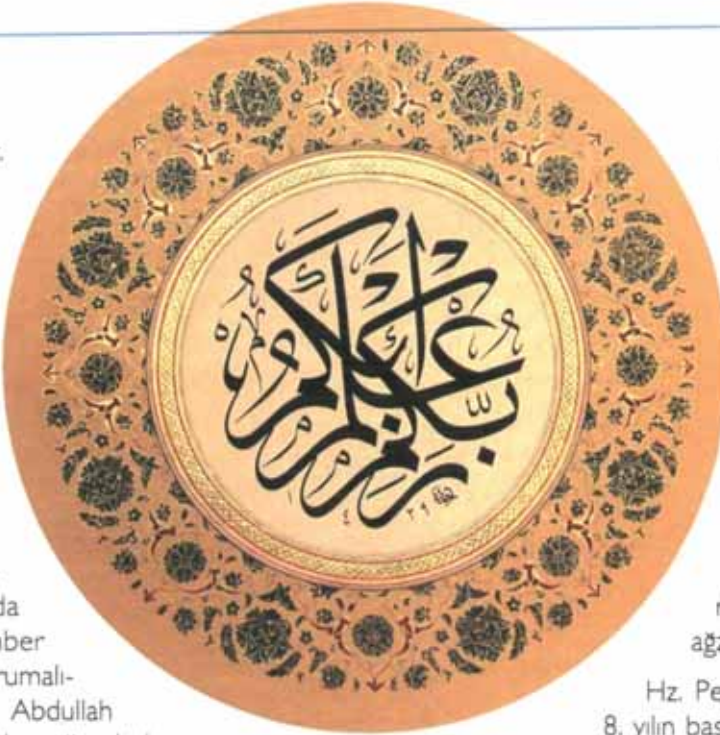
edilen ürünlerin Müslümanlarla Yahudiler arasın-

da paylaşılması işinde de yetkili kılmiştir. Bir de-

fasında bu görevini yerine getirmek için Hayber'e

geldiğinde Yahudiler, ona kıymetli eşyalar takdim

etmek suretiyle kendisinden toplanan mahsulün

eksik gösterilmesini

talep etmişlerdi. Bu

teklifi duyunca son

derece hiddetlen-

en İbn Revâha

(r.a.) muhatapla-

rını şu şekilde

azarlamıştır: "...

Sizin bana teklif

ettiğiniz ücret

açık bir rüşvettir.

Rüşvet ise bize ha-

ramdır. Biz kesinlikle

rüşvetten gelen şeyi

ağzımıza koymayız."

Hz. Peygamber (s.a.s.), hicri

8. yılın başında (M. 629) ashop-

tan Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi (r.a.) İsl-

am'a davet mektubuyla birlikte Busra valisine

elçi olarak göndermişti. Bizans İmparatorluğu'na

bağlı olarak Arabistan'ın kuzey bölgelerini idare

eden Gassânî Emîri Şürahbil b. Amr, Medine'den

gelen elçi Hâris (r.a.)'i kendi kontrolündeki mev-

kiiden geçerken yakalayıp katletti. Hz. Peygamber

(s.a.s.), milletlerarası geçerliliği olan elçilik hukuku-

nu hiçe sayan ve Müslümanlara karşı alenî bir düş-

manlık işareti olarak gördüğü bu hareketi karşılık-

sız bırakmamak için, Zeyd b. Hârise (r.a.) komu-

tasında bir orduyu Şam topraklarına doğru hare-

kete geçirdi. Tertip edilen askerî birliğin ikinci ko-

mutanlığına Cafer b. Ebû Tâlib getirildi. Ordunun

üçüncü komutanlığı da Medineli Abdullah b. Re-

vâha (r.a.)'ya verildi.

Müslüman askerler Şam'a doğru harekete geç-

meden önce Abdullah b. Revâha (r.a.), Peygam-

berimiz (s.a.s.) ile vedalaştıktan sonra, "Allah, Mû-

sâ'ya olduğu gibi, sana olan ihsanlarını da sabit ve

devamlı kılsın. Yardım olunan ve zafere kavuştu-

ruhanlar gibi, sana da yardımını ihsan buyursun" di-

leğinde bulundu. Onun bu sözlerinden son dere-

ce memnun olan Allah'ın Rasulü (s.a.s.) şu şekilde

mukabelede bulunmuştur: "Ey Revâha'nın oğlu!

Allah seni de iyilikle en güzel şekilde sabit ve devamlı kulsın."

Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in elçisini öldüren Gassânî emiri Şurahbil Müslümanların kendi bölgesine doğru yürümekte olduklarını haber alınca durumu Bizans İmparatoru'na bildirmişti. Bunun üzerine bölgede bulunan Lahm, Cüzâm, Behrâ, Belî gibi Arap kabilelerinin dahil olmalarıyla birlikte 100 bin kişilik bir Bizans ordusu Müslümanlara karşı harekete geçirildi. Her iki taraf Şam bölgesinde Belkâ şehrine bağlı Mûte mevkiinde karşı karşıya geldiler. Hicri Cemaziyevvel 8 (Eylül 629) yılında gerçekleşen muharebede Müslümanların ilk iki komutanı sırasıyla şehit düştüler. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha (r.a.) sancağı eline alarak İslam ordusunun yönetimini üstlendi. Ancak kısa süre sonra o da şehitler kervanına dahil oldu. Bu sırada Medine'de bulunan Hz. Peygamber (s.a.s.) gözyaşları içinde komutanlarının peş peşe şehit oluşlarını ashabına aktarmış, sonunda Hâlid b. Velîd (r.a.)'in idareyi ele alarak başanlı bir ric'at hareketiyle Müslümanları hezimetten kurtardığını haber vermiştir.

Abdullah b. Revâha (r.a.) şehit edildiği Mûte ordusunda komutanlığı yanı sıra şair ve hatipliğini de konuşturarak, Müslüman askerleri düşmana karşı cesaretlendiren mahiyette şu konuşmayı yapmıştır:

"Ey kavmim! Vallahi, sizin şimdi istememiş olduğunuz şey, arzulayıp elde etmek için sefere çıktığınız şehitliktir. Biz insanlarla ne sayıca, ne silahça, ne de at ve süvarice çokluk olduğumuz için değil, Allah'ın bizi şereflendirmiş olduğu şu din kuvvetiyle savaşıyoruz. Gidiniz! Savaşınız! Bunda muhakkak ki iki iyilikten biri, ya zafer, ya da şehitlik! Vallahi, Bedir Savaşında yanımızda iki at, Uhud Savaşı gününde de bir tek at bulunuyordu. Eğer bu seferimizde düşmana galip gelmek kaderde varsa, zaten Allah'ın ve Peygamberimizin bize vaadi de böyledir. Allah vaadinden vazgeçmez. Eğer kaderde şehitlik varsa, böylece cennetlerde kardeşlerimize kavuşmuş oluruz." Onun savaşın hemen ön-

cesinde yaptığı bu cesaret artıncı konuşmalar neticesinde üç bin kişilik bir orduya sahip Müslümanlar, kendilerinden kat kat büyük düşmana korkusuzca hücum etmişlerdir.

Abdullah b. Revâha (r.a.) hayatı boyunca Peygamberimiz (s.a.s.)'e büyük saygısı ve onun bütün emirlerine hiç tereddüt etmeden itaati ile meşhur olmuştur. Rivayete göre o, bir gün Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in huzuruna geliyordu. Rasûlullah (s.a.s.) ise bu esnada mescidinde ashabına hutbe irad ediyordu. Abdullah b. Revâha (r.a.) mescide yaklaşmış, fakat henüz içeriye girmemişti. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cemaate dönerek, "Oturun" dediğini işitti. O da verilen emri duyar duymaz, mescide girmeden olduğu yere çöktü. Rasûlullah (s.a.s.)'in konuşmasını bitirinceye kadar da yerinden kıpırdamadı. Ashaptan bazıları Peygamber Efendimize (s.a.s.), "Ya Rasûlallah, Abdullah b. Revâha'nın nerede oturduğunu görüyor musunuz? Sizin cemaate, 'Oturun' diye emrettiğinizi işitince, hemen olduğu yere oturdu!" dediler. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Abdullah (r.a.)'ın teslimiyetini ve itaatini gösteren bu hareketinden çok memnun oldu ve "Allah, senin kendisine ve Peygamberine olan itaatini arttırsın" duasında bulundu.

Abdullah b. Revâha (r.a.), Allah Rasûlü (s.a.s.)'ne muhabbet ve itaatının yanı sıra aynı zamanda takva ehli bir zat olarak da tanınmıştır. Rivayetlerden onun ibadete çok düşkün, sünnete sınıksız bağlı, Allah'tan çok korkan bir sahabe olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sıcağın en şiddetli olduğu zamanlarda çıkılan seferlerde dahi Abdullah (r.a.) sürekli oruç olmuştur.

Ashap arasında şairliği ile meşhur olan Abdullah b. Revâha (r.a.)'nın Arap edebiyatı kaynaklarında bir divanından bahsedilmez. Onun şiirleri daha ziyade İbn Hişâm'ın es-Sire'si başta olmak üzere, çeşitli siyer, tarih, meğâzî ve tabakat kitaplarında dağınık vaziyette bulunur. Daha sonra onun kaynaklarda dağınık şekildeki şiirleri Dîvânı Abdullah b. Revâha adıyla bir araya getirilip yayımlanmıştır.

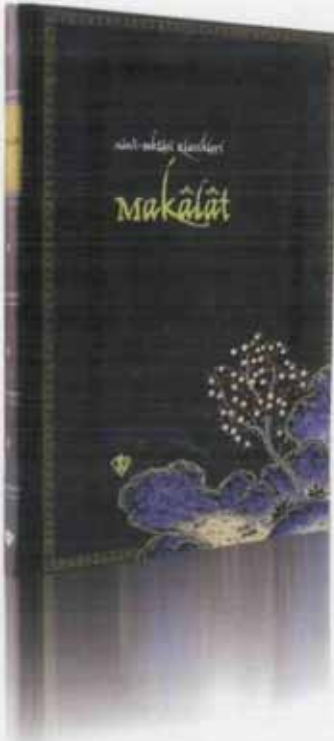

KİTAP TANITIMI

Yrd. Doç. Dr. Kıyasettin Koçoğlu
İgdir Üniv. İlahiyat Fak.

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli Makâlât

Haz. Prof. Dr. Ali Yılmaz, Prof. Dr.
Mehmet Akkuş, Dr. Ali Öztürk, Türkiye
Diyanet Vakfı Yay., 1. Baskı, Ankara,
Şubat 2007, 144 s.

Tarih çalışmaları geçmişin karanlığında saklı kalmış verilerin günümüze ulaşabilenleri üzerinden yapılmaktadır. Geçmiş bir manada geleceğin üzerine bina edildiği için geçmişte yaşanan hadiselerin doğru tespit edilip günümüze ulaştırılması ve doğru değerlendirilerek insanların geleceklerine ışık tutacak hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu verilerin zaman sürecinde yol alırken subjektif etkilere maruz kalmaları söz konusu olduğu gibi bunların seçilerek güncellenmesinde de benzer etkiler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmacının bilimsel metotları kullanması ve en azından metodik nesnelliği temel alması gerekmektedir. Çünkü elde edilen verilerin bir kısmı somut olsa da bir kısmı soyut verilerden oluşmaktadır ki onlar okuyucunun veya yorumlayıcının algısına göre ifadelenebilir.

Din anlayışlarındaki farklılıklar ve oluşan gelenekler bu anlamda daha özellik arz eden bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dinin yaptırım etkisinin güçlülüğü ve aynı zamanda etki alanındaki genişliği elde edilen verilere yüklenen anlam ve misyonun etkinliğini daha belirgin olarak öne çıkarmaktadır.

Dini gelenek veya anlayışlar bazen öne çıkan fikirler üzerinden yürütülürken daha çok önderlik eden kişilerin şahısları ve onların etrafında gelişen fikir ve olaylar üzerinden devam ettirilmektedir. Bu anlamda önder kişilerin hem tarihsel hem de menkıbe tarzı oluşan kişiliklerinin hatta zaman zaman menkıbeye dayalı kişiliklerinin daha öne çıkarıldığı görülmektedir. Genel olarak bilgi fazlalığı ve kontrolsüz bilgi üretiminden kaynaklanan bilgi kirlenmelerinin de ciddi problem teşkil ettiği müşahade edilmektedir. Böylesi alanlarda temel kaynaklara yönelik çalışmalar doğru algı ve yorumlanmada en temel verileri oluşturduğundan her zaman önemli olmuştur.

İmam Mâtürîdî, Hoca Ahmed Yesevî, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli gibi Türk-İslam kültürünün önemli mütefekkir ve müşşidlerinden birisi de hiç şüphesiz Hacı Bektâş-ı Veli'dir. Farklı tarihlendirmeler yapılırsa da genel olarak 1209-1270 yılları arasında yaşadığı kabul edilen Hacı Bektâş-ı Veli, sonraları ismi kendisine atfedilerek Hacıbektaş olan ve bugün Nevşehir il sınırları içerisinde bulunan Sulucakarahöyük'te metfun bulunmaktadır.

Hacı Bektâş-ı Veli Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında önemli roller ifa etmiş manevi bir önderdir. "Bektaşilik" tarikatının kurucusu olarak da kabul edilen bu büyük insanın kendi döneminden itibaren her devirde birçok ta-

kıpçısı ve müntesipleri olmuştur. Günümüzde de kendisini ona bağlı hisseden ve sevgi besleyen birçok kimse ve topluluk vardır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatının bütün safhalarıyla ilgili maalesef yeterli bilgi olmadığı gibi kimliği, dini ve kültürel hayatımızdaki yeri, görüş ve düşünceleri hususunda değişik değerlendirmeler ve görüşler ileri sürülmektedir. Ancak özellikle son dönemlerde onun hayatı ve fikirleri üzerinde özellikle de eserleri üzerinde yapılan bilimsel nitelikli çalışmalar konuyla alakalı daha sahih bilgilerin elde edilmesine yaptıkları katkı bağlamında memnuniyet vericidir.

Bu gün tanıtımını yapmaya çalışacağımız "Makâlât" isimli eser Hacı Bektaş-ı Veli'ye atfedilen eserler içerisinde isnadı en sağlam olanıdır. Eserin pek çok nüshası ve baskısı olmasının yanı sıra elimizdeki eser Hacı Bektaş-ı Veli evlatlarından Veliyeddin Hürrem Ulusoy'un özel kütüphanesinden elde edilmesi ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendi adına izafe edilen dergahta okunmuş olduğu kabul edilen nüsha olması açısından önemlidir.

Eser, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu (DİB Başkanı), Prof. Dr. M. Saim Yeprem (TDV Yayın Kurulu Başkanı), Doç. Dr. Osman Eğri (Proje Koordinatörü)'nin takdim yazılan, içindekiler, önsöz, kaynak kişi Veliyettin Hürrem Ulusoy tanıtım yazısı, giriş, Hacı Bektaş-ı Veli kimdir, eserleri, makâlât, nasıl bir çalışma yapıldı, kaynaklar ve orijinal metnin fotoğrafları, transkripsiyonu ve sadeleştirilmiş halinden müteşekkildir. Eser, okuyucunun ve özellikle konuya ilgi duyan araştırmacıların karşılaştırmalı olarak istifade etmesine imkan veren özelliklere sahiptir. Eserde geçen ayetlerin sure ve numaraları ile hadislerin kaynakları ve kaynağı bulunamayan sözler dipnotlarda belirtilmiştir. Oldukça kaliteli ve renkli baskıya sahip olan eserin iç dizaynı da okuyucuyu cezbedici niteliktedir.

Eser, tasavvufi bir içeriğe sahiptir. Dört kapı ve kırk makamı açıklamak amacıyla yazılmıştır. Dört kapıdan maksat "şeriat", "tarikat", "marifet", "hakikat" kavramlarıdır. Kırk makamda bu kapılardan girilerek kat edilecek kırk adet merdiven basama-

ğıdır. Hacı Bektaş-ı Veli burada bu kapıları aralayarak her birindeki onar makamın neler olduğunu ve her makamdan bir sonraki makama ulaşmak için neler yapmak gerektiğini anlatmaktadır.

Makalat'ın tamamı bir mukaddime ile on bir babdan meydana gelmektedir.

Kısa mukaddimede besmele, hamdele ve salveleden sonra eserin sahibi olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi medheden bir giriş bulunmaktadır. Bu kısmın daha sonra metne yapılan bir ilave olması mümkündür. Eserin asıl kısmını meydana getiren babların konuları şöyledir:

Bâb: Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Hakk Teala, Adem'i dört türlü nesneden yarattığı ve onun evladını da dört bölüğe ayırdığı, her birini dört türlü ibadete bıraktığı (vr. 2a-5b) ve bu dört nesnenin yel (rüzgar), su, ateş ve toprak olduğu, bu bölüklerin abidler, zahidler, arifler ve muhiblerden oluştuğu ve onların dikkat etmesi gereken noktalar üzerinde durulmaktadır.

1. Bâb: Şeytanın hallerini açıklar (vr.5b-7b).
2. Bâb: İnsan kaç makamda Tann'ya ereceğini bildirir (vr. 7b-9b).
3. Bâb: Tarikatın makamlarını beyan eder (vr. 9b-10b).
4. Bâb: Marifet makamlarını açıklar (vr. 10a).
5. Bâb: Hakikat makamını açıklar (vr. 10a-11b).
6. Bâb: Marifetin cevabını beyan eder (vr. 11b-14a).

7. Bâb: Ariflerin tevhidi (vr. 14a-18a).
 8. Bâb: Adem'in özelliklerini bildirir. (vr. 18a-24b)
- Makalat'ta anlatılan dört kapı ve kırk makam şu şekildedir:

Şeriat'ta bulunan on makam:

1. İman getirmek ve imanin esasları ele alınmaktadır.
2. İlim öğrenmek.
3. Namaz, zekat, oruç, hac, seferberlik zamanı kaçırmamak, cenabetten temizlik.

KİTAP TANITIMI

4. Helal kazanmak ve ribayı haram bilmek.
 5. Nikah kıymak.
 6. Hayız ve lohusalık hallerine riayet etmek.
 7. Cemaat sünnetine riayet etmek.
 8. Şefkatli olmak.
 9. Temiz yemek, temiz giyinmek.
 10. İyiliği emredip, kötülüğü menetmek.
- b) Tanıkatta bulunan on makam
1. Tevbe etmek.
 2. Mürid olmak.
 3. Saç kesmek.
 4. Nefsi olgunlaştırmak için mücadele etmek.
 5. Hizmet etmek.
 6. Korkmak.
 7. Ümit var olmak.
 8. Hırka, zenbil, makas ve seccade gibi emanetlere sahip olmak, onlardan ibret almak.
 9. Nasihat ve muhabbet sahibi olmak.
 10. Aşk ve şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendini fakir hissetmek
11. Can makamı
- c) Marifette bulunan on makam
1. Edep.
 2. Korku.
 3. Perhizkârlık, haram olanlardan sakınma, takva sahibi olmak.
 4. Sabır.
 5. Utanmak.
 6. Cömertlik.
 7. Bilgi sahibi olmak.
 8. Miskinlik, benlikten geçip, kişinin kendini Allah'a vermesi.
 9. Marifet sahibi olmak, Allah'ı bilmek.
 10. Kişinin kendini bilmesi.
- d) Hakikatte bulunan on makam:
1. Toprak gibi mütevazı ve verimli olmak.
 2. Herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak.

3. Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek.
4. Dünyadaki her şeyin ve herkesin kendisinden güvende olması.
5. Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itaatkâr olmak, o'na olan muhabbetini göstermek.
6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek.
7. Seyr-u süluka girmek.
8. Sır saklayabilmek.
9. Allah'a yalvarıp yakarmak.
10. Allah'ın varlığını müşahade etmek ve ona ulaşmak.

Hacı Bektaş-ı Veli kırk makamı katedip hakikatin son merhalesine ulaşmak için bu kırk makamı ve bunlarda nelerin yapılması gerektiğini tek tek belirtmiştir. Makalat bir anlamda bu kırk makama işaret etmek ve onları açıklamak için yazılmıştır. Onun dışındaki kısımlar bunların açıklanması ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin müminler için gerekli gördüğü diğer konuların izahıdır. Bu dört kapı kırk makam Hoca Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâme'si ile de benzerlikler arz etmektedir.

Makalat'ta dikkati çeken bir husus da, her makamda yapılması gereken şey söylendikten sonra genellikle bunlarla ilgili ayet, hadis veya kelam-ı kibar kabilinden bir söz getirilmiş olmasıdır.

Eser, genel itibarı ile İslam'ın temel prensiplerini ortaya koymaktadır. Üslubundaki kolaylık, zamanda dilindeki sadelik, meselelerin özellikle yazıldığı dönemin şartları içerisinde düşünüldüğünde pratik kullanıma yönelik ve insanların öğrenmesini kolaylaştıran özelliklere sahip bir şekilde maddeler halinde ele alınması dikkat çekicidir.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınlamayı hedeflediği "Anadolu Halk Klasikleri" Serisi içerisinde yer alan özgün ve otantik temel kaynaklardan oluşan "Alevi Bektaşî Klasikleri" dizisi içerisinde yer alan Makalat, önemli bir kültür zenginliğimizi yeniden gündeme taşımaktadır.

Nağmeden Göniile

Musiki

Diyanet Aylık Dergi'nin ücretsiz ekidir.
Mayıs 2009 • Sayı 221

Hız. Peygamber Döneminde Musiki ve Türk Din Musikisi'nde Hız. Peygamber

Musiki, "düşünme" özelliğinden ayrı olarak insanı diğer varlıklardan ayıran "hissiyât-ı âliyye" dediğimiz yüce hislerin başında gelir. Zira "güzel olan ve güzeli seven" Cenab-ı Allah, estetik bir duygu olan musikiyi de insanlığın fıtratına nakşetmiştir. İslam, fıtrî bir dindir ve insanın maddi-manevi hiçbir özelliğini reddetmez. Bu bağlamda dinimiz, istismar etmeksizin ve Cenab-ı Allah'ın sınırları dahilinde olmak şartıyla insanın bu ihtiyaçlarının serbest bir şekilde tatmin edilmesine izin vermektedir. Hatta bu konuda dinimiz Yüce Yaradan'ın lütfettiği bu kabiliyet ve istidatların geliştirilip olgunlaştırılmasını tavsiye etmektedir. İslam dini ne kadar fıtrî ve tabii ise musiki de o kadar fıtrî ve tabiidir.

İbn Sina müziği şu şekilde tarif etmektedir: "Müzik birbirleriyle uyumlu olup olmadıkları yönünden sesleri ve bu sesler arasına giren zaman sürelerini, bir melodinin nasıl kompozite edildiğinin bilinmesi amacıyla araştıran matematiksel bir ilimdir." Tariften de anlaşılacağı üzere musikinin iki ana unsuru olan "ses" ve "ritim'i de yaratan yine Cenab-ı Hak'tır ve bu musiki ancak O'nu hatırlattığı oranda güzelleşir. Hz. Mevlana da bu meyanda "musiki, Allah âşıkları için ruhun gıdasıdır; zira onda sevgiliye yani Allah'a kavuşma ümidi mevcuttur" buyurmaktadır. Ünlü Batılı müzisyen Beethoven "musiki, insanı Allah'a en ziyade yaklaştıran şeydir ve bütün bilgilerin ve felsefelerin üstündedir" demektedir.

Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'inde yerine göre çirkin sesten bahsetmiş (Lokman, 19), Hz. Davud'a bir mucize olarak verdiği çok güzel sesi ifade etmiş (Sebe, 10), kendisinin haram kılmadığı zinetleri kimin haram kılabilceğini sormuş (Araf, 32) ve en önemlisi de "elest bezmi"nde "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Araf, 172) diye sorarak insanı ahenkli, lahuti ve tatlı sesle hitap etmiştir. Hakikatte müzisyenlerin ürettikleri besteler ve ortaya koydukları yeni sesler, ancak Rabbimizin bu hitabında işittikleri güzelliği arama ve yakalama çabasından ibarettir. Müminler için "üsve-i hasene" (en güzel örnek) olan Hz. Muhammed (s.a.s.) ise "Kur'an'ı güzel seslerinizle süsleyiniz; Cenab-ı Hak güzel sesle cehren ve teganni ile Kur'an okuyan bir peygambere kulak verdiği gibi hiçbir şeye kulak vermemiştir." buyurmaktadır. (Buhari, Kitâbü't-tevhid, VIII, 214)

Hz. Peygamber dönemine gelecek olursak; İslamiyet'in ilk dönemlerinde musiki, dinî bir kimlik altında Kur'an-ı Kerim tilaveti, ezan, bayram salatları, tekbir ve tehliller olarak tezahür ediyordu. Din dışı musiki ise "nasb", "hudâ" ve "inşâd" formları çerçevesinde "şa'bî" (halk) musiki olarak aynı şekilde icra ediliyordu. Jules Rouanet bu dönemde mevcut bu türlere binaen "sakîl", "remel" ve "hezec" türlerinden bahsetmektedir. Bu üç form Arap musikisinin şiir vezinlerinden esas alınan ritimsel formlarıdır. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.) zamanında musikinin düğünlerde, bayramlarda karşılama ve uğurlamalarda, yolculuklarda, gaza ve cihatlarda icra edildiği tarih ve hadis ilmi kaynaklarında yer almaktadır. Bu kaynaklarda geçen hadisler Hz. Peygamber ve sahabenin tatbikatı musikiden zevk almanın mübah olduğunu en açık şekilde göstermektedir. Rasulü Allah (s.a.s.)'ın m. 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicreti ile birlikte konum değiştiren İslam hareketine paralel olarak "İslam musikisi" de yeni bir merhaleye girmiştir. Daha Rasulü Allah Medine'ye girerken Beni Neccar'dan kızlar ellerinde deflerle şiir ve türküler okuyarak Rasul-i Zîşan'ı musiki ile karşılamışlar, çocuklar ve kızlar Seniyyetü'l-Veda' adlı tepede defler çalmak suretiyle "tale'a'l-bedru aleynâ min seniyyeti'l-vedâ" diye başlayan mısraları terennüm etmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde musiki formlarında bir değişiklik olmamış ve öteden beri kullanılan formlar kullanılmıştır. Bu dönemdeki musikîşinaslardan bahsedecek olursak öncelikle Rasulü Allah'ın müezzinlerinden başlamak gerekir: Bilal b. Rebâh el-Habeşî, Abdullah b. Ümmi Mektum, Ebû Manzûre, Sa'du'l-Karaz (Sa'd b. Âiz).

Arap müzik tarihçisi H.G. Farmer, Kâtip Çelebi'yi kaynak göstererek Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın düğününde def çalarak şarkı söyleyen Amr b. Umeyye ed-Damîrî ve Hamza b. Yetîm'den bahseder. Hamza'nın Bilal-i Habeşî ile Rasulü Allah'ın huzurunda def çalıp şarkı söylediği rivayetini de ekler. Ayrıca Rasulü Allah zamanında Baba Sanduk isminde gazvelerde def vurup şarkılar söyleyen Hintli birinden bahsedilmektedir.

Musiki enstrümanları da önceki dönemden kalma "def", "davul", "kadîb" (taktaka) vb. ritim aletlerine münhasır kalmakta, ayrıca bu dönemde önceden bahsi geçen ve "mizmar" adı verilen düdük, kaval vb. gibi ibtidai bir üflemlî çalgının bahsi de geçmektedir.

Görülebileceği üzere Hz. Peygamber döneminde musiki, dönemin şartları çerçevesinde basit bir şekilde icra edilmiştir. Bu konuda önemli olan Rasulü Allah (s.a.s.)'ın musikiyi yasaklamamış olması, aksine Kur'an-ı Kerim tilavetinde, ezanda, düğünlerde, bayramda, şenliklerde kısacası sosyal hayatın içerisinde kullanması ve teşvik etmesidir. Habib-i Kibriya'nın uygulamaları, İslam dininin sosyal canlılığı, tasavvuf ve tasavvufî düşünce musikinin İslam medeniyetiyle paralel olarak yükselmesini sağlamıştır. "İlm-i

Şerif" (yüce ilim) olarak kabul edilen musiki bilhassa dinî formlar anlamında zengin bir hale gelmiş; doğumundan ölümüne kadar bir Müslümanın hayatının her aşamasında yerini almıştır.

Türk Din Musikisi'nde Hz. Peygamber Konulu Formlar

Hulefa-i Raşidin döneminde yoğunlaşan fetih hareketleri, Müslümanların yeni kültür ve medeniyetlerle tanışmasına ortam sağlamıştır. Bu tanışmanın tabii bir sonucu olarak her alanda karşılıklı bir alışveriş söz konusu olmuş ve tabiatıyla musiki de bundan nasibini almıştır. Fetih hareketlerinin yoğun olduğu ve birçok millet ve medeniyeti potasında eriten bu bereketli topraklarda icra edilen musikiyi Müslümanlar benimsemişler ve bilhassa dinî ritüellerde bu musikiyi kullanmaya başlamışlardır. İslamda ibadet tarihine göz atacak olursak, ibadetlerin de toplu veya ferdi olarak merasimleşmeye başlaması fetihlerin başladığı bu tarihlere rastlamaktadır. Zamanla daha profesyonelleşen musiki, dinî ay ve günlerin tespiti ve bu günlere has kutlamaların da yapılmasıyla değişik formlarda tezahür etmeye başlamıştır.

Türkler'in İslamiyeti kabulü ve özellikle dinî ritüellere olan hürmet ve sevgileri, musikilerine de yansıyor ve Türk Din Musikisi adıyla asırlar sonra incelenmeye başlanacak olan büyük bir ilmi sahaya dönüşecektir. Günümüzde hicri aylar, dinî günler ve geceler çerçevesinde ortaya konulan birçok form vardır. Bilhassa Türkler'in Hz. Peygamber (s.a.s.)'e olan muhabbetleri, bu musiki içerisinde onunla ilgili birçok formun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şimdi bu formları özetle değerlendirmek istiyoruz:

Mevlit

Sözlük anlamı olarak "doğum yeri ve zamanı" anlamına gelen "mevlit", İslam dünyasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dünyayı teşriflerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Türk Edebiyatı'nda ise yazılan 200 kadar mevlit arasında şüphesiz en çok kabul gören ve günümüzde de okunmaya devam eden mevlit, Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın imamı Süleyman Çelebi'nin nazmettiği Vesiletü'n-necat (kurtuluş yolu) isimli manzum eseridir. Süleyman Çelebi hazretleri, bu mevlidi 1409 senesinde yazmıştır. Aslen Emir Sultan'ın müritlerinden olan Süleyman Çelebi'nin mevlidinde tasavvufi işaretler de yer almaktadır ve kaynaklara göre bu mevlidde Aşık Paşa'nın Garibname'si ve Mustafa Darîr'in Siyer-i Nebi'sinin etkileri hissedilmektedir.

Mevcut bilgiler çerçevesinde mevlidin ilk defa bizzat Süleyman Çelebi ve Sinaneddin Yusuf tarafından bestelenmiş olabileceği söylenmekle birlikte, bir diğer bilgiye göre XVII. yüzyıl bestekârlarından Bursalı Sekban tarafından bestelendiği de ifade edilmektedir. Maalesef

günümüze ulaşmayan bu besteler yerine mevlithanlar asırlardır kulaktan kulağa yayılan şekliyle mevlidi okumaya çalışmaktadırlar. Bir mevlit merasiminde "Âşirhanlar, mevlithanlar, tevşihhanlar ve Duahanlar" olmak üzere dört grup yer almaktadır. Mevlit bahirleri ve genelde uygulanan makamlar:

Münacaat veya Tevhid Bahri (saba, çargâh, dügâh veya şevkutarab), Nur Bahri (hicaz), Velâdet Bahri (saba, uşşak, hicaz, ısfahan, suznak, mâhur, nişâburek, segâh, nihâvend), Merhaba Bahri (uşşak, pençgah, segâh), Mîrâc Bahri (hüzzam, suzidil, kürdilihicazkâr, eviç, saba, segâh, hicaz), Münacat Bahri (uşşak).

Geleneksel mevlit merasimlerinde kasidehanların bahirler arasında kaside okuduğu bilinmekle birlikte, son zamanlarda bahirlerin ortasında da kaside okunduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda dikkat edilmesi gereken husus; kasidelerin güftelerinin, içinde okunduğu bahrin konusuyla alakalı olması gerektiğidir.

Salat

Arapça'da dua manasına gelen sala (salat) dinî musikide Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet ve selam temenni eden, belli bestesiyle okunan çeşitli güftelere verilen genel addır. Cami musikisi formları arasında yer alan ve sözleri Arapça olan salalar okundukları yer ve zamana göre sabah salası, cenaze salası, bayram salası, salat-ı üm-miye gibi adlarla anılırlar.

Hız. Peygamber'e dua etmek müminler üzerinde bir vecibedir. Nitekim bu durum şu ayetlerde ifade edilir: "Allah nimet ve rahmeti ile melekler de dua ve hizmetleriyle peygambere daima ikram etmektedirler"; "Ey iman edenler, sizler "Allahümme salli ala Muhammed, sallallahü aleyhi ve sellem, esselamü aleyke ya eyyühe'n-nebiyyü, es-salatü vesselamü aleyke ya rasulallah" gibi dualarla onun üzerine salavat getirin." Çeşitli tarikat ve topluluklarda zikre başlamadan evvel de çeşitli güfte ve bestelerde salat okunur. "Salat-ı Kemaliye" de bunlardan biridir.

a- Bayram ve Cuma Salası

Bayram salası aynı zamanda cuma günlerinde de okunur, bu sebeple "bayram ve cuma salası" olarak da adlandırılır. Suphi Ezgi tarafından Hatip Zakiri Hasan Efendi tarafından bestelendiği kaydedilmiş ve Türk musikisi ve Temcit-Na't-Salat-Durak adlı kitabında notası yayınlanmıştır. Güftesini kimin yazdığı bilinmemektedir. Beş bölümden oluşur:

- 1- Ya Mevla Allah
- 2- Leyse'l-ıydü limen lebise'l-cedid
- 3- Inneme'l-ıydü limen hafe mine'l-va'id
- 4- Ve salli ve sellim ala es'adi ve eşrafi nuri cemi'il-enbiyai ve'l-mürselin
- 5- Ve'l-hamdü lillahi rabbi'l-'alemin

Camilerde şu şekilde okunur: Müezzinler tarafından hep birlikte "Ya Mevla Allah" dindikten sonra bir müezzin "Leyse'l-ıydü" ile başlayan cümleyi okur, ardından hep birlikte "Ya Mevla..." kısmını okunurdu. "Ve salli ve sellim ala es'adi ve eşrafi nuri cemi'il-enbiyai ve'l-mürselin" ibaresi terennüm edilir ve bunu müezzinlerin "Ve'l-hamdü lillahi rabbi'l-'alemin" demesi takip ederdi.

b- Cenaze Salası

Cenaze Salası, ölüm haberinin duyurulması maksadıyla minarelerden okunan salat ü selam ile cenazenin kabre götürülüşü esnasında tertip edilen cenaze alayında ve definden sonra okunan sala olmak üzere iki çeşittir. Cenaze olduğunu bildirmek için minarelerden okunan sala cuma salası ile aynı metne dayanır. Cenaze salasının sonuna ölüm hakkındaki bazı ayetlerin eklendiği ve cuma salasından bu şekilde ayırt edildiği de bilinmektedir. Bazı kayıtlar, minarelerde sala vermenin, belli bir vakti olmayan cenaze namazının kılınacağı zamanı haber vermek için okunduğunu, bu adet ilk olarak Mısır'da Fatimiler zamanında başladığını göstermektedir.

Hüseyini makamındaki bu eserin Mizikalı Hafız Yaşar (Okur) ve Eyyubi Hafız Ali Rıza'dan (Şengel) derlediği notasını Nazari ve Ameli Türk Musikisi adlı eserinde Dr. Suphi Ezgi neşretmiş ve kaynak göstermeden bestekânnın Hatip Zakiri Hasan Efendi olduğunu kaydetmiştir. Halil Can ise bu eserin İtrî'ye ait olduğunu belirtmektedir.

Cenaze namazından sonra teşkil edilen cenaze alayı sırasında okunan sala ise bir nevi zikir şeklinde ve cemaatin de katılımıyla icra edilir. Altı bölümden oluşur:

- 1- La ilahe illallah
- 2- Vahdehü la şerike lehü vela nazira leh
- 3- Muhammedün eminüllahi hakkın ve sıdık
- 4- Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin ve 'ala âli Muhammed
- 5- Ve salli ve sellim ala es'adi ve eşrafı nuri cemi'il enbiyai ve'l-mürselin
- 6- Ve'l-hamdü lillahi rabbi'l-'alemin

Bu sala, mevta musalladan alındıktan sonra kabre götürülene kadar yolda cemaatin önünde yürüyen güzel sesli bir okuyucu tarafından yüksek sesle okunur. Kabristan-da mevta kabre defnedilinceye kadar, yine okuyucu tarafından önderlik edilmek suretiyle cemaatin de iştirakiyle okunmaya devam eder. Mevta kabre konduktan sonra artık kapatma ve üstü örtülme işlemi başladığında salat kesilir ve Kur'an-ı Kerim okunmaya başlar. Kur'an-ı Kerim tilaveti, dua ve onu takiben talkin verildikten sonra, tekrar okuyucu ve cemaatin iştirakiyle bu sala okunarak mezarlık terk edilir.

c- Salat-ı Ümmiye

Bazıların İtrî'ye bazıların ise Hatip Zakirî Hasan Efendiye atfettikleri bu eserin, İtrî tarafından bestelendiği yaygın görüş olarak kabul edilmiştir. Makamı hakkında da Irak veya segâh şeklinde ihtilaflar bulunsa da toplumda yaygınlaşmış şekli segâh makamındaki şeklidir. Bu salat Suphi Ezgi'nin Nazari ve Ameli Türk Musikisi adlı eserinin üçüncü cildinde semai usulü ile yazılmış şekilde yer almaktadır. Halil Can ise bu eseri 43 zamanlı darbeyn usulüyle ölçmüştür.

Miraciye

Peygamber Efendimiz'in mirac mucizesi her sene recep ayının 27. gecesi kutlanmış ve hemen bütün Müslüman milletlerin medeniyetlerine edebiyat, musiki, minyatür, hat ve kitap sanatları bakımından kuvvetle yansımıştır. XVIII. yüzyıla kadar miraç gecelerinde Yazıcı Mehmed'in Muhammediyye'si gibi içerisinde miraç bahsi geçen manzum eserler okunmakla birlikte, bu asırdan itibaren Kutbunnayi Osman Dede'nin hem güftesi hem bestesi kendisine ait olan Miraciye'si okunmaya başlamıştır.

Mehmed Nasuhi Efendi'nin de hazırda bulunduğu bir cemiyette kendisinden miraç geceleri okunmak üzere bir Miraciye yazmasını rica edilen Osman Dede, Mesnevi tarzında yazdığı Miraciye'sini altı bahir ve bir münacata ayırmış ve "hane" adını verdiği bu bahirleri ayrı makamlardan bestelemiştir. 1. Hane "segâh", 2. Hane "müstear", 3. Hane "dügâh", 4. Hane "neva", 5. Hane "saba", 6. Hane "hüseyini", Münacat hanesi "nişabur" şeklindedir. 4. Hane olan neva bahri XIX. yüzyılın sonlarına doğru unutulmuştur. Haneler arasında okunan beş tevşihin Arapça olan dört tanesinin güftesi Mehmet Nasuhî Efendi'ye aittir. Sözleri Hz. Mevlana'ya ait olan Farsça tek tevşih ise hüseyini hanesinden önce okunmaktadır. Müstear ve nişabur hanelerinden önce tevşih okunmaz.

Bu beste Osmanlı coğrafyasında çok beğenilmiş ve zamanla miraç geceleri okunmak üzere birçok cami ve dinî müesseselerde vakfiyeler düzenlenmiştir. Üsküdar Doğanclar'da bulunan Mehmet Nasuhi Camii, yine Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdayi

Muhammediye

Yazıcıoğlu Mehmed (Muhammed) Arapça kaleme aldığı Megâribü'z-zamân li-gurûbi'l-eşyâ' fî'l-'ayn ve'l-'ıyân adlı eserinin Hz. Peygamber ve ashabıyla ilgili kısımlarını Türkçe olarak yeniden yazmış ve eserine Kitabü Muhammediyye fî na'ti seyyidi'l-âlemîn habibillâhi'l-a'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedenî'l-Mustafâ adını vermiştir. Müellif Rasul-i Ekrem'in diliyle aktardığı, "yenile mevlidim çıksın cihana/ Egerçi söylenir deheren-fe-dehrâ" beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlit özelliği taşıdığına işaret etmektedir.

Eser tamamen Rasulüallah'ın verdiği ilham ve âdeta tedris ile yazılmış olup bunu, şu beyitlerde teyit etmektedir; "sana ol vermiş idi bu kitâb/ pes ilt ona geri işbu kitâb/ o cümle kâinâtın âfitâb/ çün emretti bana düzdüm bu kitabı."

Mevlidden sonra en çok şöhret kazanan eser, Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'sidir. Muhtelif zamanlarda muhtelif kişiler tarafından bestelenen bu eserin XV. yy'da bestelenmiş olması muhtemeldir. XVII. yüzyıldan itibaren bazı sanatkarların "muhammediyyehan" diye isimlendirilmeleri eserin mevlit gibi irticalen ve beste ile okunduğunu göstermektedir. Tamamıyla şer'î bir mahiyet arz eden bu eser halk arasında da aydın zümre arasında da büyük bir takdirle karşılanmıştır. Muhammediyye'nin halk üzerinde en etkili kısmı "Vefat-ı Muhammed" bahsidir. Muhammediyyehan olarak şöhret bulan isimlerin başında XVII. yüzyılda yaşayan Akbaba imamı Mehmed Zaiî ve İstanbul Hafız Şuhudî Mehmet Efendi gelir.

Camii, Kocamustafapaşa'daki Sünbül Efendi Camii ve Bursa Mahkeme Camii bu tür vakfiyelerin bulunduğu yerlerdir. Son yıllara kadar Miraciye, özellikle İstanbul'da Hopçuzade Şakir Efendi (Şakir Çetiner) ve öğrencileri tarafından okunmakla birlikte, bu zâtın vefatından sonra bu gelenek de ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte TRT Ankara Radyosu şeflerinden üstat Ahmet Hatiboğlu'nun yönetiminde radyo sanatçıları tarafından Miraciye icra edilmiş olup kaset-CD olarak neşredilmiştir.

Miraciye, Miraç Gecesi'nden bir gün önce, Miraç Gecesi ve bir gün sonra olmak üzere 3 gece okunmaktaydı. Bilhassa yukanda adı geçen camiler olmak üzere, kapatılmadan önce Mevlevihaneler ve değişik tekkelerde okunma âdeti vardı. Miraciye okuma geleneğinde; aşirhan, miraçhan ve tevşihhanlar olmak üzere icrayı gerçekleştiren üç grup vardır. Haneler kürsüden çoğunlukla iki kişi tarafından nöbetleşe ve karşılıklı okunur. Kürsünün altındaki tevşihhanlar da haneler arasındaki tevşihleri okurlar ve aynı zamanda "sallu aleyh", "minna sala" veya "ıkbel ya mucib" şeklinde hane aralarında bazı mukabelelerde bulunurlardır. Hz. Peygamber'in Miraç Gecesi süt tercihinden dolayı, Miraciye esnasında süt ikram etme geleneği mevcuttur.

Tevşih

Tevşih, bir Türk Din Musiki formu olarak "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in doğumuna dair methiyeleri terennüm eden, bilhassa mevlit ve miraciye bahirleri arasında okunmak üzere bestelenen eserlerdir." Sözlükte "süslemek" anlamına gelen tevşih kelimesi dinî musikimizin en sanatlı formlarından birisi olmuştur. Çoğunlukla devr-i kebir, çenber, zincir gibi büyük usullerle ölçülmekle beraber sofyân, düyek vb. usullerle ölçülen tevşihler de bestelenmiştir. Tevşih güfteleri genellikle divan sahibi mutasavvıf şairlerin manzum eserlerinden seçilir. Bilhassa Türkçe olanlar tercih edilmekle beraber Arapça ve Farsça kaleme alınan şiirlerden de bestelenmiş tevşihler bulunmaktadır. Miraciye ve mevlit bahirleri arasında okunmak üzere bestelenen tevşihlerde, okunan bahirle tevşihin konu ve makam itibarıyla da uyum göstermesi gerekmektedir.

Peygamber Efendimiz'i methetmek için veya miracını anlatmak için yazılan güfteleri bestekârlar âdeta yâşircasına bestelemişlerdir. Bu sebeple tevşihler

dinî musiki repertuanımızda büyük bir yekun tutarlar. Ayrıca bundan dolayı ilahilerden daha sanatlı eserlerdir. Mesela güftesi Ömer Ruşenî'ye ait olan "Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi" mısraı ile başlayan na't otuz yakın bestekâr tarafından bestelenmiştir.

Naat

"Naat", kelime anlamıyla bir kişiyi övmek, methetmek anlamına gelmekle beraber Türk Din Musikisinde Hz. Peygamber'i övmek, ondan şefaât dilemek ve onun her hâlükârda güzel olan vasıflarını ifade etmek amacıyla yazılmış manzum eserlerin bestelendiği musiki formuna isim olmuştur. Naatlar Türkçe başta olmak üzere Arapça ve Farsça olarak Hz. Peygamber'le ilgili şiirlerin çeşitli makamlardan bestelenmiş halleridir. Naatlar, herhangi bir usulle ölçülmeyen serbest ve genellikle irticali bir şekilde okunmaktadır.

Naatların camilerde cuma ve bayram namazlarından önce okunan Kur'an-ı Kerim'in ardından, tekkelerde ise kelime-i tevhîd ile ism-i celal arasında okunma âdeti vardı. Herhangi bir ritim ölçüğüne tabi olmayan naatlar, serbest bir şekilde, ağırbaşlı ve sanatlı bir üslup içerisinde icra edilirler. Naat okuyan kişiye "naathan" denilir. En meşhur na't bestelerinden birisi, edebiyatımızda en çok na't yazan şair Nazım'ın "Âftâb-ı subh-i mâ evhâ Habîb-i Kibriyâ/ Mâhtâb-ı şâm-ı ev ednâ Habîb-i Kibriyâ" beytiyle başlayan güfteye Niznâm Yusuf Çelebinin yapmış olduğu bestedir. Bu güfteye Yusuf Çelebi'den başka birçok bestekâr tarafından bestelenmiştir.

Türk Din Musikisinde Hz. Peygamber'den başka din büyükleri adına bestelenen naatlar da vardır. Bunların en meşhuru ise Hz. Mevlana için yazılan ve Buhurizade Mustafa İtrî Efendi tarafından bestelenen "Naat-ı Mevlana"dır.

İlahî

Sözlük anlamı itibarıyla "Allah'a ait" anlamına gelen ilahî, edebiyatımızda ise Allah ve peygamber sevgisi başta olma üzere dinî ve tasavvufî konuları işleyen manzum örneklerine verilen isimdir. Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dinî muhteva taşıyan her türlü şiire ilahî denilirken daha sonra tasavvufî temaları işleyen ve Türk din musikisinin makam ve usulleri ile bestelenerek dinî toplantılarda okunan şiirlere ilahî adı verilmiştir. Bu manzum eserlerin Türk musikisi çerçevesinde besteli hallerine de "ilahî" adı verilmektedir. Bu anlamda ilahî kelimesi, "bestelenmiş dinî tasavvufî şiir" anlamıyla ilk Evliya Çelebi'nin eserinde geçmektedir. İlahiler din dışı Türk musikisindeki şarkı formuna çok benzerler. İlahileri şarkılardan ayıran en önemli fark, sözleri ve melodi yapısıdır. İlahilerin şarkılardan ayrıldığı önemli noktalarda birisi, ilahilerin şarkılardan farklı olarak büyük usullerle de bestelenmiş olmalarıdır.

İlahiler cami ve tekke ilahileri olarak ikiye ayrılırlar. Cami ilahileri, camilerde yapılan ibadetler arasında veya dinî cemiyetlerde okunan eserlerdir ve daha ağır icra edilirler. Tekke ilahileri ise genelde daha canlı ve hareketli eserlerdir. İlahiler aynı zamanda tarikatlara göre de farklılık gösterirler. Tarikatların kendi büyüklerini öven ve bu tarikata mahsus ilahileri vardır.

Türk Din Musikisini ve formlarını belirleyen ana unsur hicri takvim, dolayısıyla hicri aylardır. Bilhassa bu aylar içerisinde vuku bulan dinî olaylar, önemli tarihler, bayramlar ve mübarek geceler dinî musikimizi şekillendirmiştir. Aynı şekilde ilahiler de ko-

nusu itibarıyla herhangi bir hicri aya nispet edilmiştir. Mesela Hz. Peygamber'in doğumu, özellikleri ve vasıflarını öven ilahiler "Rebiülevvel ilahileri" olarak bilinmiş ve bu aylarda bu ilahilerin okunması âdet haline gelmiştir. Muharrem ayında Kerbela olayıyla ilgili eserler okunurken, recep ayında -içerisinde Miraç Gecesi olması sebebiyle- miraç ile ilgili ilahiler okunurdu. Ramazan ayının ilk on beş gününde "hoş geldin, merhaba ya şehir-i ramazan" ilahileri okunurken on beşinden sonra ise "elveda ya şehir-i sultan" ilahileri okunması gelenek haline gelmiştir. Cemaziyelevvel ve cemaziyelahir ayları tövbe ve istiğfar zamanı olarak kabul edildiğinden dolayı, güftelerinde bu konuların işlendiği ilahileri okumak tercih edilmiştir. Şevval, zilkade ve zilhicce aylarında ise hac farzasının kudsîyeti ve mukaddes yerlerin özlemini terennüm eden ilahiler okunur.

Bununla birlikte ilahiler bir Müslümanın doğumundan ölümüne kadar yaşadığı her türlü olay ve ortamda kendine yer bulmuştur. Doğum, ölüm, sünnet, düğün, asker uğurlama, anma vb. cemiyetlerde ilahiler icra edilmektedir.

Kaside

Kasideler, genellikle birini övmek ve yemek amacıyla yazılan şiirler, daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan divan edebiyatı şiirlerdir. Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan kasidelere "Tevhid", Allah'a yalvarmak için yazılan kasidelere "Münacaat", Hz. Muhammed (s.a.s.)'i ve din büyüklerini anlatmak için yazılan kasidelere ise "Naat" adı verilmektedir. Aruz vezniyle ölçülen kaside formunda en meşhur şair Nef'i'dir.

Türk Din Musikisinde ise Cenab-ı Allah'a, Hz. Peygamber'e ve din büyüklerine yapılan medhiyeler, onlara gösterilmesi gereken saygıdan ve tasavvufî konulardan bahseden şiirlerin bir kişi tarafından bir makam veya makamlar çerçevesinde serbest bir şekilde irticalen okunan şeklidir. Gerek cami gerekse tekkelerde en çok tercih edilen kasideler, Hz. Peygamber'i konu alan kasidelerdir.

Şuğl

"Şuğl" sözlükte "işler, uğraşlar" manalarına gelmekle birlikte Türk Din Musikisinde Türk musikisi makam ve usulleriyle bestelenmiş Arapça güfteli ilahilere verilen isim olmuştur. Tevşihler kadar sanatlı olmaktan uzak, Arapça güfteli ve aynı zamanda güfteleri kolaylıkla anlaşılabilen canlı (hareketli ve kıvrak) eserlerdir. Tekkelerde genellikle zikir esnasında Türkçe ilahiler okunurken oluşan monoton havayı değiştirmek için arada bir şuğul söylenirdi. Şuğullerin sözlerinin Arapça olması, dervişlerin Hz. Peygamber iklimine daha fazla yaklaşmalarına vesile oluyordu. Şunu önemle belirtmek gerekir ki birçok şuğlün sözleri Hz. Peygamber'le ilgilidir.

Tanikat Ayinleri

Hiç aynm gözetmeksizin bütün tanikat ayinleri Hz. Peygamber'e "salat ü selam"la başlar. Zira onlar için yaratılmışların en şerefli olan Hz. Muhammed kendi canlarından daha değerlidir. Tanikat ayinlerinin ortak amacı Hz. Muhammed'e ulaşmak ve buradan Allah'a kavuşmaktır.

Her tanikatin benimsediği zikre (kuudî, kıyâmî, devrânî) göre musikisi de buna uygun bir üslup ve tavidir. Ayrıca her tanikatin tasavvufî düşüncesi ayinine de yansımıştır. Aslında tekkelerdeki musiki işlevseldir. Asıl amaç Allah'ı ve Hz. Peygamber'i anmaktır. Musiki bu zikirleri süslemek ve yürütmek amacı ile kullanılmaktadır.

Osmanlı Geleneğinde Dinî Musiki Üstüne Birkaç Not

İslam ilahiyatında musikinin yeri sorunu geniş kapsamlı incelemeler gerektiren bir konudur. İslam dininde musikinin yerini bir iki makaleyle özetlemek mümkün değil. Klasik kaynaklardaki görüşler çelişiktir. Geleneklerde, musiki icra etme ve dinlemenin dince caiz olup olmadığı konusunda tereddütler vardır.

Osmanlı musikisinin üç kurumu vardır: saray, tekkeler, musiki meclisleri. Saray, resmî kurumdur. Musiki meclisleri Osmanlı dünyasının seçkinlerine özgü bir ortamdı. Tekkeler ise, halkın çok geniş bir kesimi üzerinde etkili olan çok büyük bir kurumdur.

Nasıl kazanmışlardı tekke çevreleri bu gücü? Tekkeler sadece şehre, yani payitaht İstanbul'a değil, imparatorluğun üç kıtasına yayılmıştı. İmparatorluk sınırları şehirlerin pek çoğunda tekkeler vardı. Belli başlı şehirlerin, hatta kasabaların her birinde en az beş-altı tekke bulunabiliyordu. Prof. Süheyl Ünver, onaltıncı yüzyıldan tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar 100 şehir ve kasabada Mevlevihane kurulmuş olduğunu tespit etmiştir. (Bkz. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", Mevlâna Güldestesi, Konya Turizm Derneği Yayınları, Konya, 1964) Ünver'in listesinde bulunmayan Atina, Limni, Sofya ve daha başka şehirlerdeki Mevlevihanelerle bu sayı daha da artar. Mevlevihanelere, ayin ve zikirleri musiki eşliğinde düzenleyen öteki tarikatleri ekleyelim, sayıları başlı başına bir araştırma konusu olabilecek bir sayı ortaya çıkar. Sonuç olarak, Osmanlı musikisinin yayılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında tarihî bir rol oynamışlardır.

Hemen hemen bütün tekkeler ayin ve zikirlerinde musiki kullanmışlardır. Dinî musikiyi yaratanlar doğrudan doğruya tekkelerin çevresindeki musikişinaslardır. Zamanla dinî musikinin dağarı genişlemiş, tekke ve cami üslupları ortaya çıkmıştır. Bugün "cami musikisi" diye anılan musiki de tekkelerin eseridir. Osmanlı musikisinin ayırt edici yönlerinden biri de geniş bir dinî musiki dağarı olmasıdır. Şunu da söylemekte tereddüt etmem: İslam dünyasındaki hiçbir ülkede Osmanlı dinî musikisiyle kıyaslanabilecek zenginlikte bir dinî dağarı yoktur.

Tekkeler, musikişinasların buluşma yerleriydi. Şehrin musiki adamları musiki dinlemek için tekkelere gelir, görüş alışverişinde bulunurlardı. Tekkelere bir şeyler öğrenmek isteyen genç musikiciler de uğrarlar, kendilerini ustalara tanıtmaya imkânı bulurlardı. Gayrimüslim cemaatlerin musikicileri bile tekkelere gidip ayinleri dinlerlerdi. Tekkelere hiç uğramamış bir Osmanlı musikicisi olduğu tasavvur bile edilemez. Osmanlı musikicilerinin büyük bir çoğunluğunun saraydan değil, tekkelerden yetiştiğini belirtmek gerekir.

Onsekizinci yüzyılın sonları ile ondokuzuncu yüzyılın başlarında İstanbul ve İzmir'de yaşayan, vatandaşımız Antoine Murat'ın şu satırları tekkelerin rolü konusunda birinci elden bir gözlem niteliğindedir:

Mukabele günlerinde musikiseverler ile musikiciler Mevlevihanelere gelirlerdi. Bu günler bir çeşit musiki toplantısına dönüşürdü. Yeni besteler eleştirel bir gözle ele alınır, bestecisine ya övgüler düzülür ya da bestesi hatalı ise o beste eleştirilir, bestecisine öğüt verilir. O arada eski peşrevler çalınır, üzerinde yeniden tartışılır, sonunda aynı görüş üzerinde birleşilmeye çalışılır. Bu konserler bir çeşit yarışmaydı (...) Mevlevihaneler hem bir dinî merkez, hem de bir musiki derneği gibiydi. Zaten hiçbir musikici Mevlevihanelere devam etmeden, oraya gelen musikicilerle tanışmadan, onlar tarafından sıkı bir şekilde imtihan edilmeden adını duyuramazdı. (Antoine Murat-Ritter von Adelburg, "Einiges über die Musik der Orientalen, insonderheit über das dominierende persisch-türkische Tonsystem", Aesthetische Rundschau, no. 10, s. 74)

Demek ki, Osmanlı geleneğinde dinî musiki ile din dışı musiki birbirinden kesin biçimde ayrılmazdı. Hemen hemen bütün İstanbul tekkelerinin ayin ve zikirleri musiki eşliğinde yürütülürdü. Basit anlamda zikri aşır musikiyi bir zikir olarak işleyen Mevlevilerde ise, musiki bir bütün olarak görülürdü. Şöyle söylenmeli: Mevleviler musikinin kendisini ibadet saydıkları için, musikiyi dinî-din dışı diye ikiye ayırmazlardı. İşte bu Mevlevi görüşünün Osmanlı musiki dünyasına hâkim olduğunu söylemeliyiz. Bazı olguların altını çizelim burada... Musiki bilgileri öğrenmeye başlayan genç-

ler her iki musikiyi birlikte öğrenirlerdi. Osmanlı musikisinin ilk döneminin örneklerini veren Ali Ufkî'nin hazırladığı Mecmua-i Saz ü Söz derlemesinde dinî musiki ile din dışı musikisinin örnekleri bir arada toplanmıştır. Bestekârların ürünlerine bakalım; her iki musikinin de bestecileri ile icracıların çoğu aynı kimselerdi. Sadece dinî eserler verenler çok çok azdır; bunu da bugünkü bilgilerimize göre söylüyorum, onlar da muhtemelen, zamanımıza ulaşmamış bile olsa din dışı eserler bestelemiş olabilirler. Birkaç örnek verelim. Osmanlı musiki geleneğinin kurucularından biri olan, onyedinci yüzyıl bestekân Hafız Post, hem dinî, hem din dışı eserler bestelemiştir. Dinî musikide en çok eser veren, gene aynı yüzyılın bestekârlarından Ali Şir ü Gani de din dışı eserler vermiştir. Dinî musikinin kurucularından İtrî ile büyük bestekâr Dede Efendi musikiye dinî musiki ile başlamışlardı; her ikisi de Mevleviydi. Ondokuzuncu yüzyılın değerli bestekârlarından Haşim Bey hem Mevlevi, hem Bektaşiydi. Musiki konularında kitap yazmış hemen hemen bütün musikicilerin tekke mensubuydu.

Hanendeler, hafızlık geleneği içinde yetişirler, yani Kur'an'ı hıfz ederek musikiye başlardı. Bunların da önemli bir bölümü hem müezzin, hatip, mevlithan; hem de fasıl hanendesiydi. Yakın bir geçmişe gelirse, Hafız Osman, Hafız Sami, Hafız Sadettin Kaynak, Hafız Kemal, Hafız Yaşar, Hafız Burhan, Kani Karaca gibi dinî musiki icracılarının din dışı musikiyle de faal bir biçimde uğraştıklarını biliyoruz.

1925'te tekkelerin kapatılmasıyla, musikinin bu iki kolu arasındaki yakın bağ koptu. Dinî musiki ile din dışı musiki ilk kez birbirinden ayrıldı. Bu yüzden, yeni yetişen musikiciler ister istemez bu yeni musiki dünyasının içine doğdular. Dinî eserleri doğrudan doğruya kendi gayreti ile öğrenen birkaç müstesna icracı bir kenara bırakılırsa, her iki musikiyi de bilenleri göremeyiz. Bu dönemde; dinî musikiyi bilen ve öğretmeye çalışanlar ise yetişme çağlarını daha önce tamamlamış kimselerdi. 1961'de ölen Sadettin Kaynak ile 1980'de ölen Sadettin Heper bu geleneğin son temsilcileridir. Onlardan sonra, 2004'te ölen, bir tek Kani Karaca vardır eski geleneği yaşatan.

1952 yılında, Konya'da düzenlenen Mevlana'yı anma haftasında bir ayin-i şerif okunmasıyla dinî musiki ilk defa halk önünde icra edildi. Camilerde okunan mevlitlerin radyolardan yayımlanması da birkaç yıl sonra başlamıştır. Daha önce radyolarda dinî musiki yayınlarına izin verilmiyordu. (İstanbul radyosunun bazı programlarında Mevlevi ayinlerinden bölümler, tevşihler, ilahiler saz eseri gibi, sözsüz olarak, peşrev ve saz semaileri arasına sıkıştırılıyordu. Neyzen Süleyman Erguner (1902-1953) yönetimindeki "Neylerle Saz Eserleri" programları bunlardan ilk akla gelenidir. Bu takımın bir programında İtrî'nin segâh ayin-i şerifinden alınmış bir parçanın çalınması üzerine, İstanbul valiliğinin durumu fark edip radyo yönetimini telefonla arayıp uyardığı ve yasağı hatırlattığı yolunda göziemler ve anılar vardır) 1950'li yıllarda Münir Nurettin Selçuk yönetimindeki İstanbul Belediye Konservatuvan İcra Heyeti de Mevlana haftaları ile ramazan ayında verdiği konserlerde dinî musikiye zaman zaman yer verdi. 1976'da kurulan İstanbul Devlet Korosu da bu geleneği günümüze kadar sürdürdü, her Mevlana haftasında bir ayin-i şerif seslendirdi. 1980'den sonra dinî musikinin, ayinden ilahiye kadar pek çok örneği konserlerde halka sunuldu. Sadece dinî eserlerin icra edildiği konserler bile verildi. Bu arada İstanbul ve Ankara radyoları ile devlet televizyonunda "tasavvuf musikisi" koroları kuruldu.

"Tasavvuf musikisi", işte bu yeni dönemin yeni terimidir. Alışılmış, yerleşik terim "tekke" musikisidir (yahut doğrudan doğruya "dinî musiki"). Örneğin, dinî musiki

hakkında en geniş kapsamlı eseri yazmış olan Sadettin Nüzhet Ergun "tekke musiki-si" terimini kullanmıştır. (Bkz. Sadettin Nüzhet Ergun, Türk musiki Antolojisi, II. cilt, Rıza Köş-kün Matbaası, İstanbul, 1943, s. 403)

Dinî musiki artık yaygın bir konser ve radyo-televizyon musikisi olmuştu böylece. Dinî musiki konserlerinin iyice artması birbirine bağlı, çelişik gibi görünebilecek iki şeyi açığa çıkardı. Birincisi, başta Mevlevî ayinleri olmak üzere dinî beste şekillerin-deki eserlerin ayin ve zikir amaçları dışında, doğrudan doğruya birer musiki eseri olarak seslendirilmesi o eserlerin taşıdığı musiki değerlerinin, sanat değerlerinin geç-mişte olduğundan çok daha iyi fark edilmesini sağladı. Oysa aynı eserlerin geçmiş-te, kendi dinî ortamı ve tarihî zemininde, ayin, zikir ve ibadet işlevlerini yerine ge-tirmek amacıyla okunması dinî musikinin sanat değerinden çok, işlevsel yönünü öne çıkanyordu. Dinî musiki konserlerinin gösterdiği ikinci şey, aynı olgunun tersyüzü-dür: Dinî musiki asıl işlevinden soyutlanınca ruhani anlamından uzaklaşıyor, ruhani amacından yoksun kalınca da ister istemez etkisinden çok şey kaybediyordu.

Geçmişte bir Mevlevî ayini yahut bir naat, durak, tevşih besteleyen musikişinasların amacı belliydi. Bestelenen yeni ayin-i şerif için Mevlevihanede mukabele düzenle-necek, tevşihler, ilahiler dinî törenlerdeki işlevlerine uygun olarak okunacaktı. Oysa bugün bu tür eserlerin hedef kitlesi yok. Buna karşılık, bu beste şekillerinde eser besteleyen pek çok bestekâr var. Yirminci yüzyılda, tekkelerin kapatılmasından son-ra bestelenen (dolayısıyla "mukabelesiz" kalan) Mevlevî ayinlerinin sayısı Osmanlı döneminde bestelenen ayinlerinin toplamını geçmiştir. Bu tür eserlerin niçin beste-lendiği, incelenmesi gereken önemli bir konudur bugün. Sadece musiki yönünden değil, sosyoloji yönünden de önemlidir bu. Mevlevî sema törenlerinin bir sahne gösterisine dönüştürülmesinin (gösteri bitince de alkışlanmasının) bugünün dünya-sında ne ifade ettiği, apayrı bir incelemeyi hak eden bir konu.

Ama günümüzde dinî musiki ile uğraşanlara düşen bir görev var. Bana kalırsa, dinî musiki ile uğraşanların asıl gayreti, Osmanlı dönemi dinî musiki dağarcının tamamını ortaya çıkarmak ve icra etmek yönünde olmalıdır. Hiç okunmamış Mevlevî ayinle-ri, naatler, duraklar, tevşihler, nefesler vardır. Musiki araştırmacılarına da düşen bir görev olmalı: dinî musikinin şimdiye kadar incelenmemiş yahut iyi incelenmemiş yönlerine eğilmek...

Camiden Yükselen Musiki - İz Bırakanlar ve Hatıralar -

Musikimizin Özü

Türk musikimiz ilhamını ve membaını bizzat dinden yani dinî musikiden alır. Kâinat-ta dönüp dolaşan bütün lahuti sesler bir ilahî nefhanın yansımasıdır. Doğumda ezanla başlayan kulaklara seslenen o ahenkli musiki, hayat boyu pek çok durakta cami ve cami dışında karşımıza çıkar. Nihayetinde mezarda, yine ilahî bir kelim ile nihayet bulan ömrümüzde musiki, vazgeçilmez bir yere sahiptir. Peygamberimiz (s.a.s.)'in "Kur'an'ı güzel sesle süsleyiniz" ya da tam tersi bir ifade ile "Sesinizi Kur'an ile güzelleştirin" hadisinin ışığında musiki, inancın ifadesi ve Hakk'a teslimiyetin bir aracı olarak Müslümanlar arasında aynı bir önem kazanmıştır. Peki, dün dinî musiki hangi mevkideydi, bugün hangi noktada ve ne hâlde?

Tarihin belli dönemlerinde din ve dinin güzelliklerini yansıtan kurumlar olarak cami ve tekkelerde farklı usul, form ve çeşitlilikteki musiki icrası zirveye ulaşmıştır. Pek çok meclis, mekân bu duruma şahitlik etmiştir. Buralardan çok önemli isimler yetişmiş ve halen yetişmektedir. Osmanlı döneminde, tanınmış hanendelerin çoğunun hafız, müezzîn, imam, hatip ve mevlithan olmaları, din dışı musikinin dini musiki ile bağlantılı olması ve kaynağını ondan alması tezini daha da kuvvetlendirmektedir. Hafız Yaşar, Beşiktaşlı Hafız Rıza, Hafız Osman, Hafız Sami, Valide Camii Başmüezzîni Hafız Cemal, Hafız Mecid, Hafız Sadettin Kaynak, Hafız Kemal, Hafız Yaşar, Hafız Burhan gibi büyük hafızlar Kur'an okumanın yanı sıra fasıllarda hanendelik etmişler, şarkılar, gazeller söyleyerek din dışı musikileri de icra etmişlerdir. Son dönem yaşamış ya da halen yaşayan isimler arasında sayacağımız Hafız Ali Üsküdarlı, Hafız Zeki Altun, Hafız Bekir Sıtkı Sezgin, Hafız Kani Karaca, Esat Gereade, Hüseyin Sebilci, Hafız H. İbrahim Çanakaleli, Hafız Amir Ateş, Aziz Bahriyeli, Fevzi Mısır, Emin

Işık, İsmail Coşar gibi önemli simalar ile dinî musiki geleneğimiz devam ettirilmektedirler. Bu isimlerin tarih sahnesinde pek çok mecliste Kur'an'lar, mevlitler, kasideler, gazeller okuduklarını ve pek çok önemli ana şahitlik ettiklerini biliyoruz.

Hafız Yaşar'ın Kaleminden: 1932 Ramazanından Bir Sahne

1932 yılı Ramazan ayının 26. gecesi okunan mevlidi, Hafız Yaşar şu ifadelerle nakleder:

"Akşam namazından sonra kapılar kapatıldı. İçerde ve dış avluda benzerine az rastlanılan bir kalabalık vardı. Ancak polisin yardımıyla müezzin mahfiline kadar gidebildik. Teravih namazını Hacı Faik Efendi kıldırdı. Namaz sırasında ilahi ve ayin-i şerif okundu. Hoparlörler caminin her tarafına konulmuştu. Bu dinî merasim Türkiye'den ilk defa radyo ile bütün dünyaya yayılıyordu. Sıra mevlide geldi. Yirmi hafız iştirakiyle okunan mevlit pek muhteşem ve ulvi oldu. Perde perde yükselen bu ilahî nağmeler Ayasofya Camii'nin cidarlarından Türkiye sathına ve bütün dünyaya yayılıyordu. Cemaat sanki büyülenmiş, hoş olmuştu. Hele muazzam cemaatin de iştirak ettiği o tevhit sadaları, insana havalanacakmış gibi bir hafiflik hissi veriyordu, bu ulvi ve ilahî nağmeleri Atatürk de radyosu başında dinliyordu. Ertesi akşam huzuruna çağırılan Atatürk bana şunları söyledi:

"Dinî merasimi radyodan takip ettim. Çok memnun ve mütehasşis oldum. Arkadaşlarınız hafız beyleri yanı sıra akşam saraya iftara davet ediyorum. Kendilerini haberdar ediniz.

Atamın bu paha biçilmez iltifatları hayatımın en büyük manevi servetidir. Ertesi akşam hafızlar saraya geldi. Üst katta muazzam ve mükellef bir iftar sofrası hazırlanmıştı. Atatürk de sofrada bizimle beraber iftar etmek lütfunda bulundular. İftardan sonra hafızlara ayn ayn Kur'an okuttular. Hepsi teker teker iltifatlarına mazhar oldular. Huzurlarından ayrılırken hafızları Seryaver Bey'in odasına götürmekle görevlendirdiler. Orada hafızlara iki yüzer lira ihşanda bulunuldu. Sonra yine Atatürk'ün emri ile hafızlar otomobillerle evlerine kadar götürüldüler."

Yine Vasfi Rıza Zobu hatıralarında Atatürk'ten bahisle anlatıyor: "...Kur'an'a da çok hürmeti vardı. Yanında üç hafız vardı: Hafız Yaşar, Hafız Hüseyin, Hafız Mehmet. Ben o hafızları, onun yanında Çankaya'da tanıdım. Saygıyla dinlerdi."

Musikide Dünyaca Şöhret Bulmuş Bir İmam: Hafız Saadettin Kaynak

Sultanahmet Camii İmam-Hatibi Hafız Saadettin Kaynak da bir döneme damgasını vurmuş önemli bir bestekâr ve sanatçımızdır. Hafız Sami onun için: "Kur'an okuma işinde birincilerden sayılır. O tatlı, o yumuşak ve zengin sesi, her şeyden ziyade Kur'an okumak için yaratılmıştır. O ibrişim sada, o güzel eda ne Kur'an'ı sıkır, ne kulakları tıkar ne de ruhları boğar." diye yazar. Hafız Saadettin cüppe ve sanğını çıkartır Darü'ttâlîm-i musiki heyetiyle Berlin'de konser verir. Pathe firmasının düzenlediği konser için Kemani Sadi Bey, Kemençeci Aleko ve Udi Yorgo Bacanos'la 1930 Ocak ayında Paris'dedir. Sultaniyegâh, hüzzam, kürdili hicazkâr fasıllarını, "Sal-le des Fetes du Petit Journal" salonunda Eftalya Hanım'la birlikte söyleyecektir. Aynı yıllarda onlarca taş plaklara kendi eserlerini okumuş ve yine Atatürk'ün isteğiyle üst düzey askerî yöneticilere ilahiyat konferansları vermiştir.

"Kanicığım Nerede Okumuştuk?"

Yakın tarihlerde kaybettiğimiz Kani Karaca (1930-29 Mayıs 2004) musiki çevrelerinin çoğunlukla ittifak ettiği kanaate göre İstanbul'un son elli yılda tanıdığı en seçkin hafız ve mevlithanlardan biridir. Doğuştan okuyuş yeteneği gerektiren hafızlık ve mevlithanlık ile besteli eserlerdeki icracılığı onun okuyuculuğunun iki yönüdür. Mevlit, kaside, ezan gibi yazılı bestesi olmayan, ancak doğaçlama ezgilerle okunan dinî musiki şekillerinden başka, Kur'an okumakta da büyük bir sanat başansı göstermiştir.

Tanıyanlar Kani Karaca'yı gözleri görmeyen ama gönlü açık bir şahsiyet olarak anlıyor. Hoş sohbeti, renkli kişiliğiyle dost meclislerine neşe katardı. En büyük özelliklerinden biri de taklit kabiliyeti idi. Bir gün hocası Üsküdarlı Ali Efendi'yi taklitle bir aşr-ı şerif okuyup teybe kaydetmiş. Ali Efendi bu kaydı dinlediğinde kendisi okudu sanıp "Kanicığım biz bunu nerede okumuştuk?" diye sormuş.

Ali Ulvi Kurucu merhum ise "Hafız Kani'yi Dinlerken" isimli şiiri de Kani Karaca isminin önemini çok güzel ifade ediyor.

Bu nurdan ses, genilmiş ufka, bazen bir gümüş tüldür,

Ve bazen, ah ü feryad eyleyen bir dertli bülbüldür!

Yakar ateşli feyadiyle, dem tuttukça eflaki,

Mezaminyle coşmuş, Hazret-i Davud okur sanki!

Üç Buçuk Yaşlarında İken Hafız. Musikişinası: Bekir Sıtkı Sezgin

Bekir Sıtkı Sezgin (1936-10 Eylül 1996) musiki ve dinî kültürü yüksek bir aileye mensuptur. Sesi çok güzel olan babası Hafız Hüseyin Efendi, Hafız Hasan Akkuş, Fatih Camii imamı Ahmed Rasim Efendi (Filibeli Arap Hafız), Hafız Ahmed Efendi, Hafız Sadettin Efendi'lerden musiki dersleri alarak müziğe başlamıştır. 1946-1948 yılları arasında İzmir'deki teyzesinin yanına gittiği zamanlarda Hisar Camii'nde Bes-tekâr İmam-Hatip Rakım Elkutlu ile tanışır ve onun eserlerini kendisinden öğrenir. Çok küçük denecek yaşlarda, henüz 3-4 yaşlarında iken sokakta babası ile dolaşırken babasını evlerinin yakınında bulunan kahveye sürükler, gramofonun yanına oturur ve saatlerce plak dinlerdi. Üç buçuk yaşında hıfza başlayan Bekir Sıtkı Sezgin hıfzı beş yaşında tamamladı. Ortaokulun son sınıflarına kadar özel musiki eğitimi aldı ve dinî musikimizin her formuna ait eserler meşk etti, az çok bilgi sahibi oldu. Bu dersler babası tarafından yeterli bulunmadı ve mevlithan Hafız Mecid Sesigür, Laleli Camii Başmüezzini Hafız Numan, Nuruosmaniye Camii İmamı Hafız Hasan Efendi'den na't, mevlit, ezan, talim, mahrec-i huruf dersleri aldırttı ve ardından "Bu zamana kadar musikiyi sana pratik olarak öğrettik. Şimdi ilmi yönden öğrenim görmenin zamanı gelmiştir. "Hadi bakalım! Konservatuvar imtihanına gir, muhakkak en iyi derece ile kazanacaksın" diyen babasının sözleri onun sınava girmesini ve başarılı olarak kazanmasını sağlamıştır. Konservatuvar süresince öğrendiği eserlerin çoğunu dinî eserler oluştunuyordu. 1959 yılından sonra İzmir'de Zakirbaşı İlhami, Manisalı Hafız Ahmed, Mübaşir Kemal, Hafız İsmail Efendi'den bilmediği klasik eserleri, tevşih, durak, tavir ve üslup öğrenen büyük üstat, bütün bu titiz derslerin ve uğraşların sonucunda usta bir ses icracısı olarak kendisine üstün bir zemin hazırladı.

Kur'an Tilavetinde Önemli Bir Makam: "Üsküdar Ağzı"

Geçen yıl aramızdan ayrılan, Üsküdar aşığı merhum Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre (1935-2008) Kur'an tilavetinde Üsküdar ağzını özellikle babasından ve kendinin de öğrendiği şekliyle şöyle izah ediyor: Kur'an tilavetinde Üsküdar ağzına sahip hafızlara: 1) Musikiye fevkalade hâkim olacak şekilde bir eğitim verilir, 2) Hangi surenin genellikle hangi makamda okunacağı ve hatta 3) Bir sure içindeki belirli ayetler okunurken hangi makama geçiş yapılacağı dahi öğretilmiştir. Nazif Hoca'dan sonra bu işin eğitimiyle Hafız Ali Üsküdarlı meşgul olmuştur. Bu zatın yetiştirmiş olduğu hafızlar arasında bildiklerim: Merhum Kani Karaca ile İlhan Tok ve Emin Işık'tır.

Tanıdığım, Üsküdar ağzına sahip diğer zevat: 1) Arkasında Nakkaştepe Camii'nde teravih ve yatsı namazları kıldığım, babamdan daha yaşlı, Osmanlı Hanedanı'nın son müezzinbaşısı ve Dömbüllü İsmail Efendi'nin (1897-1973) amcası olan Hafız Muhiddin Tanık Efendi (1878-1952), 2) Üsküdar Emetullah Gülnuş Valide Sultan Camii imam ve hatibi hezarfen Necmeddin Okyay Hoca (1883-1976), ve 3) Üsküdar Mihnmaş Sultan Camii (İskele Camii) imamı Hafız Nazif Uncu Hoca'dır (1886-1958). Hezarfen Necmettin Okyay Hoca Kur'an tilavetinde Üsküdar ağzı eğitimi almamış olmasına rağmen bu ağzı edalı bir şekilde gayet iyi taklit ederdi.

Âdeta bir yaylı tamburun müzikalitesine sahip olan sesini pek beğendiği Kani Karaca için babam, Hafız Ali Üsküdarlı'nın: "Bu çocuk önüme gelen en müstaid talebeydi; ama ona bildiklerimin ancak yüzde onunu öğretmiştim ki kayınpederi onu hemen piyasaya sürdü. Yazık oldu!" demiş olduğunu anlatırdı.

Söyleşiler:

Ayfer Balaban
Nursen Turgut
Kamil Büyüker

Prof. Dr. Süleyman Uludağ

Musiki, Âlemdeki Süsün Bir Parçasıdır.

Dinde musikinin yeri, musikide dinin yeri nedir?

Kulağa hoş gelen, insanda estetik bir his meydana getiren ölçülü ve ahenkli bütün sesler musiki kapsamına girer. Bu nitelikte olması şartıyla bir düdüğün sesinden tutun da bir neyin sesine varıncaya kadar bütün sesler musikidir. Bir musiki aleti olmadan insanların terennümleri, çıkardıkları hoş sesler ve nağmeler de musikidir. Hatta bülbül sesi bile tabiatıta mevcut bir musikidir.

Yüce Allah insana beş duyu vermiştir: Göz güzel şekil ve renklerden, burun hoş kokulardan, dil lezzetli yiyecek ve içeceklerden, deri latif ve yumuşak şeylerden haz alır. Helal ve mübah olmaları şartıyla bu hazların hepsi Yüce Allah'ın lütfu ve nimetleridir. O bunları insanlar için yaratmıştır. Karşılığında şükür istemektedir. Söz konusu haz ve zevklerin daha mükemmel ve daha nitelikli olanlarını ahirette vereceğini de vaat etmiştir. Allah Teala'nın hitabını ve kelamını veya okunan güzel bir şiiri veya yapılan güzel bir konuşmayı (vaaz, nasihat, hutbe) dinlemekte kulağın haz aldığı bir nimettir. Meşru ve mübah musiki ise kulağın zevk aldığı önemli nimetlerden biridir. Tabii ve insani bir şey olduğu için de musiki bütün toplumlar için gereklidir, faydalıdır ve vazgeçilmezdir. Fakat bireylerin bu sanata ihtiyaç duymaları farklılık gösterir. Bazıları için musiki çok gerekli olabilir. Bazıları ise buna fazla ihtiyaç duyma-

yabilir. Musikiye ilgi duymayan kişiler de bulunabilir. Bu bir yetenek ve mizaç meselesidir. Genellikle ihtiyaçlar üç çeşittir: Zorunlu ihtiyaçlar, alışlagelen genel ihtiyaçlar, süs ve güzellik türü ihtiyaçlar. Güzel Sanatlar ve musiki bunlardan üçüncüsüne girer. Toplum için doğal ve zorunlu olsa da fertler için öyle değildir.

Yüce Allah âlemi, dünyayı, canlı ve cansız varlıkları yaratırken bunları mükemmel şekilde yaratmış, ziynet ve süs tarafını da ihmal etmemiştir. Hak Teala dünya semasını yıldızlarla süslediğini (Saffat, 6; Fussilet, 12; Mülk, 5) haber veriyor. Hatta müminlerin kalbindeki imanı bile süslemiştir. (Hucurat, 7) Gökkuşağındaki renkler de bu süsün bir ifadesidir. Bu anlamda musiki de sesle ilgili bir ziynet ve süstür, bu özelliği itibarıyla âlemdeki süsün bir parçasıdır.

Allah Teala yerlerin ve göklerin yaratıcısı olduğunu haber verdikten sonra: "O yaratmada dilediği ziyadeliği yapar, şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir." (Fatır, 1) buyuruyor. Buradaki "ziyade" ifadesini ziynet ve süs diye yorumlayan âlimler vardır. Yani Allah Teala yarattığı varlıkları bezer, süsler, musiki de sesin ziyneti ve süsüdür. Bu özelliği ile de Hak Teala'nın bir nimeti ve ihsanıdır. Mümin varlıklar âlemine böyle bakar, yaratılan ve var olan hiçbir şeyin abes ve anlamsız olmadığı kanaatini taşır.

Musikide dinin yerine gelince;

Din-musiki ilişkisi insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanlar daima dinî ve kutsal metinleri sesleri ile süsleyerek terennüm etmişler, böylece musikinin gelişmesine sebep olmuşlardır. Hz. Davud'un güzel sesiyle mezmurları/ilahileri okuduğunu biliyoruz. (bkz. Sebe, 10) Hristiyan bestekârların musikiye olan katkılan bilinen bir husustur. Din, her zaman musikin en önemli konularından biri olmuştur. Din unsuru olmadan musikin tarihi tam doğru açıklanamaz.

Musikin meşruiyetinin tartışmalı olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi nedir?

Sadece musikin değil şiir ve resim gibi güzel sanatların da caiz olup olmadığı da tartışılmıştır. Bunun sebebi İslam öncesi cahiliye dönemindeki şiir, musiki ve resmin müşrik Arapların putları ve inançlarıyla ilgili olmasıdır. Putlara tapan Araplar putlarını resmediyor ve söyledikleri şiirlerle onları övüyorlardı. Ayrıca İslam'ı ve Hz. Peygamber'i yermek için de bu sanatları araç olarak kullanıyorlardı. Cahiliye dönemi Arapların içki meclislerinde de türküler söylüyor, içkiyi ve bu tür meclisleri övüyorlardı. İslam dini putları ve içkiyi yasaklayınca bunlarla ilgili şiir ve musiki de yasaklanmış oldu. Yasaklanan ve caiz görülmeyen musiki de yasaklanmış oldu. Yasaklanan ve caiz görülmeyen musiki; putlarla, putperestlikle, içki ile ve ahlak dışı hususlarla ilgili olan musikidir. Bunun dışındaki musiki türleri yasaklanmamıştır ama bazı âlimler yasağın kapsamını genişleterek çok az istisna dışında musikiyi bütünüyle yasak kapsamına almışlardır. Diğer bazıları ise musikin bir bölümünü haram, diğer bir bölümünü mekruh saymışlar, sınırlı bir şekilde bazı musiki türlerine cevaz vermişlerdir. Fakat ulemanın bir kısmı esas itibarıyla musikiyi mübah sayarak caiz görülmeyen musiki şeklini bir istisna olarak görmüşlerdir.

Yasağın başka sebebi yok mu?

Var elbette. Mesela bir kimsenin dünya ve ahiretle ilgili görevlerini unutacak ve ihmal edecek kadar kendini oyun ve eğlenceye, musiki dinlemeye kendini kaptırması da caiz görülmemiştir. Esas itibarıyla musiki caiz ve mübah olsa bile bunun aşırı

şekli caiz değildir. Hak Teala: "Yiyiniz, içiniz israf etmeyiniz" buyuruyor. (A'raf, 31) Mübah bir nimet haddinden ve ihtiyaçtan fazla tüketilince israf sayılarak men ediliyor. Musiki düşkünlüğü de böyle yalnız musiki sanatını meslek edinenleri bu hükümde görmemek gerekir. Başkalanna göre bunlar bu sanatla daha fazla meşgul olurlar. Fakat yine de bu meşguliyet ahireti unutmalarına, ibadeti terk etmelerine ve Allah Teala'nın zikrinden gafil olmalarına sebep olmamalıdır.

Musikimiz birî dinî, diğeri ladinî/profane olmak üzere ikiye ayrılabilir mi?

Hız Peygamber "Nikahı def çalarak ilan ediniz" buyuruyor. Düğünde ve bayramda def çalmak dinî bir musiki değildir, ladinî bir musikidir. Ladinî musiki demek dinin reddettiği ve haram saydığı musiki demek değildir. Dinin izin verdiği ve caiz gördüğü, hatta teşvik ettiği musikidir bu. Hatta Hız Peygamber'in izin vermiş ve tavsiye etmiş olması itibarıyla bu musikinin dinimizle bir ilişkisi de vardır. Bu tavsiyeye uyulması niyetiyle düğün ve bayramlarda geleneksel musikinin icra edilmesinde sadaka sevabı vardır da denilmektedir. Ama bu tür dünyevi bir musiki mübah olsa da ibadet değildir.

Dinî musiki deyince ne anlamamız gerekir. Biraz açar mısınız?

Kaynak eserlerde musiki terimi yerine gına ve sema gibi tabirler kullanılır. Sema'nın sözlük anlamı güzel sadayı ve hoş nağmeleri dinlemektir. Bir hadiste "Kur'an'ı seslerinle süsleyiniz" buyurulmuştur. (bkz. Buhari, Tevhid, 52; Ebu Davud, Vitir, 2; Nesai, İftitah, 83) Kur'an'ı güzel sesle okumak ve terennüm etmek deyim yerindeyse bir tür dinî musiki sayılır. Güzel sesiyle Kur'an okuyan Ebu Musa El-Eş'an'i dinleyen Allah Rasulü, "Sana Davut Peygamber'e verilen hoş bir sada verilmiştir" diye ona iltifatta bulunmuştu. Hız Peygamber Abdullah Bin Mesud'a Kur'an okutmuş ve bunu dinlemişti. İbn Mesud: "Kur'an sana nazil olmuşken ben onu size nasıl okuyabilirim" deyince buyurmuşlar ki: Onu başkasından dinlemek hoşuma gider.

Kur'an'ın lafzından bahsedilirken "nazm-ı celil" kelimeler ve lafızlar tıpkı bir ipliğe dizilen inciler gibi güzel ve ahenkli bir şekilde dizildiklerinden "nazm" deyimini kullanılmıştır. İşte bu nazmdan hoş bir ses ahengi vücuda gelir. Buna "Kur'an'daki içrek/dahili musiki" denir. Tecvit kurallarına uygun normal bir okuyuşta bile Kur'an'ı dinlemek insanın hoşuna gider, ondan etkilenir ve manevi bir haz alır. Güzel ses ve hoş bir avaz ile okunan Kur'an dinlenince duyulan ruhani zevk daha da artar, etkisi daha derinleşir. İşte dinî musiki, daha doğrusu sema dediğimiz şey budur. Kurra ve hafızlarımız bu anlamdaki musikiyi geliştirmişlerdir. Cami musikisi dediğimiz dinî musiki geniş ölçüde Kur'an-ı Kerim tertili, tilaveti ve kıratıyla ilgilidir.

Dinî musiki bundan ibaret değil elbette.

Dinî musikinın başka türleri de vardır. Konusu Yüce Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve nimetleri olan şiirlerin bestelenmiş şekline ilahî, konusu Allah Rasulü olan besteli şiirlere naat, konusu ahirete, ibadete ve ahlaka teşvik olan hikemi/didaktik besteli şiirlere zühdiyat veya ilahiler gibi isimler verilir. Bu tür şiirler ve besteler özellikle tasavvufta çok önemlidir. Tasavvuf musikisi dediğimiz şey budur ve bu musiki dinî musikinın önemli bir parçasıdır. Tekbirin ve salavat-ı şerifelerin besteli şekilleri de musikinın bu kısmına dahildir. Ezan ve salalarda da dinî musikinın güzel örnekleri mevcuttur.

Bazı kaynak eserlerimizde Kur'an'ı ve ezanı teganni ile okumanın caiz olmadığı söylenir?

Teganni, musiki makamları gerektiriyor diye Kur'an'daki uzun sesleri kısaltmak, kısaltmaları uzatmak, harflerin mahrec ve sıfatlarına hakkını vermemektir. Kur'an ve ezanı türkû ve şarkı söyler gibi okumak caiz değildir. Fakat bir kimsenin kendi tabii sesiyle (buna selika denir) güzel bir şekilde ve süsleyerek okuması iyi bir şeydir. Aynı zamanda saray hafızı olan meşhur Üsküdarlı Kur'an hocamız Ali Efendi bize Kur'an'ı kendi selikamızla okumayı tavsiye ederdi. Biz bu konunun ehli ve erbabı olan böyle üstatlardan bazılarına yetiştik. Günümüzde de onları aratmayacak değerli hafızlarımız ve müezzinlerimiz var.

Tasavvuftaki semanın diğer musiki türlerinden farkı nedir?

Fark şudur: Genellikle sufiler semanın ruhun gıdası olduğuna, insan ruhunun bu gıda ile beslenmesi gerektiğine; semanın insanı olgunlaştıran, erginleştiren, kötü huy-lardan arındıran; güzel bir ahlak edinmeyi, edep ve terbiyeli olmayı, netice itibarıyla de yüce Allah'a yakın olmayı sağlayan bir özelliği bulunduğuna inanırlar. Sufiler sema esnasında vecde gelir, istiğrak hali yaşar, ilahî tecelli ve feyizlere mazhar olurlar. Sema, zikrullah da denilen tasavvufi ayinlerin önemli bir parçasıdır.

Bugün camilerde musiki nasıl olmalıdır?

Camilerdeki musiki alışlagelen geleneksel musikinın usulüne göre ve nitelikli bir şekilde icra edilmesi esasına dayanmalıdır. Bütün mesele imam, müezzin ve hatiplerimizin iyi bir musiki eğitimini ve terbiyesini almalıdır. Gelişi güzel camilere yeni musiki türlerini sokmak yanlış ve sakıncalıdır. Bu tür bid'atların yaranı yok ama zararı çoktur. Cami musikisinin ehliyetli ve eğitilmiş elemanlar tarafından icrası yeterlidir. Başka türlü yenilikler, özentiler ve taklitler bid'at sayılır ve hoş görülmez.

Geleneksel olan musikinın nitelikli icrasından maksadınız nedir? Örnek verir misiniz?

Bizde Kur'an ve ezan okuma geleneği vardır. Buna "İstanbul Usulü" denir. Bu gelenek kısmen unutulduğundan arzu edilen seviyede ve nitelikte icra edilememektedir. Bu geleneğin ihya edilmesi gerekir.

Bu yönde çalışmalar nasıl değerlendiriyorsunuz?

İlahiyat Fakültelerinin programlarında dinî musiki dersleri mevcut. Bu güzel bir şey. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı, kendisine bağlı eğitim merkezlerinde bu konuda mensuplarını eğitiyor. Kur'an tilaveti ve kıraati müsabakaları düzenliyor. Dereceye girenleri çeşitli şekillerde ödüllendiriyor. Bu hususu takdir etmek gerekir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı herhangi bir zorlama yapmadan sadası ve edası güzel müezzinlerimizi önce bir eğitimden ve testten geçiriyor, sonra kasaba ve şehrin belli yerlerinde ezanı bunların okumalarını sağlamaya çalışıyor. Böylece şehirlerdeki ses karmaşasını önüyor. Bundan dolayı da bu kurumu tebrik etmek gerekiyor.

Günümüzde dinî musikinın popüler versiyonları hakkındaki görüşünüz nedir?

Popüler kültür bütün kültürel alanlarımızı etkilemektedir. Bence bu konuda muhafazakâr olmak ve geleneklere bağlı kalmak daha doğru bir hareket tarzıdır. İbadet ve onunla ilişkili olan musiki alanında ihtiyatlı olmak dine daha uygundur. Fakat bu

durum dinî konularda yeni dinî-tasavvufî şiirler yazılmamalı ve bunlar yeni bir tarzda bestelenmemeli şeklinde anlaşılmamalıdır.

Ben şahsen dinî musikinin mahiyetinden, niteliğinden ve etkinliğinden çok dinî hükümü ile ilgileniyorum. Musiki ayrı bir sanat ve uzmanlık alanıdır. O alanda onun uzmanları konuşmalı. Fakat sosyal ve dinî hayatta şunu görüyorum: Radyo, televizyon, İnternet, video, disk, teyp, kaset, bant, pikap, CD ve benzeri aletleri musikiyi son derece yaygın bir hale getirdi. Bu durumda yapılması gereken; ister dinî, ister din dışı olsun kendi geleneksel musikimizi muhafaza etmekle kalmayıp onu geliştirmeye ve yaygın hale getirmeye çalışmaktır. Yapımıza uymayan yabancı müzik akımlarından, bunların istilalarından ve olumsuz etkilerinden korunmamızın en doğru ve etkili yolu milli ve geleneksel musikimiz ve bunun geliştirilmiş yeni şekilleridir, diye düşünüyorum. Kendi musikimizi korur ve geliştirirken başka toplumların ve medeniyet mensuplarının müziklerini gerek yokken kötülemenin de bir anlamı yok: Her topluma kendi kültürü hoş gelir. (Mü'minun, 53)

Prof. Dr. Hüsrev Hatemi

Musiki Medeniyetin Göstergesidir.

Musikimiz hayatınızda, düşünce dünyanızda neleri çağrıştırıyor?

Türk musikisinin hayal meyal farkına varışım 1944 yılına gider. Fakat asıl beni etkilemesi, 1950'den sonra radyodaki "Dinleyici İstekleri Programı"yla başladı. 1953'ten sonra Nevzat Atlığ ve Üniversite korosunun sayesinde klasik eserlerin zevkine vardım. Yine 1953'te Sadi Yaver Ataman korosunun sayesinde halk müziğinin başka zevk verdiğini fark ettim. Klasik Batı müziğini 1956'da sevmeye başladım. Musikimiz bende, bütün tarihimiz yanında, benim tarihsel dönemlerimi kişisel tarihimin çok sayıda demini, Dede Efendi'yi, Yahya Kemal'i, Yunus'u, Pir Sultan'ı çağrıştırıyor.

Musikimiz icracı, bestekâr v.s. anlamında bugün ne durumda?

Vâ esefâ dedirtiyor. İstisnalar da var elbette. Onlar yüreğime, bir yangına dökülen bir şişe maden suyu etkisi yapıyor. Buna da şükür. "Her tamamına erişen şeyde, eksilmeler başlar." (Endülüs kasidesi)

Musiki ve medeniyet ilişkisi hakkında neler söylersiniz?

Musiki, medeniyetin göstergesi demektir. Musikimizin bozulması, bir sonuçtur. Medeniyet göstergesi tüketim malları değil, edebiyat, musiki ve felsefedir. Bilim de kurtarmaz. Nice bilim ezbercileri, medeniyet yolunda aksak yürür.

Dini musikinin icra alanı olarak başta gelen camilerde musiki geleneğini diriltmek için neler yapılmalı?

Bence camilerde ancak ilahi okunur, mevlit okunur. Yani enstrümantal musiki, camilere girmemelidir. Girse İtri ve Dede Efendi'ye ancak iki yıl kadar iltifat edilir. Tasavvuf musikimizi de radyo, televizyon, konferans salonu veya dergâhlarda dinlemeliyiz. Bizde desteklemelerin ardından kötüye kullanma ve yozlaşma geliyor.

Günümüzde yeşil pop diye tabir edilen türle karşı karşıyayız.

Yeşil pop bir gök ekindir. Fakat süpürge otu gibi bir bitkidir. Buğday başka şey o da başka.

Musikimizin yakın dönemde hatıralarınızda/hafızanızda derin izler bırakan icracılar, bestekârları kimler?

Necdet Yaşar, Alaeddin Yavaşca, Niyazi Sayın ve Allah'tan uzun ömür dilediğim, 15-20 isim. Gidenlerden Münir Nurettin Selçuk, Selahattin Pınar, Sadi Yaver Ataman, Nida Tüfekçi ve çok sayıda aziz isimler...

Son devir özellikle İstanbul hafızlar ve musikişinaslarına dair yaşadığınız veya dinlediğiniz önemli bir hatıranızı nakleder misiniz?

Benim anılanımın her biri bir nota sayılır, hemen her gün onları dizerek, çağrışım senfonileri besteliyorum. Bunu "İlgaz'da" başlıklı şiirimle anlatmıştım. Siz şu anda bu sorular ile notaların uyanmasına ve içtima alanında toplanarak tatbikat yapmalarına sebep oldunuz. Şu anda hangi notayı çağırırsam gelmiyor. Ortalık durulunca başka bir vesile ile birkaçını size naklederim.

"Görmedim ömrümün asude geçen bir demini

Çekerim hep o siyah gözlerinin matemini"

Şarkısının rahle-i tedrisinden geçen anılanım, uslu ve laf dinler olmayı öğrenemediler. Bu gidişle de öğrenemezler.

Bizim musikişinaslara başka ülkelerden gösterilen vefa, genellikle dertli olan anılanım arasında bir vaha gibi. Bunlardan biri altı yıl önce Florida'da Disneyland Tunus pavonundaki restoranda, Tanburi Cemil Bey'den saz eseri çalındığını duyunca şaşırarak saz heyetine yaklaşip "Kimin eseriydi bu?" diye sorup "Tanburi Cemil Beg" cevabını almamız oldu. Üstelik yüzden fazla kişinin olduğu restoranda on beş kişilik Türk grubu olduğunu öğrenerek, bizim için programa almışlar.

İkinci güzel anım, Işık Gençler Hanım'dan naklen: Hafız Kani Karaca'nın ölümünü duyan, İstanbul'dan gitmiş bir Yunan vatandaşı, Pan Yayıncılığa sipariş göndermiş ve Ortadoğu dinî musikisinin en iyi icracılarından olan Hafız Kani Karaca'nın kasetlerini istemiş. Bu iki anı, Yeşil Pop gibi zuhurata neden eğri baktığımı izah eder. Kendilerini gelenekçi sayan fakat maalesef olmayan Müslüman gençler, Mevlevi ayinlerine, İtrî'nin na'tına, "N'oldu bu gönlüm" ilahisine, "Güzel âşık cevrimizi çekemezsin demedim mi", nefesine vakıf olup muhabbet besledikten sonra, Yeşil Pop'un yeşil çimen zarında piknik yapabilirler. Fakat geleneksel dinî musikimize hiç ilgi göstermeden, konser salonlarını doldururlarsa bu hayra alamet değildir.

Haliç Üniv. Türk Musikisi Konservatuarı Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca

Klasik Türk Musikisinin En İhtişamlı Örnekleri, Dinî Musikimiz Alanında Verilmiştir.

Türk musikisi hayatınızda, düşünce dünyanızda neleri çağrıştırıyor?

Musiki 8 yaşımdan itibaren hayatıma girmiştir. Bendeniz 1926 yılında Kilis'te doğdum. İlkokul talebeliği yıllarında, babamın çok yakın dostu ortaokul biyoloji hocası aynı zamanda musiki hocası hem de çok iyi keman çalan zat, babamı her ziyaretinde yeni bir plak geldi mi diye sorardı. Yine o günlerden bir günde babam, Münir Nurettin Bey'in bir plağı geldiğini söyledi. Bir tarafında III. Selim'in suzidilara yürük semaisi var. Öbür tarafında da Şevki Bey'in uşşak bir eseri var. Dinleyelim dedi ve dinleyince plağı beğendi. Babam: "İsterseniz bir tanesini Alaeddin size okusun" dedi. Hoca: "Yok canım!" dedi. Yaşım sekiz civarında... Babam: "Bunlar iki defa dinlemekle ezberine geçiriyor" dedi. Hoca da: "Okusun o zaman III. Selim'in eserini" dedi. Okudum. Fakat hiçbir reaksiyon göstermedi. Çocuk haleti ruhiyesi içerisinde kızdım. Babamla oturdular, konuştular ve gitti. Ertesi gün kapı çalındı. Bir de baktım kapıda Zihni Bey, elinde keman, portatif sehpa bir de büyük boy bir defter. Defterde Schubert metodu yazıyor idi. Zihni Bey, öyle kulaktan duymakla olmaz, bundan sonra bu metotla çalışacağız, dedi. Ewela notayı öğrenesin, sonra bu kemani

sana hediye edeceğim, dedi. Keman çalışacaksın, dedi. Sonra notayı öğrendim, keman çalmaya başladım. Sonrasında o zamanlar Halkevinde belli yaş grubundan oluşan topluluğa üç ay sonra seni de alacağım, dedi. Böylece başladık. Ortaokul yıllarında yatılı olarak Konya Lisesi'ne gittim. 2. sınıfta hastalandım üşüttüm, mevsim çok soğuktu. O yıl okuyamadım. Beni İstanbul SSK'ya sevk ettiler, ailemden de gelenler oldu. İstanbul yıllarımda ders aldığım Hakkı Süha Gezgin hocam ki kendisi hem edebiyatçı, hem de Neyzen Emin Dede'nin talebesi bir neyzendi. Bu hocamızın vesilesi ile Artaki Candan'la tanıştık. Bu arada kanun sazına merak saldım. Derslerimizde münazara bölümleri olurdu orada beni keşfeden hocamız, "Türk musikisini öğrenmek istiyorsan fasilları meşk edeceksin. Benim evimde salı ve cuma akşamları meşk var oraya geleceksin" dedi. Ben de bu fırsatı değerlendirdim. Bir fasıl üç saat sürüyor. Her fasılın içinde 60-70-80 eser var. Benim Türk musikisi hayatımın temelinde fasıl meşki var. Tabi bu vesile ile muhit genişledi. Dr. Suphi Ezgi Bey var, Bana bir gün "Beykoz'a gel sana musikinin analizi üzerine dersler vereyim" dedi. Sonra Hüseyin Saadetin (Arel) Bey, Saadetin Kaynak Bey, Zeki Arif Bey bir de Ekrem Karadeniz bey -ki Abdülkadir Töre ekolündendir- bu isimlerden istifade ettim. Hepsine Allah rahmet eylesin. Üniversite korosunun kuruluşunda da bulundum. Ercüment Berker kurmuştur. 1942-43 yıllandır. İleri Türk Musikisi konservatuvanna da bir süre devam ettim. Bir okul seviyesinde İdi Okul korusu. O günün ilklerinden olan ve bugün İTÜ konservatuarının temellerini atan yedi kişiden bugün sadece ben kaldım. Geçenlerde de Ercüment Berker vefat etti. Biz Türk musikisi yolunda 1946'dan 1976'ya kadar çoğu kez kapıdan kovulduk. 1976'da ise dönemin Başbakanı ve Milli Eğitim Bakanı ile bugün Nişantaşı'ndaki okulu kurduk. Okul daha sonra Teknik Üniversite'ye bağlandı. 1983 senesinde okuldan ayrıldım. Ve Haseki Hastanesi Başhekimliği görevine devam ettim. Bu yanlış 1990'a kadar sürdü. Yani yedi yıllık bir dönem kayıp dönemi oldu. 2005 tarihine kadar devam eden hizmetimizden sonra yaş haddi dolayısıyla emekli olanlar artık görev yapamazlar şartı getirildi. Ve şu an bulduğum Haliç Üniversitesi'ne davet ettiler. O tarihten itibaren de buradayım.

Dini musiki eğitiminizde ailenizin de büyük katkısı olduğunu duyduk. Biraz bahsedermisiniz?

Babam sabah namazını kıldıktan sonra sedirin köşesinde sesli olarak Kur'an okurdu. Bu benim hafızama o kadar yerleşmiş ki, Kur'an'ın pek çok bölümü ezberime girmiştir. Bugün de o bölümleri aynen hafızamdadır. Babam hafızdı ama yüzünden de okurdu. Çok da güzel sesi vardı. Bu arada dedem de divan şairi idi. Her sabah kuşluk vaktinde babam sabah namazından sonra Kur'an okur, dışarda kuşlar cıvılda, hafızamda bu durum çok güzel bir şekilde yer etmiştir. Öyle ki bir gün, beş gün değil her gün bu durum devam ederdi. Ve evimiz cami yanında idi. Canbolat Camii ki Kanuni döneminde Mimar Sinan'ın çırağı tarafından yapılmıştır. Cumaları cemaat caminin dışına taşar, dayım, teyzemin oğlu Faruk Kadri Timurtaş, babam pencere-leri açarlar, cumaya evden iştirak ederlerdi. Çünkü cami ile ev iç içeydi. Şu anda o evimizi yoksul ailelere yardım cemiyetine devrettim. Bizim evimiz şu an tamamen hayra müteveccih bir istikamette hizmet görmektedir. Mesela babamın bir güneş saati vardı. Çizilmiş çizgiler, ortada bir çivi. Ona göre güneşin gölgesinin düşmesinden namaz vaktini tespit ederdi. Hatta cami görevlisi seslenirdi "hacı efendi saat kaç?" babamın güneş saatine göre hareket ederlerdi. Bu güzel atmosferin içinde yetiştik. Ve dini musikinin yetişmemizde tesiri büyüktür.

Dinî musikinin icra alanı olarak "cami musiki" deyince ne anlamamız gerekiyor? Kendi içinde kısımları var mıdır?

Klasik Türk Musikisinin en ihtişamlı örnekleri, dinî musikimiz alanında verilmiştir. Dinî musikimizin icra alanı olarak camilerde icra edilen musiki türlerini Kur'an tilaveti, Ezanlar, Tesbih (Mahfel Sürmesi), Temcid (Münacat), Tekbir, Salatü Selam, Cuma Salatu, Sabah Salatu, Salat-ı Ümmiyye, Na't-ı Peygamberî, Mevlid-i Nebevi şeklinde tasnif ettim. Yine dinî musikinin icra mekânlarından olan Tekke musikisine dair ve dinî musikimizin inceliklerine dair olan bölümlerin de yer aldığı eserimi "Türk Musikisi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri" (Türk Kültürüne Hizmet Vakfı-İstanbul 2002) isimle neşrettim. Dinî musikimizin bu saydığım türlerinin büyük kısmını maalesef kaybettik. Bunların yeniden ihya edilmesi lazımdır.

Dinî musikimizin yakın dönemde hatıralarınızda/hafızanızda derin izler bırakan icracıları, tilavet erbabları kimlerdir? Son devir özellikle İstanbul hafızlar ve musikîşinaslarına dair yaşadığınız veya dinlediğiniz önemli bir hatıranızı nakleder misiniz?

Dinî musikinin icrası anlamında yirminci yüzyılda yetişmiş önemli hafızlar arasında şu isimleri sayabilirim: Hafız Şehla Osman, Hafız Sami, Hafız Deli Hüseyin, Hafız Kemal, Sultanahmet Camii İmam Hatibi Hafız İdris, Sultan Selim ve Sultanahmed Camii imam ve hatibi Hafız Saadettin Kaynak, Karcıgarci Hafız Fahri, Yeraltı Camii imam ve hatibi Hafız Ali Efendi, benim hayran olduğum isimlerin başında gelen Beyazid Camii imam ve hatibi Hendekli Hafız Abdurrahman Efendi (Gürses), Nuruosmaniye Camii imam ve hatibi Hafız Hasan Akkuş, Aksaray Valide Camii imam ve hatibi Hafız Kudsi Efendi, Geredeli Hafız Es'ad, Hafız Zeki Altın, zamanımızda da Hafız Kani Karaca, Hafız Bekir Sıtkı Sezgin... Bu saydığım isimler Klasik Türk Musikisi tarz ve tavnna vakıf, İstanbul ağzı Kur'an-ı Kerim üslubunu esas alan hafızlardır. Şimdilerde "Arabesk" akımı, dinî musikimizi de etkisi altına almış, hafızlarımız Kur'an'ı da Mısır tarzında okuma yoluna girmişlerdir. Böylece milli değerlerimiz, dinî alanda da zedelenmiştir.

O eski günlerden hafızamda kalan evlerde yaptığımız meşkleri, fasılları unutamam. Bir zamanlar İbnü'l Emin Beylerin evinde toplantılara iştirak eder, eser geçerdik. Hatta bir dönem Amir Ateş, Fevzi Mısır, Halil İbrahim Çanakaleli, Esat Geredeli, İsmail Biçer, Kani Karaca, Adem Erim gibi isimler bizim evde toplanırlar fasıllar, meşkler yapılırdı. Maalesef bu güzellikler de kaybolup gitti.

Üsküdar Musiki Cemiyeti Başkanı Amir Ateş

Besteler, Her Dönem Farklı Bir Ahenk ve Güzellik İhtiva Eder.

Musikimiz hayatınızda, düşünce dünyanızda neleri çağnştırıyor?

Benim nezdimde musiki, dünyanın kuruluşundan itibaren başlayan rüzgânın sesi, kuşların civıltısı, sulanın şınlıtısı, kâinatta olan bütün mahlukatın çıkardığı o lahuti ahenkten ibaret olan bir güzellik manzumesidir. En güzel, en ulvi duyguları bir ahenk haleti içinde duyuşumuza aksettiren, bizi zaman zaman neşelendiren, zaman zaman hüznölendiren, hele yüce Rabbimizin "kalu bela" dediğimiz o âlem-i ervahta, ruhların "elestü bi-rabbiküm" hitabıyla o tarifi imkânsız bir sada ile soruşundan, ruhların da âdeta mecnun bir hâl içinde, o güzel ahengi, o güzel sadâyı aramalarından ibaret olan bambaşka bir duygudur. Bir bestemin şu beyitlerini zikretmek isterim:

"Gizli ahenk, her şekil her seste var

Nağmelerden güller açmış, deste var

Bir ilahî musikidir kâinat

Taaa ezelden bitmeyen bir beste var."

Burada Süleyman Arif Emre üstadımız ne güzel ifade etmiş, ben de bunu besteledim. Çok sevdiğim bestelerimden, eserlerden birisidir.

Musikimiz icracı, bestekâr v.s. anlamında bugün ne durumda?

Hiçbir zaman karamsar olmamakla beraber, bir iyiye gidiş olduğunu söyleyemeyeceğim. Bugün bestekâr olma hevesinde olanlara sorduğunuzda, uşşak makamında beste yapılamaz, rast makamında artık beste yapılamaz gibi bir kanaat var. Buna şiddetle karşı çıkıyorum. Biz biliyoruz ki musiki bir ilim dalıdır. Ve ilim demek sonsuz demektir. Eğer musiki de bir ilimse uşşak makamında daha yüzlerce değil binlerce eser bestelenebilir. Yeter ki biz ihmal etmeyip, üşenmeyip arayış ve gayret içinde olalım. Sözler zamanla değişik manalar ifade ettiği gibi, besteler de her dönem farklı bir ahenk ve güzellik ihtiva eder. Tabi, dün bestekârlığı ile bugünün bestekârlığı farklı olsa gerek. Dün ekseriya ekalliyet yani azınlıkta idik. Bugün çoğunlukta'yız. Beste de nağmeler de bunun gibidir. Vardır, çoktur ancak tabiri caiz ise ekmek aslanın ağzındadır. Onu aslanın ağzından ustalıkla alabilme metotlarını bulmak lazım. Şuna da dikkat etmek lazım bestekârlık, üretken olmak, çok beste yapmak, çok klasik eser yapmak değildir. Bestekâr en güzel melodileri, en güzel sözlerle insanlarımızın beğenisine intikal ettiren, Allah'ın, nadir yarattığı kullardan biridir. Mesela bir Saadetin Kaynak, bir Dede Efendi, bir Selahattin Pınar, İtri, yaptıkları bestelerle bambaşka insanlardı. İcrakârlar hususunda ise bugün hiç karamsar olmaya gerek yok. O hususta dünden daha iyi olduğumuzu söylersek hata olmaz. Bugün çok kabiliyetli gençler konservatuvarlarımızda ve musiki cemiyetlerimizde yetişmektedir.

Dinî musikinin icra alanı olarak başta gelen camilerde musiki geleneğini dinletmek için neler yapılmalı?

Cami musikişi deyince başta gelen mevlit kültürü bugün, yok olmak üzere diyebiliriz. Okuyan da okutan da maalesef az. Dinî musikimiz başlı başına ele alınması gereken husustur. Ezanı güzel, makamına uygun olarak okuma meselesi ki bu hususu bize tevdi edilmiş olan görevle ve seminerler şeklinde, ilk defa Diyanet'te başlatan bizler olduk Elhamdülillah. Bugün ilahilerle, mevlitlerle, kasidelerle bu husus yeniden ihya edilmesi lazım. Bugün karamsar olmamak durumundayız, açtığımız bu güzel çığır yeterli olmasa da devam ediyor. Şunu da unutmamak lazımdır ki bizim müziğimiz dinî musikiden doğan bir müziktir. Müzik eğlence değildir. Müziği sadece eğlence algısı içine sıkıştırarak bugüne getirenlerin büyük vebal altında olduklarını bilmeleri lazım.

Musikimizin yakın dönemde hatıralarınızda/hafızanızda derin izler bırakan icracıları, bestekârları kimlerdir? Son devir özellikle İstanbul hafızlar ve musikîşinaslarına dair yaşadığınız veya dinlediğiniz önemli bir hatıranızı nakleder misiniz?

Bu sorunuzla 60 yıl önceye döndüm. Benim musikiye başlayışım dinî yönde olmuştur. Köyümde güzel sesle Kur'an okumak, güzel sesle mevlit okumak ve güzel sesle şarkı çığırma çok önemli idi. Ben de bir gün İstanbul'a gidersem radyolarda Kur'an okuyacağım, mevlit okuyacağım, şarkı okuyacağım gibi hedeflerim vardı ve bu hayallerim gerçekleşti. Eğer bir insan olmak istediği hedeflere, o istikamette gayret sarf ederse mutlaka gerçekleşir. Ben hafızlığımı ikmal eder etmez, İstanbul'a gelip güzel sesle Kur'an tilaveti, mevlit tilaveti gibi konularda arayışlanım oldu. Zamanın en meşhur mevlithanları ve hafızlarından Hafız Mecid Sesigür, Hafız Esat Gerede, Hafız Saadetin Kaynak -kendisine bir müddet hizmetim de oldu-, Kemal Akkuş gibi isimlerden dersler aldım. Bu arada şimdilerde meşhur olanlar da o dönem

talebe idiler: Halil İbrahim Çanakkaleli, Fevzi Mısır, Aziz Bahriyeli gibi daha öncele-
ri de Hafız Zeki Altun, Ali Gülses... Bunun dışında Kani Karaca ki son devirde en
çok konuşulması gereken isimlerden birisidir. Hem hafız, hem musikişinas, hem fev-
kalade icrakâr... Onun kurra hocalarından Üsküdarlı Ali Efendi, Hasan Akkuş Ho-
caefendiler, Abdurrahman Gürses hocaefendiler olsun daha pek çokları, sayısız ve
pek değerli talebeler yetiştirmişlerdir. Allah hepsine rahmet eylesin. Bunlardan da-
ha sonra bizim kuşaktan Merhum Yusuf Gebzeli, Merhum İsmail Biçer ki ikisini de
beraberken aynı trafik kazasında kaybettik, ben ve Fevzi Mısır sağ kurtulduk. Bu
isimler bir dönemin en zirvede isimleri, okuyucuları idi. Ancak bugün o sahanın çok
parlak olmadığını görüyoruz.

Bugün yaşayan musiki üstatlarımızdan ağabeyim Prof. Dr. Alaaddin Yavaşca, Prof.
Dr. Nevzat Atlığ, değerli bestekârlarımızdan Erol Sayan ve Bilge Özgen ile zaman
zaman bir araya gelip hatıralarımızı yâd ediyoruz. Bunun yanında musikimiz için ne-
ler yapabilirsiniz konusunda mütalaalarda bulunuyoruz. Bugün de hem TRT Repertu-
var kurulu üyesi olmam hasebiyle hem de Üsküdar Musiki Cemiyeti başkanlığı va-
zifesi ile musikimize hizmet noktasındaki bu büyük sorumluluğumuz devam ediyor.

Gazi Üniv. Müz. Eğt. Böl.
Muzaffer Şenduran

Dinî Musiki Kültürümüz Dünyanın En Zengin Dinî Musiki Kültürlerinden Biridir.

Dinî musiki nedir? Din ile musikinin ilgisi nedir?

Dinî musikiden söz ederken sıkça karşılaşılan iki sorudan biri; dinde musikinin yeri nedir, diğeri ise musikide dinin yeri nedir, sorulandır. Hangi inançtan olursa olsun, her milletin musikisi dini ile, dini de musikisi ile içiçedir. Türklerde de dinî musikinin kaynağı, İslam'ın kabulünden önceki döneme dayanır. Dinî musiki kültürü, İslam'ın kabulünden sonra Türk sanatkânının yüksek dimağında yeniden inkişaf ederek, yüce dinimizin hizmetine girmiş ve nihayetinde, dünyanın en zengin dinî musiki kültürlerinden biri haline gelmiştir.

Dinî musikimizin beslendiği kaynaklar nelerdir?

Özü itibarıyla dinî musikimizin beslendiği iki ana kaynak vardır . Bu kaynaklar icra edildikleri yerin adıyla anılan, tekke musikisi ve cami musikisidir. Tekke musikisinin temelinde, Türk sanat musikisine yüzyıllarca okulluk etmiş Mevlevihaneler ile, Türk halk musikimizi geçmişten günümüze taşımış Bektaşî tekkeleri yer alır. Cami musikisinde ise; ezan ve kamet, ilahî, temcid, na't, salat, durak ve benzeri formlar icra edilmiştir. Geleneği ve aktarım metodu sebebiyle, usta-çırak ilişkisi içinde bu müesseselerde verilen dinî musiki eğitimi, günümüzde de devam etmektedir. Özellikle ezan, ibadet sahasındaki fonksiyonunun önemi ve icrası itibarıyla, hassasiyetle ele alınması gereken müstakil bir mevzudur.

Ezan icrasında makam-ezan bütünlüğü neden önemlidir?

Hafız, bestekâr Saadeddin Kaynak'ın talebesi, rahmetli hocam, üstat Tahir Karagöz, dinî ve ladinî musiki alanında geniş repertuara sahip, ezan icrasına yüksek derecede hakim bir müezzin ve hafızdı. Makam-ezan ikilisinin arzettiği bütünlüğe, kendisinden nakledeceğim bilgiler ışığında temas edeceğim.

Vakit ezanlarından her biri, geleneği icabı, kendine has bir veya birkaç makamla icra edilir. Örneğin; sabah ezanı, saba makamında okunurken, öğle ezanında hicaz, uşşak veya hüzzam makamlarından biri tercih edilir. İkinci, akşam ve yatsı ezanlarının da okunduğu muhtelif makamlar vardır. Bu gelenek, hiç şüphesiz müziğin hitap ettiği vakit ve duygularla alakalıdır. Örneğin; sabah ezanında, tesiri itibarıyla saba makamının tercih edilmesinin sebebi, ezanın bu makamdaki okunduğunda, o anda dinleyenlerin kalbinde, zihninde ve kulağında bıraktığı deruni hislerle yakından ilgilidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ezanın icrası ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, alanlarında yetkili isimler nezaretinde, çeşitli makamları ihtiva eden ezan örnekleri çoğaltılarak kaydedilmiştir. Günümüzde bu faydalı hizmetlerden istifade edilmektedir. Esasen imam, hatip ve müezzinlerimiz, dinî alanda her türlü bilgiyle mücehhez oldukları gibi, dinî musiki alanında da verimli bir eğitimden geçtiklerinde; halkımız üzerinde daha yüksek tesir bırakan hizmetleri icra edebilirler kanaatindeyim. Bu türden hizmetler günümüzde de artarak devam etmektedir.

Dinî musikimizin teknik özelliklerinden de kısaca bahsedebilir misiniz?

Tekke musikisinin içinde yer alan Mevlevî ayinleri, musiki formları içindeki en sanatlı ve en nitelikli eserlerdir diyebiliriz. Mevlevî ayinleri, gerek dinî gerekse ladinî musikimizin teknik özelliklerinin tamamına yakını bünyelerinde ihtiva ederler. Eserlerde bestelenen makamın bütün hassasiyeti, usul-vezin ikilisinin sarsılmaz bütünlüğü ve en orijinal melodilerin yerinde geçkilerle kullanılması sebebiyle, büyük bir verimlilik göze çarpmaktadır. Örneğin Dede Efendi'nin hüzzam ayini, Hüseyin Fahreddin Dede'nin acemaşiran ayini, bu tür eserlerdendir. Halk musikimizi vücudunda getiren ve bazı semahların icrasında geçilen eserlere (Bektaşî nefesleri, deyişler vb.) baktığımızda da, aynı yüksek karakteri, teknik ve estetiğin panlodayan ahengini bir arada görürüz.

Türk sanatçısı, dinî musikiye, dinin kazandırdığı engin gönüllülük, rıkkat ve deruni hislerle büyük bir önem atfetmeye çalışmıştır ve dinî musikide ulaştığı zirveyi, ladinî musiki eserlerinde arama gayretine girmemiştir .

Dinî musikimizin önde gelen şahsiyetlerinin pek çoğunun aynı zamanda hafız oldukları dikkatleri çekiyor.

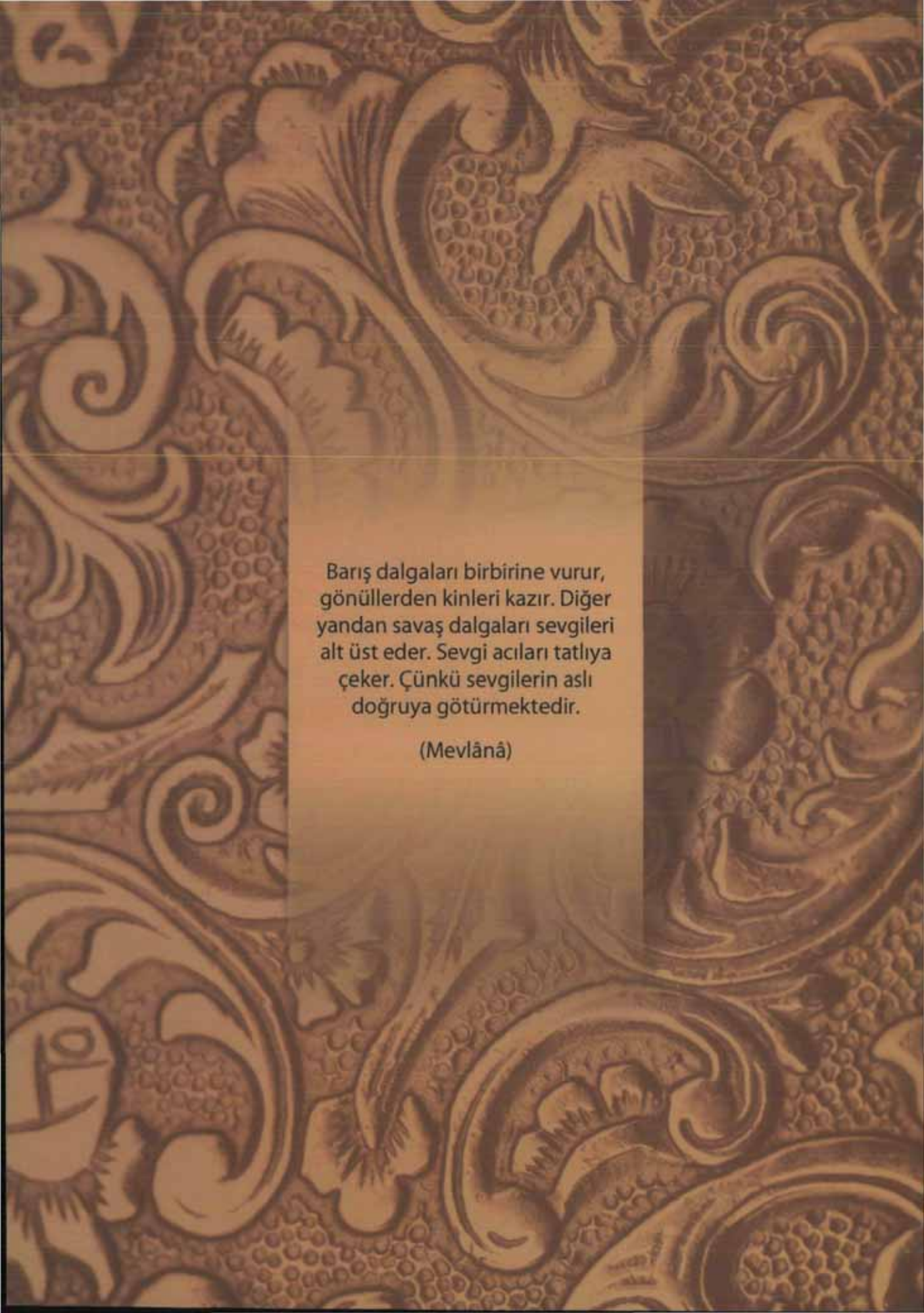
Dinî musiki alanında önde gelen şahsiyetleri deyince Abdülkadir Meragî, Buhârîzâde Mustafa İtrî, Hammamîzâde İsmail Dede Efendi ve onun oğlu Zekâî Dede Efendi, Cumhuriyet döneminde ise, Hafız Post, Hafız Burhan, Hafız Saadeddin Kaynak gibi pekçok güçlü şahsiyetten söz edebiliriz. Bu kimseler de dahil olmak üzere, nice icracılarımızın isimlerinin başında hafızlık takısının statik olarak kullanıldığı bir dönem, musiki tarihimiz içinde yaşanmıştır. Bu gerçek; bize hem dinî hem de ladinî musikiyi en iyi şekilde icra etmekte, din adamlarımızın çok mahir olduğunu bir kez daha ispat eder.

Güzeli arama, güzeli bulma, güzel olana bağlanma yolunda, dinî musikimizin yakınlaştıncı, ruh derinliği veren bir etkisi bulunmaktadır. Dinî musikinin icrasında kullanılan sazlardan "ney"de çıkardığı ses itibarıyla dinleyenlere çok tesir etmektedir. Neyle birlikte hemen Hz. Mevlana ve ona ait "Bu ney sesi âteştir, rûzgar değil" sözleri hatırlanır. Yani ney ile Hz. Mevlana, ney ile aşk sanki özdeşleşmiş gibi. Bize bu gizemli sazi anlatır mısınız?

Ney, musikimizin icrasında çok yüksek önemi olan temel sazlarımızdan biridir. İnsan ruhunda en mistik duyguları çağrıştıran ve ona çok kesif bir şekilde tesir eden, güçlü bir sazdır. Bu değerli sazımızın insan üzerindeki etkisini gözler önüne seren bir hatıramı değerli okurlarımızla paylaşmak istiyorum. ABD’de, San Diego Üniversitesinde verdiğimiz bir tasavvuf musiki konserinde, bu üniversitenin öğretim elemanlarından Profesör Schat’ın, konser sonrası elime tutuşturduğu notu hiç unutmuyorum. Kağıtta, “Bu sazı dinlerken kendimi cennette hissettim” yazıyordu. Bunu yazan insan bir Hristiyandı. Farklı dinlere mensup insanlara bile cennet duygularını tattırabilen bu musikin elbette en önemli ve temel sazı olmalıdır. Ayrıca ney, teknik özelliklerini pek çok insanın bilmediği ve musikimizin akort sistemlerine, türleriyle adını veren bir sazdır. Ney türleri: Şah ney, Davud ney, Bolahenk ney, Müstahzen ney, Nisfi ney, Kız neyi, Süpürde ney olarak adlandırılırken, akort sistemlerimizden de Şah akort, Davud akort, Bolahenk akort, Müstahzen akort, Nıfsî akort, Kız akort, Süpürde akort, diye bahsedilir. Uzun yıllar yeterince üzerinde durulmadığından bu saz musikimizde “otantik saz” olarak anılageldi. Fakat günümüzde usta icracıların elinde, hem yurt içinde hem de yurt dışında, özellikle Fransa ve ABD’de tanınarak layık olduğu yere doğru ilerlemektedir.

Bariř dalgaları birbirine vurur,
gönüllerden kinleri kazır. Diğér
yandan savaş dalgaları sevgileri
alt üst eder. Sevgi acıları tatlıya
çeker. Çünkü sevgilerin aslı
doğruya götürmektedir.

(Mevlânâ)

İslam'ın Aydınlığında

TRT-1

Perşembe 06.00 - 07.00

TRT-GAP

Cuma 10.30 - 11.30

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Onlar, inananlar ve kalpleri
Allah'ı anmakla huzura
kavuşanlardır.
Biliniz ki, kalpler ancak
Allah'ı anmakla huzur bulur.

(Ra'd, 28)

FİYATI: 2,50 TL